

AYN RAND JA OBJEKTIVISMI

Jaakko Salovaara
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2018

TIIVISTELMÄ

AYN RAND JA OBJEKTIVISMI

Jaakko Salovaara
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Professori Mikko Yrjönsuuri
Syksy 2018
76 sivua ja 2 liitettä

Tutkimus esittelee Ayn Randin (1905–1982) elämää ja uraa tavalla, joka luo lukijalle yleiskäsityksen Randista ihmisenä, kirjailijana sekä filosofina tarjoten myös yleiskatsauksen hänen luomaansa filosofiseen järjestelmään, objektivismiin. Randin teoksia on myyty kansainvälisesti yli 30 miljoonaa kappaletta ja hänen filosofinen järjestelmänsä on edelleen elinvoimainen ristiriitoja herättävästä luonteestaan huolimatta. Tästä huolimatta Rand lienee kuitenkin etenkin Yhdysvaltojen ulkopuolella eräs sellaisista ajattelijoista, joista monilla on mielipide, mutta jonka teoksia harva lopulta on lukenut.

Tästä lähtökohdasta olen valinnut keskeiseksi tutkimuskysymykseksi sen, miten Ayn Randin filosofinen ajattelu on muodostunut ja mitä se käsittelee? Haen vastauksia kolmessa osassa, joista ensimmäinen kokonaisuus käsittelee ensin Randin elämäntulkua ja toinen jatkaa tarkastelua hänen uransa sekä teoksiensa kautta niin kaunokirjailijana kuin filosofina. Tutkimuksen kolmas osa käsittelee Randin filosofisen järjestelmän, objektivismin, perusteita, teoriaa ja sitä millaisista elementeistä sen voidaan katsoa koostuvan. Tutkimuksen lopussa on esitetty johtopäätöksiä ja havaintoja esitettyyn tutkimuskysymykseen.

Tutkimusaineistona olen käyttänyt pääosin kolmea eri lähdemateriaalia. Ensimmäisenä ovat toimineet Randin omat julkaisut, toisena hänen postuumisti julkaistut teoksensa ja kolmantena kaksi uudehkoa elämäkertaa. Näiden lisäksi lähteinä on käytetty tutkimusartikkeleita ja kirjallisuutta, joiden avulla tutkimuskysymykseen on ollut löydettävissä vastauksia.

Filosofian alan tutkimukselle luonteenomaisesti tulokset ja johtopäätökset eivät ole yksiselitteisiä tai tyhjentyviä. Voidaan kuitenkin esittää varsin pitäviä arvioita, joiden mukaan Randin objektivismi tai sen teoriat eivät täytä tieteellisen tiedon vaatimuksia. Toisaalta Randin etenkin kaunokirjoissaan esittämät eettiset, moraaliset ja yhteiskunnalliset näkemykset ovat edelleen mielenkiintoisia ja ajatuksia herättäviä poleemisesta ja jyrkästä luonteestaan huolimatta.

Avainsanat: Ayn Rand, objektivismi, yhteiskuntafilosofia, etiikka, kapitalismi

SUMMARY

AYN RAND AND OBJECTIVISM

Jaakko Salovaara

Pro gradu-study

Department of Social Sciences and Philosophy

University of Jyväskylä

Instructor: Professor Mikko Yrjönsuuri

Autumn 2018

76 pages and 2 supplements

This research introduces Ayn Rand's (1905-1982) life and career in a way that gives the reader a general understanding of Rand as a person, author and philosopher, while also providing an overview of the philosophical system of objectivism she created. Rand's works have sold over thirty million copies worldwide and her philosophical system is still vibrant despite its controversial nature. Nonetheless, Rand is, particularly outside of the United States, one of the thinkers of whom many have an opinion on, but whose works have scarcely been thoroughly read.

From this standpoint, I opted for a central research question of how Ayn Rand's philosophical thinking is formed and what it deals with? I seek answers in three parts, the first of which first exhibits Rand's course of life. Second part continues to examine her career as well as her works as a writer of fiction and as a philosopher. The third part of the study focuses on Rand's philosophical system, objectivism, presenting the foundations and influences of objectivist theory and what elements it can be considered to consist of. At the end of the study, conclusions and observations have been presented regarding the research question.

The research material used in this study consist mainly of three distinct types of source material. The first is Rand's own work, second her posthumously published works and the third two new biographies. Additional sources include academic articles and literature offering insights to subject matter.

Typically, the results and conclusions of the research in the field of philosophy are not unambiguous or exhaustive. However, there is reasonable evidence to conclude that Rand's objectivism or its theoretical base do not meet the generally accepted requirements for scientific knowledge. On the other hand, the ethical, moral and social views expressed and formulated by Rand, especially in her fiction books, are still interesting and thought-provoking despite his polemic and dramatic nature.

Avainsanat: Ayn Rand, objectivism, social science, ethics, capitalism

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	6
1.1 TUTKIMUSASETELMA, TUTKIMUSKYSYMYKSET JA MATERIAALIT	8
2. AYN RANDIN ELÄMÄ	11
2.1. ALKU: ALISSA ROSENBAUM 1905–1925.....	11
2.2 TEHTÄVÄ ODOTTAA: AYN RAND 1926–1933.....	15
2.3 MAGNUM OPUKSET: KAUNOKIRJAILIJA 1934–1957	17
2.4 MEHILÄISKUNINGATAR: FILOSOFI 1958–1982.....	22
3. AYN RANDIN URA JA KESKEISET TEOKSET	29
3.1 KAUNOKIRJAILIJANA	31
3.1.1 Varhaiset työt ja läpimurto	31
3.1.2 Teemat selkenevät: We the Living, Ideal, Anthem	33
3.1.3 The Fountainhead	35
3.1.4 The Atlas Shrugged	36
3.2. FILOSOFINA.....	38
3.3 POSTUUMIT JULKAISUT, AYN RAND INSTITUTE JA MUUT TOIMIJAT	40
4. OBJEKTIVISMI	43
4.1 OBJEKTIVISMIN PERUSTEET	47
4.1.1 Metafysiikka	50
4.1.2 Epistemologia	51
4.1.3 Etiikka ja moraali.....	53
4.1.3 Yhteiskuntajärjestys.....	55
4.2 VAIKUTUS MUIHIN POLIITTISIIN JA YHTEISKUNNALLISIIN LIIKKEISIIN.....	57
4.3 OBJEKTIVISMIN KRITIIKKIÄ.....	58
5. LOPUKSI	66
LÄHTEET	73
LIITTEET	77
AYN RANDIN KESKEISET TEOKSET.....	77
AYN RANDIN ELÄMÄ 1905–1982.....	78

1. JOHDANTO

Ayn Rand (1905–1982) on lähes neljäkymmentä vuotta kuolemansa jälkeen edelleen hyvin suosittu kirjailija, jonka keskeiset kaunokirjalliset teokset *The Fountainhead* (1943) ja *The Atlas Shrugged* (1957, suom. nimellä *Kun maailma järkkyy* 2017) vaikuttavat löytävän uuden lukijasukupolven vuosi toisensa jälkeen. Etenkin Yhdysvalloissa hänen teoksensa ovat edelleen eräänlainen sukupolvikokemus useimmille nuorille yliopisto-opintojen alussa. Randin tuotantoa on sen ilmeisestä ja jatkuvasta suosiosta huolimatta kuitenkin kritisoitu voimakkaasti ilmestymisestään lähtien sen esittelemän ihmiskuvan ja yhteiskunnallisen ideaalin vuoksi. Randin jyrkkien näkemysten vuoksi esimerkiksi *The Fountainhead* oli jäädä kokonaan ilmestymättä kustantajien epäröinnin vuoksi ja vasta kolmastoista kustantaja suostui julkaisemaan sen. (Amazon.com 2017; Brühwiler 2016. 42–44; Heller 2009. 140–143.)

Randin elämä muistuttaa seikkailuelokuva. Keisarin ajan Venäjällä syntynyt ja Neuvostoliitossa 1920-luvulla historiaa, filosofiaa ja elokuvakäsikirjoittamista opiskellut Rand emigroitui Yhdysvaltoihin vastavallankumouksellisten mielipiteidensä vuoksi. Hollywoodissa elokuvakäsikirjoittajana ja kaunokirjailijana New Yorkin Broadwaylle tuotettujen näytelmien parissa uransa aloittanut Rand siirtyi myöhemmin urallaan kohti filosofista tietokirjallisuutta, pyrkien luomaan yhtenäisen ja koherentin filosofisen järjestelmän ja maailmankuvan. Tämä objektivismiksi kutsuttu ajatusjärjestelmä on edelleen hyvin kiistanalainen ja useimmiten sitä ei hyväksytä yleisen filosofian piirissä aidoksi tai oikeaksi filosofiseksi oppisuuntaukseksi. Tätä voidaan perustella toisaalta Randin omien tekstien ja ajattelun sisäisillä ristiriidoilla sekä toisaalta hänen haluttomuudellaan alistaa objektivismiaan kriittisen, tieteellisen keskustelun kohteeksi. (Badhwar & Long 2016.)

Myös akateemisen maailman ulkopuolella Rand on edelleen kiistanalainen ajattelija ja hänen kaunokirjoihinsa ja myöhempiin objektivismiin keskittyviin tietokirjoihinsa tutustuvat ihmiset jakautuvat yleensä nopeasti kahteen joukkoon. Toiset hylkäävät Randin ajattelun kehittymättömänä, lapsellisena ja sen ympärillä toimivan liikkeen kulttimaisena. Toiset taas saavat lähes uskonnollisen herätyksen ja vakaumuksen kokien löytäneensä absoluuttisen ja objektiivisen totuuden maailmasta ja ihmisyydestä. (Hasan 2017.)

Huolimatta Randin ajattelun saamasta kritiikistä, on hänen individualismia suosiva ja kaikkea kollektiivista toimintaa vastustava ideologiansa saanut kannatusta etenkin Yhdysvalloissa. Vaikka Rand itse ei hyväksynyt ajatustensa lainaamista tai soveltamista itse määrittelemänsä tiukan objektivistisen teoriajärjestelmän ulkopuolella, ovat hänen individualismia ja

rajoittamatonta markkinataloutta käsittelevät teemansa edelleen ajankohtaisia useissa, etenkin Yhdysvalloissa toimivissa poliittisissa liikkeissä. Osittain tämä voi johtua Randin varsin selkeästä anglo-amerikkalaiseen eetokseen ja yhteiskuntäkäsitykseen nojaavasta maailmankuvasta. Esimerkiksi Yhdysvaltain edustajainhuoneen puhemieheksi vuonna 2015 valittu Paul Ryan, korkeimman oikeuden tuomari Clarence Thomas ja keskuspankin entinen pääjohtaja Alan Greenspan ovat vannoutuneita Randin ja objektivistisen maailmankuvan kannattajia. Esimerkiksi Ryan on sanonut haastatteluissa jakavansa Randin teosta *The Atlas Shrugged* joululahjaksi ja olettavansa kaikkien toimistoonsa kongressissa hyväksyttävien harjoittelijoiden lukevan ja omaksuvan teoksen teemat. (Los Angeles Times 2011; The New York Times 2007; The Washington Post 2012.)

Nykyinen objektivismia koskeva tutkimus jakautuu kahteen koulukuntaan, joista ensimmäinen suhtautuu Randin ajatteluun valmiina, kokonaisena ja erehtymättömänä kokonaisuutena, sekä niin kutsuttuihin uus-objektivisteihin, joiden mukaan Rand on esittänyt joukon suhteellisen hyvin kestäviä ja perusteltuja argumentteja, joiden pohjalta on mahdollista käydä filosofista ja yhteiskunnallista keskustelua. Rand itse oli tyyliinsä sopivasti kaksijakoinen tässä asiassa. Sinänsä hän kannusti elinaikanaan objektivismista kiinnostuneita yksilöitä pohtimaan, haastamaan ja esittämään ajatuksia. Samalla Rand kuitenkin vaati ehdotonta kuuliaisuutta ja näkemystensä kokonaisvaltaista omaksumista. Hän pyrki karkottamaan objektivismiin piiristä jokaisen, joka ei alistunut hänen tahtoonsa. Randin perintöä hoitavan The Ayn Rand Instituten johtaja Leonard Peikoff pitää edelleen yllä Randin itse määrittelemää näkemystä. ”*Ayn Rand was a philosopher in the classical sense: she was intent not on teasing apart some random sentences, but defining a full system of thought, from epistemology to esthetics.*” (Berliner 1997. 7; Sciabarra 2013. 3–4.)

Randin kestävästä ja kasvavasta vaikutuksesta huolimatta hänen tuotantoaan tunnetaan Suomessa edelleen heikosti ja Randin tuotannosta oli pitkään suomennettu vain varhainen Hymni-niminen kirjoitus (*Anthem*, 1938), joka ilmestyi Portti-lehdessä 1997. Vuonna 2017 Randin ehkäpä keskeisin kaunokirjallinen teos, *The Atlas Shrugged*, ilmestyi Minervan kustantamana suomennoksena *Kun maailma järkkyy*. Rand ei kuitenkaan ole Suomessakaan täysin tuntematon ajattelija, vaan esimerkiksi merkittävä talousvaikuttaja Björn Wahlroos on useissa yhteyksissä maininnut tuntevansa ja kannattavansa Randin ajatuksia. (Kauppalehti 2017; Voima 2012; Yleisradio 2012.)

1.1 Tutkimusasetelma, tutkimuskysymykset ja materiaalit

Tutkimusongelmaksi voidaan tässä ymmärtää pelkistetysti kysymys siitä, miten Ayn Randin filosofinen ajattelu on muodostunut ja mitä se käsittelee? Käsittelemiäni tarkentavia kysymyksiä edelliseen laajaan tutkimusongelmaan ovat esimerkiksi se, mihin Randin objektivismi ja individualismi pohjautuvat? Kuinka paljon historiallinen tilanne ja Randin elämäntapa on mahdollisesti vaikuttanut hänen ajatteluunsa tai sen esittämistapaan?

Tutkimus pyrkii antamaan ainakin yleisen käsityksen näiden kysymysten vastauksiksi. Samalla on tarkoitus mahdollistaa lukijalle kattava yleiskäsitys Randin elämästä, tuotannosta ja ajattelusta mahdollista syvempää ja kattavampaa pohdintaa silmällä pitäen. Tutkimusasetelmassa korostuu se, että kyseessä on filosofian alan työ, jossa tyhjentävien vastausten löytäminen voi olla hankalaa, ellei jopa mahdotonta.

Tutkimus pyrkii luomaan katsauksen Randin elämäntyöhön ja sen vaikutukseen käyttäen alkuperäislähteitä sekä Randiin ja objektivismiin liittyvää tutkimusta. Kokonaisuus jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäinen tarkastelee Randin elämäntapaa ja taustoittaa hänen työnsä ja ajattelunsa historiallista kontekstia esitellen samalla hänen keskeiset kirjalliset työnsä. Toinen osa keskittyy luomaan yleiskatsauksen hänen luomansa filosofisen järjestelmän, objektivismin, keskeisiin teemoihin, piirteisiin ja sisältöön. Samalla pyrin yleisesti luomaan käsityksen siitä, voidaanko Randin katsoa luoneen koherentin ja tieteellisen tarkastelun kestävän filosofisen järjestelmän, vai onko kyseessä ehkä jotain muuta.

Randin elämäntapaa käsittelevässä luvussa olen käyttänyt pääosin kahta suhteellisen tuoretta ja hyvin taustoitettua elämäntapaa: Jennifer Burns'n teosta *Goddess of the Market – Ayn Rand and the American Right* (Oxford University Press 2009) sekä Anne C. Hellerin teosta *Ayn Rand and the World that she made* (Anchor Books 2009). Usein Randin elämäntapaa käsittelevissä esityksissä on käytetty lähteenä myös Barbara Brandenin teosta *The Passion of Ayn Rand* (Doubleday 1986), mutta sen sisältöä voidaan pitää parhaimmillaankin värittyneenä Brandenin ja Randin vaikeiden henkilösuhteiden vuoksi. Tästä syystä olen jättänyt tämän teoksen pois ja pitäytynyt edellä mainituissa tuoreemmissa teoksissa.

Objektivismia käsittelevän lähdekirjallisuuden osalta jo Randin oma, hänen elinaikanaan julkaistu filosofinen tuotanto on suhteellisen laaja ja hajanainen. Se koostuu pääosin kokoelmista, joissa on julkaistu hänen luentojaan, kirjeenvaihtoaan, esitelmiään, mielipidekirjoituksiaan sekä muita tekstejä usein monista eri aiheista. Tässä yhteydessä Harry Binswangerin toimittama teos *The Ayn Rand Lexicon: Objectivism from A to Z* (Meridian 1988)

on toiminut erinomaisena yleishakuteoksena Randin monista teemoista usein toisistaan poikkeavista näkökulmista eri teoksissa esittämien ajatusten kokoajana. Randin filosofiaa ja sen merkitystä myös muihin ajatussuuntiin olen käyttänyt pääosin Randia laajasti tutkineen Matthew Sciabarran teoksia *Ayn Rand – The Russian Radical* (Penn State Press 2013) sekä *Total Freedom – Toward a dialectical Libertarianism* (Penn State Press 2000).

Yleisesti ottaen Randia ja objektivismia käsittelevää akateemista tutkimusta on olemassa suhteellisen vähän ottaen huomioon Randin vuosikymmeniä jatkuneen suosion ja kiistämättömän yhteiskunnallisen vaikutuksen. Tätä selittää ehkä Randin ja tiedeyhteisön jo 1950-luvulla alkanut hankala ja kireä suhde. Tämä hankala vuorovaikutussuhde perustuu Randin haluttomuuteen ymmärtää ja hyväksyä kritiikkiä esittämäänsä teorioita kohtaan. Toisaalta myös tiedeyhteisö on usein pitänyt etenkin Randin filosofista teoriaa eräänlaisena pseudotieteenä, jota ei ole katsottu lainkaan tieteellisen keskustelun piiriin kuuluvaksi.

Randin kaunokirjalliset teokset ovat helpommin hahmotettava kokonaisuus ja niiden osalta etenkin hänen varhaisemmat teoksensa ovat jokseenkin helppolukuisempia. Niiden osalta voidaan havaita tosin samanlainen ilmiö kuin filosofisten ajatusten kanssa; Rand on varannut itselleen taiteilijan oikeuden muuttaa ja päivittää sisältöä kulloinkin haluamaansa suuntaan. Tämä näkyy etenkin hänen lähes vuosikymmenen kestäneen *The Fountainheadin* kirjoitusprosessin aikana tapahtuneissa muutoksissa sekä monien romaanien näytelmäversioiden uusissa sisällöissä. Randin kaunokirjallista uraa, hänen kirjoitusprosessiaan sekä ajattelunsa kehittymistä on käsitelty kattavasti hänen postuumisti julkaisuissa päiväkirjoissaan David Harrimanin toimittamassa teoksessa *Journals of Ayn Rand* (Plume 1999) sekä kirjeenvaihdossaan Michael Berlinerin teoksessa *Letters of Ayn Rand* (Plume 1997). Näiden Ayn Rand Instituten julkaisemien teosten kohdalla olen kuitenkin pyrkinyt noudattamaan varovaisuutta, sillä Burns ja Sciabarra ovat löytäneet niiden ja alkuperäislähteiden välisiä eroja ja poistoja. (Burns 2009. 291–292.)

Kirjallisuuden lisäksi olen käyttänyt työssä myös Randin työtä virallisesti jatkavan Ayn Rand Instituten sekä epävirallisen keskusteluyhteisön GaltsGulch.comin tuottamia sisältöjä lähinnä taustatietona ja kontekstin laajentamisessa. Lisäksi työssä on käytetty akateemisia artikkeleita sekä erilaisten tiedotusvälineiden julkaisuja. Kaikki lähteet on merkitty lopussa olevaan lähdeluetteloon.

Olen pyrkinyt käyttämään tekstissä etenkin Randin filosofiaa käsittelevissä kohdissa alkuperäislähteitä ja lainaukset on lähdeviitteissä pyritty esittämään lähdeteoksen alkuperäisen ilmestymisvuoden mukaan ja tarvittaessa lisäämällä mukaan myös viite Binswangerin

toimittamaan teokseen. Olen valinnut esitystavaksi kirjata lainaukset alkuperäisessä muodossa englanniksi. Tämän ratkaisun taustalla on pyrkimys välittää Randin ajatus ja tarkoitus mahdollisimman suoraan ja täsmällisesti ilman käännöksen tuomaa mutkaa tai vivahteita. Randin henkilökuvaa käsittelevissä kohdissa olevat lainaukset olen toisinaan – etenkin niiden ollessa postuumisti kirjoitetuista biografoista tai toisen käden lähteistä – kääntänyt suomeksi, jotta lukukokemus olisi näiltä osin jouheva. Myös muut suomeksi käännetyistä lähde-teoksista nostetut lainaukset on esitetty käännettynä.

2. AYN RANDIN ELÄMÄ

Ayn Rand oli ilmeisen lahjakas ja vahva yksilö, joka varttui aikuiseksi epävakaa ja väkivaltaisessa yhteiskunnassa keskellä Venäjän vallankumousta ja sisällissotaa. Hänen perhesuhteensa olivat kireät ja suhde etenkin äitiin vaikea, mutta samaan aikaan Rand ihaili isänsä sosiaalista ja taloudellista nousua kohti yhteiskunnan huippua omalla kovalla työllä ja tahdonvoimalla. Randin oma elämä oli vivahteikas ja monipuolinen. Venäjän sortuvan keisarikunnan viimeiset väkivaltaiset vuodet kasvaessaan todistanut Rand emigroitui yksin lähes kielitaidottomana Yhdysvaltoihin 21-vuotiaana ja rakensi itsestään siellä menestystarinan, joka jatkaa elämäänsä hänen ajatteluunsa liittyvistä ristiriidoista huolimatta.

2.1. Alku: Alissa Rosenbaum 1905–1925

Romanov-sukuisten tsaarien vuodesta 1613 saakka hallitsema Venäjän keisarikunta oli 1900-luvun alkuun mennessä ajautunut tilanteeseen, jossa sen taloudellinen, yhteiskunnallinen tai sotilaallinen kestävyys ei enää kyennyt pitämään valtakuntaa koossa. 1800-luvun lopulla hallintokoneisto oli yrittänyt pitää järjestystä yllä erilaisin sortotoimin ja yhteiskunnallisia vapauksia entisestään rajoittaen. Uudistusmielisten vainoaminen kuitenkin kiihdytti keisarivallan vastustajien radikalisoitumista. Pelkästään vuosien 1906–1907 välisenä aikana vallankumouksellinen väkivalta vaati yli 4000 virkamiehen tai upseerin hengen. Tämän kiihtyvän väkivallan painostuksessa tsaari Nikolai II yritti vuosisadan vaihteessa erilaisin keinoin vapauttaa ja uudistaa horjuvaa valtakuntaansa pyrkien kuitenkin samalla pitämään kiinni keisarillisesta yksinvallassa. (Montefiore 2016. 518–529.)

Erilaiset ulkoiset ja sisäiset paineet alkoivat kuitenkin murtaa vallitsevaa järjestystä nopeasti ja Venäjän armeijan ja laivaston tappiot Port Arthurissa ja Tsushimassa aukaisivat tulvapatot, joiden myötä suuret kansanjoukot marssivat kaduille vaatimaan uudistuksia. Pietarin Talvipalatsin edessä armeijan joukot ampuivat 9. tammikuuta 1905 mielenosoittajia tappaen yli tuhat ja haavoittaen kolmatta tuhatta marssijaa. Vallankumouksellinen toiminta levisi ensimmäistä kertaa merkittävässä mittakaavassa myös armeijan ja laivaston yksiköihin ympäri valtakuntaa. Yksittäisenä historiallisena tapahtumana kuuluisin ja vaikutuksiltaan merkittävin lienee Mustanmeren laivaston lipputaistelulaiva Potemkinin kapina, jonka jälkeen jaetut mielivaltaiset kuolemanrangaistukset aiheuttivat sotilaiden keskuudessa voimakasta kapinamielialaa, joka jäi kytämään purkautuakseen vuonna 1917 vastustamattomalla voimalla. (Bascomb 2007. Montefiore 2016. 520.)

Vuoden 1905 kapina ja sen leviäminen myös aiemmin luotettavina pidettyihin armeijaan ja laivastoon pakotti tsaarin ja Venäjän hallintokoneiston tekemään myönnytyksiä ja uudistamaan yhteiskuntaa esimerkiksi perustamalla kansanedustuslaitoksen, duuman, sekä pääministerin johtaman hallituksen. Yhteiskunnallisen liennytyksen vaikutus oli lopulta kuitenkin keisarivallan näkökulmasta turmiollinen ja lokakuun 1905 perustuslaki sekä siirtyminen kohti osittain perustuslaillista monarkiaa synnytti kansan keskuudessa ainoastaan uusia vaatimuksia ja lakkoilua tavoiteltujen kiitollisuuden ja rauhoittumisen sijaan. Alun alkaen uudistuksiin nurjamielisesti suhtautuneen tsaarin ratkaisu oli koventaa otteita ja hän nimitti pääministeriksi keväällä 1906 edistysmielisen Witten sijaan Stolypinin, joka käytti laajoja valtaoikeuksiaan häikäilemättömästi tukahduttaen muutosta vaativan liikkeen teloituksilla ja vangitsemisilla. (Heller 2009 2–5; Luntinen 2006a; 2006b.)

Nikolai II käytti myös viimeisen kerran tsaarien hallitsijakaudella juutalaisvainoja keinona ohjata kansalaisten kokema tyytymättömyys sisäiseen viholliseen. Keisarikunnan viimeinen pogromi käynnistyi Odessasta ja levisi sieltä väkivallan aaltona valtakunnan länsiosiin nykyisten Ukrainan, Puolan ja Baltian alueille. Yhteensä juutalaisvastaisia hyökkäyksiä tapahtui noin 700 ja niissä kuoli ainakin 3000 ihmistä. (Montefiore 2016. 529–530.)

Tähän väkivallan, epävarmuuden ja kiihkeän muutoksen hyökyaallon aikakauteen syntyi Pietarissa 2. helmikuuta 1905 tyttö, joka sai kasteessa nimen Alissa Zinovievna Rosenbaum. Alissan isä Zelman Rosenbaum, oli syntynyt nykyisen Ukrainan alueella sijaitsevassa Brest-Litovskin ghetossa ja opiskellut Varsovassa farmaseutiksi. Hammaslääkäriksi kouluttautunut äiti Khana oli syntyperäinen pietarilainen ja sekä sukutaustaltaan että sivistystasoltaan aviomiestään korkeammalla. Alissan syntyessä Khana jäi pois ansiotöistä ja omisti aikansa kodin ja perheen hoitamiseen. (Burns 2009. 9–13; Heller 2009. 2–5.)

Alissan juutalaista syntyperää olevat vanhemmat Zelman ja Khana kuuluivat hyvin harvalukaiseen joukkoon, joka oli saanut luvan asua Venäjän pääkaupungissa Pietarissa. Venäjän juutalaislainsäädäntö käsitti yli tuhannen sivun verran yksityiskohtaisia säädöksiä, joista eräs rajoitti esimerkiksi Pietarin juutalaismäärän alle kahden prosentin väkiluvusta. Lainsäädäntöä tulkittiin myös ahtaasti niin, että kaikki mikä ei erikseen ollut sallittua, oli juutalaisilta kiellettyä. Tämä yhdistettynä laajaan antisemitistiseen traditioon ja viranomaisten mielivaltaan merkitsi, että suhteellisen turvallinen taloudellinen asema tai yhteiskunnallisten sopivaisuussääntöjen noudattaminen ei kuitenkaan taannut juutalaisvähemmistölle turvallisuutta. Vaikka suoran väkivallan kokeminen olikin huomattavasti epätodennäköisempää Pietarissa kuin maaseudulla, oli juutalaisten taloudellinen hyväksikäyttö,

mielivaltainen karkottaminen ja vangitseminen varsin arkipäiväistä pääkaupungissa. (Burns 2009. 10–11; Heller 2009. 12–15.)

Alissa Rosenbaum varttui ympäristössä, jossa erilaiset ristikkäiset sosiaaliset paineet korostuivat. Rosenbaumien taloudellinen menestys ja etenkin hänen äitinsä pyrkimykset päästä mukaan Pietarin sosiaaliseen eliittiin vaikuttavat olleen nuorelle Alissalle rasittava kokemus. Vaikka perheen isä Zelman Rosenbaum oli menestynyt ja varakas liikemies, hän kuului silti valtaväestön ja yhteiskunnan näkökulmasta epäsuosittuun vähemmistöön. Samalla hän oli tämän vähemmistön enemmistön silmissä epäilyttävä nousukas ja perinteisten arvojen haastaja. (Burns 2009. 24–25; Heller 2009. 10–11.)

Alissa Rosenbaumia on kuvattu eri aikalaiskuvauksissa varsin johdonmukaisesti temperamentiltaan sulkeutuneeksi. Kauniimmat muotoilut puhuvat hänestä luonteeltaan jo lapsena itsenäisenä ja ikävämmät jopa antisosiaalisena. Pääsääntöisesti Alissa ei ollut kiinnostunut leikkimään kahden nuoremmen siskonsa Natashan (1908), Eleonoran (1910) tai muidenkaan ikätovereidensa kanssa. Yksin viihtyvän tytön keskeinen kiinnostuksen kohde oli tarinoiden ja kirjallisuuden maailma, jonne Alissa kohdensi voimansa alle kymmenvuotiaana aloittaessaan oman kirjallisen tuotantonsa lyhyiden satujen ja kertomusten muodossa. Randin molemmilla vanhemmilla oli ollut taiteellisia taipumuksia, ja Zelman Rosenbaum oli ennen farmasian opintojaan yrittänyt uraa kaunokirjailijana. (Heller 2009. 9.)

Rand oli jo varhaisessa iässä tuottelias kirjoittaja, joka nautti satujen ja tarinoiden kirjoittamisesta. Näiden tarinoiden kertominen oli Randin pääasiallinen sosiaalinen kontakti sisaruksiinsa, joiden kanssa hän ei muuten juurikaan halunnut olla tekemisissä. Myös perhe-elämän sovinnaisuudet sekä äidin pyrkimykset muokata ja kasvattaa häntä Pietarin juutalaisen yhteisön eliitin vaatimusten mukaisesti epäonnistuiivat ja kohtasivat lähes raivokasta vastarintaa lapsen taholta. (Heller 2009. 11–12.)

Opinnoissaan Alissa menestyi hyvin ja suoritti ylioppilastutkintonsa sota-aikana 1914–1918 yksityisessä, arvostetussa Stoiunin tyttökoulussa. Juutalaisesta taustastaan huolimatta hänen oli Stoiunissa osallistuttava ortodoksiseen uskononopetukseen, ja myöhemmän, lähes myrkyllisen asenteensa uskontoa kohtaan Rosenbaum vaikuttaa kehittäneen lukiovuosinaan. Venäjän kirkon parhaimmillaan suopea ja usein jopa juutalaisvainoihin kannustava asenne sekä äärimmäisen vanhakantainen uskonnollinen maailmankuva lienee ollut valistuksesta ja yhteiskunnallisesta vapautumisesta kiinnostuneelle juutalaiselle varmasti epämiellyttävä kokemus. (Burns 2009. 18–19; Heller 2009. 11.)

Venäjän keisarikunnan historia tuli lopulta päätökseen 1917 solmitun Brest-Litovskin rauhansopimuksen myötä. Tämä ei kuitenkaan tuonut rauhaa tai järjestystä Venäjälle, vaan keisarikunnan rauniolla käytiin eräs maailmanhistorian verisimmistä ja raaimmista sisällissodista vuosina 1918–1920. Sota ja nälänhätä tappoivat erilaisten arvioiden mukaan noin 10–14 miljoonaa ihmistä, joista sotilaita oli noin 2 miljoonaa. (Mawdsley 2008.)

Alissa Rosenbaumin perheelle sisällissota oli perustavanlaatuisesti aiemman elämän mullistanut vaihe. Zelman Rosenbaumin apteekkiliike ja muu omaisuus Pietarissa takavarikoitiin punakaartien toimesta talvella 1918 ja Rosenbaumit pakenivat sotaa Krimille. Pakomatalla perhe menetti kaiken lopun irtaimen omaisuutensa ja oli tulla teloitetuksi punakaartien vallatessa Krimin. Vuonna 1921 Rosenbaumit palasivat Pietariin, jossa aiemmin varakas perhe kärsi nälänhädästä ja joutui asumaan aiemmin omistamansa talon piharakennuksessa. (Burns 2009. 14–15.)

Elämä alkoi vakiintua 1920-luvulla uudessa Neuvostovaltiossa sisällissodan pahimpien kauhujen hiipussa viimeisten valkoisten vastavallankumouksellisten joukkojen tuhoutuessa kaukoidässä ja länsivaltojen lopettaessa interventionensa. Tämä ei kuitenkaan aiheuttanut yhteiskunnallista vapautumista tai demokraattista järjestystä, vaan Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen lujittaessa asemaansa uuden liittovaltion ehdottomana hallitsijana alkoivat uudet poliittiset terrorikampanjat uuden järjestelmän vastustajiksi katsottuja ryhmiä kohtaan. (Mawdsley 2008.)

Pietariin palattuaan Alissa Rosenbaum jatkoi opintojaan suorittaen kandidaatin tutkinnon Leningradin yliopistossa pääaineenaan historia valmistuen vuonna 1924. Varakkaan yrittäjän tyttärenä Alissa Rosenbaum oli uuden yhteiskuntajärjestyksen näkökulmasta luokkavihollinen ja todennäköinen kohde poliittiselle vainolle. Taustansa vuoksi Alissa ehdittiin jo erottaa yliopistosta osana poliittisia puhdistuksia, mutta hänet otettiin takaisin opiskelijaksi neuvostojohdon peruttua niin kutsutun sotakommunismmin jyrkimpää linjauksia 1920-luvun alussa lyhyen liennytskauden aikana. (Burns 2009. 15–16.)

Neuvostoliiton myöhemmät koulutus uudistukset ja tiukka poliittinen ohjaus eivät vielä tuolloin olleet ehtineet hävittää kokonaan yliopiston aiempaa tieteellistä itsenäisyyttä, vaikka marxilainen filosofia jo olikin nostettu keskeiseen rooliin opetussuunnitelmissa. Alissan opintoihin kuului historian lisäksi laajasti sekä filosofian klassikoita kuten logiikkaa, Platonin ja Aristoteleen tuotantoa, että psykologiaa, valtio-oppia ja kirjallisuuden tutkimusta. Myöhemmin Randin ajattelua kritisoineet ovat vähätelleet hänen akateemisten filosofian opintojensa laatua sekä määrää. (Badhwar & Long 2016; Burns 2009. 15; Sciabarra 2013.)

Valmistumisensa jälkeen kirjoittamisesta myös ammattina kiinnostunut Rosenbaum hakeutui jatko-opiskelijaksi valtion Elokvakorkeakouluun käsikirjoittajalinjalle. Elokuva-instituutti sai vielä toimia 1920-kuvulla suhteellisen vapaasti ja Alissa näki pääosin Hollywoodin tuottamia elokuvia lähes 200 kappaletta vuosina 1924–25. Sisällissodasta horjuen toipuvassa ja materiaalisesti äärimmäisessä kurjuudessa ponnistelevassa Neuvostoliitossa näiden elokuvien kiiltokuvamainen maailma vaikutti syvästi Alissan käsitykseen Yhdysvalloista. Vuonna 1925 Rosenbaumien kaukainen Yhdysvaltoihin emigroitunut sukulainen kirjoitti perheelle tiedustellen heidän tilannettaan. Neuvostovaltioon ja marxilaisuuteen avoimen vihamielisesti suhtautunut, jo kerran luokkavihollisena tuomittu ja Yhdysvalloista luomaansa mielikuvaan rakastunut Alissa Rosenbaum sai perheensä tuen muutolle Yhdysvaltoihin. (Badhwar & Long 2016; Burns 2009. 16–17.)

2.2 Tehtävä odottaa: Ayn Rand 1926–1933

Elämän käydessä mahdottomaksi Neuvostoliitossa Alissa Rosenbaum haki matkustuslupaa ulkomaille. Neuvostoviranomaisille syyksi ilmoitettiin opintoihin liittyvä tutustumismatka, jonka jälkeen Alissa palaisi jatkamaan opintojaan Pietariin. Tammikuussa 1926 Alissa Rosenbaum sai luvan ja matkusti Latviaan odottamaan viisumia Yhdysvaltoihin. Alissan onneksi hänellä oli kutsu sukulaiselta ja lupaus taloudellisesta ylläpidosta, sillä Yhdysvaltain kongressi oli edellisenä vuonna rajoittanut tiukasti maahanmuuttoa Venäjältä ja Itä-Euroopasta. Uuden elämän alussa Alissa Rosenbaum pyrki jättämään kaikki muistot kotimaastaan taakse ja vaihtoi nimensä Ayn Randiksi. (Burns 2009. 17–19; Heller 2009. 49–51.)

Yhdysvallat, johon Ayn Rand helmikussa 1926 saapui, oli paljon muutakin kuin se elokuvien romanttisten sankareiden ja vapauden maailma, johon hän Neuvostoliitossa oli rakastunut. 1800-luvulla alkanut massamaahanmuutto oli luonut etnisesti sulkeutuneita ghettoja etenkin itärannikon ja keskilännen suuriin kaupunkeihin kuten New Yorkiin, Philadelphiaan, Bostoniin, Detroitiin ja Chicagoon. Niissä asui suuri joukko kielitaidottomia ja usein ilman ammattiosaamista elossa sinnitteleviä maahanmuuttajia, joiden elintaso 1920-luvun talouskasvu ei kohottanut. Tämän joukon keskuudessa Randille Venäjän vallankumouksen kokemusten jälkeen vastenmielinen marxilainen ajattelu ja poliittinen joukkoliike saivat helposti jalansijaa. Ensimmäiset suuret vasemmistolaisvainoiksi luettavat oikeudenkäynnit ja karkotukset tapahtuivat jo vuosien 1919–1920 aikana niin kutsuttujen Palmer-tutkimusten aikana, jolloin monia nimekkäitä anarkisteja ja rauhanliikkeen aktivisteja karkotettiin epäiltyinä

vallankumouksellisesta agitaatiosta. (Burns 2009.18–20; Carnes 2002. 101–108; Katznelson 2013. 103–106.)

Maahanmuuttajien lisäksi erityisen heikossa asemassa olivat tummaihoiset kansalaiset, joiden elämää ohjasi pohjoisen kaupungeissa Etelä-Afrikan apartheid-järjestelmää muistuttavat jakolinjat. Eteläisissä osavaltiossa niin kutsutut Jim Crow -lait tekivät mustista käytännössä lainsuojattomia ja esimerkiksi Ku Klux Klanin jäsenmäärä kasvoi kymmeneen tuhansiin 1920-luvulla. Poliittisessa keskustelussa mustien kansalaisoikeuksien puolustajia syytettiin kommunismista pitkälle 1960-luvulle saakka. (Crespino 2012. 76–77; Marable 2011.)

Yhdysvalloissa Rand vietti ensin lyhyen hetken sukulaistensa luona New Yorkissa ja Chicagossa siirtyen nopeasti länsirannikolle Los Angelesiin elokuvatuotannon keskukseen. Rand sai nopeasti paikan apulaiskäsikirjoittajana huonosta kielitaidostaan huolimatta tehtyään edullisen vaikutuksen ohjaaja Cecil B. De Milleen. Varsinaisia käsikirjoituksia Rand ei kuitenkaan saanut läpi, vaan joutui keskittymään muiden töiden editoimiseen. Studiotyönsä ohella Rand kirjoitti runsaasti erilaisia romanttisia novelleja, mutta ei saanut myöskään niitä läpi lehtiin tai kustantajille. Randin itseluottamus sai kuitenkin kolauksen De Millen sulkiessa oman studionsa vuonna 1927. Tuntematon ja edelleen puutteellisesti englantia hallinnut Rand joutui työskentelemään muun muassa tarjoilijana ja RKO-studioiden tarpeistonhoitajana. (Berliner 1997. 3; Burns 2009. 21–23.)

Vuonna 1929 näyttelijä Frank O'Connorin kanssa naimisiin mennyt ja samalla Yhdysvaltain kansalaisuutta hakenut Rand kuitenkin jatkoi sinnikkäästi kirjoittamista. Avioliitto O'Connorin kanssa oli lapseton ja kesti erilaisista syrjähyppyistä huolimatta yli 50 vuotta.

Randin kohdalla 1930-luvun alku oli ympäröivän yhteiskunnan kuohunnasta huolimatta lupaavaa aikaa, sillä hän sai viimein Yhdysvaltain kansalaisuuden vuonna 1931 ja myi 1932 ensimmäisen virallisen elokuvakäsikirjoituksensa, jonka oikeudet Universal Pictures hankki itselleen. Vaikka käsikirjoitusta ei koskaan filmattu, antoi se kuitenkin tarpeeksi taloudellista turvaa, jonka myötä Rand kykeni keskittymään kokonaan kirjoittamiseen. Keskituloisen palkansaajan tulojen ollessa noin 1500 dollaria vuodessa, Rand ansaitsi keskimäärin 1000 dollaria viikossa. Rand ja O'Connor muuttivat marraskuussa 1934 itärannikolle New Yorkiin, jossa hänen uusi näytelmänsä *The Night of January 16th* oli tulossa ensi-iltaan Broadwaylle. Ensimmäisen romaaninsa, vahvasti omaelämäkerrallisen *We The Living*, Rand sai julkaistuksi vuonna 1934. Samaan aikaan hän aloitti myös systemaattisemman filosofisen kirjoittamisen ja ensimmäiset *The Fountainheadin* synopsisit on kirjoitettu jo tuolloin. (Burns 2009. 27–30; Harriman 1999. 66–67; Heller 2009. 81–82, 93–95.)

Yhdysvaltain talouden rampauttanut pörssiromahdus ja sitä seurannut suuri lamakausi ei ajanut Randia köyhyyteen samalla tavoin kuin miljoonia muita työnsä ja toimeentulonsa menettäneitä keskiluokkaisia kansalaisia. Toisaalta lamakausi nosti valtaan Franklin D. Rooseveltin, jonka sosiaaliset ja yhteiskunnalliset uudistukset, jotka tunnetaan kollektiivisesti nimellä *The New Deal*, vahvistivat keskushallintoa tavalla, joka raivostutti Randin. Kollektiivisen yhteiskunnallisen turvaverkon kasvu oli hänen mielestään väärä askel kohti kommunismia ja totalitaarista valtiota yksilöiden vapauden kustannuksella. 1920-luvun puolivälissä Rand alkoi myös systemaattisesti tutkia Nietzscheä ja muokata omaa ajatteluaan kohti tahdonvoiman kritiikitöntä ylistystä, joka leimaa hänen myöhempää ajatteluaan sekä teoksiaan, joissa nietzscheläinen yli-ihmismyytti ja vahvuuden ihannointi korostuu. (Burns 2009. 22, 29–31; Heller 2009. 71–73; Katznelson 2013.)

2.3 Magnum Opukset: Kaunokirjailija 1934–1957

Oman elämänsä vakiinnuttua ja tulevaisuuden näyttäessä selkeältä Rand aloitti kirjeenvaihdon oman Venäjälle jääneen perheensä kanssa. Tähän aikaan Randin jo Venäjällä kehittämä viha kommunismia kohtaan alkoi nostaa päätään ja hän syytti Hollywoodin studioita neuvostosympatioista, koska ne eivät olleet kiinnostuneita ostamaan Randin yhä räikeämmin Neuvostoliittoa ja sen poliittista järjestelmää kritisoivia käsikirjoituksia. Rand ei kuitenkaan muuttanut asenteitaan, vaan aloitti vuonna 1936 luentosarjan otsikolla Valkopesty Venäjä esiintyen laajasti puhetilaisuuksissa, radiossa ja lehdistössä. Randin alustuksissa Neuvostojärjestelmä esiteltiin pahuuden, sorron ja väkivallan kollektiivina, joka uhkasi koko maailmaa. Eräs syy tähän käytökseen voi johtua Randin perheen tilanteesta. Venäjälle jääneet sukulaiset elivät 1930-luvun nälänhädän ja poliittisen terrorin keskellä varsin vaatimattomissa oloissa, joista Rand ei kovasta ja määrätietoista yrityksestä huolimatta saanut heille viisumeita Yhdysvaltoihin. (Heller 2009. 95–97.)

1930-luvun loppu ei ollut ympäröivän yhteiskunnan ja maailman tapahtumien kannalta mieleen Randille. Euroopassa maa toisensa jälkeen siirtyi eri asteisiin fasisiin ja kansallissosialistisiin järjestelmiin ja Yhdysvalloissa asenteet Neuvostoliittoa ja kommunismia kohtaan alkoivat lieventyä. Vuoden 1918 vallankumouksesta saakka neuvostojärjestelmää vihannut Rand ei salannut epämuodikasta asennettaan ja jatkoi keskeytyksettä arvosteluaan, jonka hän kohdisti erityisesti Hollywoodin ja New Yorkin älymystöön sekä kirjailijapiireihin, joissa kommunistinen ajattelu oli muodikasta. Rand aloitti myös ensimmäistä kertaa elämässään aktiivisen poliittisen työn ja toimi näkyvästi republikaanien presidenttiehdokkaan Wendell

Willkien kampanjassa vuonna 1940 jatkaen vaalien jälkeen työtään pyrkien keräämään älymystöä puolustamaan individualismia yhteiskunnallisessa keskustelussa ja politiikassa. Randin ajatukset jäivät kuitenkin marginaaliin viimeistään vuoden 1941 Yhdysvaltojen liittyessä sotaan muiden muassa Neuvostoliiton liittolaisena Pearl Harborin hyökkäyksen jälkeen. (Burns 2009 57–60, 67–68; Burns 2011. 331; Heller 2009. 78–80.)

Vuonna 1936 Rand viimeisteli jo Venäjällä yliopisto-opintojensa aikana aloittaman käsikirjoituksen, jonka työnimenä oli *Ego*. Valmis romaani oli dystopia tulevaisuudesta, jossa kaikki ihmisten ja yhteiskuntien yksilöllisyyden piirteet ja muodot on kitketty pois. Teosta on usein verrattu teemoiltaan ja tyyliltään George Orwellin romaaniin *1984*. Randin kasvavaa harmia ja epäilyä Yhdysvalloissa vaikuttavasta vasemmistolaisesta salaliitosta vahvisti se, että vaikka teos julkaistiin Englannissa nimellä *Anthem* vuonna 1938, Yhdysvalloissa Randin aiemmat teokset julkaissut kustantamo Macmillan kieltäytyi julkaisusta perustelleen kirjoittajan ymmärtävän sosialistisen yhteiskunnan luonteen väärin ja esittävän sen epäedullisessa valossa. Yhdysvalloissa *Anthem* julkaistiin vasta *The Fountainheadin* kasvaneen suosion jälkimainingeissa vuonna 1946. (Heller 2009. 102–105.)

Oman näkemyksensä mukaan keskeisimmän teoksensa, vuonna 1943 julkaistun *The Fountainheadin*, kirjoittamisen Rand aloitti työnimellä *Second-Hand Lives* jo vuonna 1935. *The Fountainheadin* julkaiseminen ei kuitenkaan ollut helppoa, sillä sen sisältö sai jo kustannustoimittajilta ristiriitaisen ja varovaisen vastaanoton. Huolimatta Randin aiemmillä teoksillaan saavuttamasta suosiosta ja lupaavista myyntiennusteista, kaksitoista kustantamoa joko hylkäsi käsikirjoituksen suoraan tai vaati siihen mittavia muutoksia, joihin Rand ei ollut valmis. Rand esitti joulukuussa 1941 aikakaudelle epätyypillisen ja muutamia vaatimatoman suosion saaneita teoksia julkaiseele kirjoittajalle rohkean vaatimuksen seuraavan pykälän sisällyttämisestä lopulliseen julkaisusopimukseensa Bobbs-Merrill kustantamon kanssa. ”*I should like to have included in our contract for the publication on my novel ... the following paragraph ... It is understood and agreed that no changes of any nature whatsoever will be made from the copy submitted without the approval of the author.*” (Berliner 1997. 63.)

Teoksen päälinjojen muodostamisen jälkeen Randilla oli myös vaikeuksia saada lopullinen käsikirjoitus valmiiksi ja se kasvoikin lopulta varsin massiiviseksi, yli 750-sivuiseksi kokonaisuudeksi. Lisäksi Rand työskenteli poliittisten kampanjoiden lisäksi ajoittain Hollywoodissa ja jätti *The Fountainheadin* käsikirjoituksen välillä pitkiksi ajoiksi vaille huomiota. (Burns 2009. 80–82; Harriman 1999. 190.)

The Fountainhead on teos, jolla Rand loi maineensa yksilöllisyyden ja individualismin airueena. Randin nietzscheläinen ihannehahmo, Howard Roark, on vapaa kaikesta: perheestä, virheistä, epävarmuuksista. Tämän ihanteistaan kiinni pitävän virheettömän miehen rinnalle Rand marssittaa koko joukon epämääräisiä kollektivistisiä hahmoja, kuten kilpailevia arkkitehteja, toimittajia ja rakennuttajia. Heitä yhdistää kyvyttömyys toteuttaa itseään ja Randin perustavanlaatuisesti heikkoudeksi katsoma halu sopeutua ympäröivään yhteiskuntaan. (Burns 2009. 82–84; Rand 1994.)

Oman filosofiansa esittelyn lisäksi Rand käytti runsaasti aikaa teoksen teknisen ja arkkitehtonisen sisällön valmisteluun ja teos onkin saanut harvoja myönteisiä kriitikkojen lausuntoja mielenkiintoisesta ja ansiokkaasta tavastaan kuvata Roarkin visioita ja rakennuksia. Italiassa 1920-luvulla syntynyt futuristinen liike kannattajineen oli erityisen otettu teoksen modernista ja uhmakkaasta arkkitehtuurista heti sen ilmestymisen jälkeen. Teoksen teknisen ulottuvuuden ja osittain myös Howard Roarkin henkilön esikuvana toimivat arkkitehdit Frank Lloyd Wright ja Louis Sullivan, joita pidetään modernin arkkitehtuurin perustajina. (Harriman 1999.77, 117–120; Heller 2009 114–116.)

The Fountainhead saapui kaappoihin toukokuun seitsemäntenä vuonna 1943. Kriitikko Orville Prescottin laatima arvostelu ilmestyi viisi päivää myöhemmin *The New York Timesin* sivuilla. Tämän arvion mukaan teoksen tyyliltään ja henkilögallerialtaan Boris Karloffin B-luokan kauhuelokuvaa muistuttavassa maailmassa kuvataan sellaista eläimellistä halua ja likaisia sekä kieroutuneita aiheita, joiden parissa markiisi de Sade, Cesare Borgia ja Adolf Hitler kernaasti viihtyisivät. Yksittäisenä positiivisena puolena Prescott mainitsee teoksen osoittavan tien miten paremmat kirjoittajat voivat tulevaisuudessa kuvata arkkitehtuuria teoksissaan. Ainoa positiivinen arvio, joka Randin mukaan pelasti hänen maailmansa särkymästä, ilmestyi *The New York Timesin* kirjallisuusliitteessä sunnuntaina kuudestoista toukokuuta. Sen kirjoittaja Lorine Pruette oli psykologi ja varhainen feministi, joka ainoana kriitikkona nosti esiin Randin mieliksi teoksen filosofisen teemoittelun ja sen kuvaaman individualismin positiivisessa sävyssä. (Heller 2009. 149–155.)

Kriitikkojen yleisestä penseydestä huolimatta *The Fountainhead* löysi pian yhä kasvavan ja innokkaamman lukijajoukon ja loppuvuodesta 1943 siitä otettiin jo kolmas painos myyntilukujen kohotessa tasaisesti. Vuonna 1945 teosta myyntiin jo pelkästään Yhdysvalloissa 100 000 kappaletta vuodessa. Teoksen kasvava suosio sai Warner Brothers -studion ostamaan teoksen filmausoikeudet 50 000 dollarin hintaan ja tarjoamaan Randille kokopäivätyön studiolla teoksen toimittamisesta käsikirjoitusmuotoon. Rand muutti miehineen New Yorkista

takaisin Hollywoodiin, josta he olivat olleet poissa noin kymmenen vuotta. (Heller 2009. 155–161.)

Randin poliittinen toiminta ja *The Fountainheadin* menestys nostivat hänet asemaan, jossa hänen ajattelunsa alkoi kerätä kriitikoiden lisäksi myös innokkaita seuraajia. Rand alkoi kerätä ympärilleen ajatuksilleen uskollisia kuulijoita ja pitää kirjallista salonkia filosofisen sanomansa levittämiseksi. Ensimmäiset innokkaat kuulijat alkoivat kerääntyä Randin ympärille jo *The Fountainheadin* menestyksen jälkeen 1940-luvun lopulla. (Heller 2009. 175–177.)

Leonard Peikoffin ohella Randin ehkä keskeisin työtoveri oli Nathaniel Branden, johon hän tutustui vuonna 1950. Tuolloin Branden käytti vielä UCLA:ssa opiskellessaan alkuperäistä nimeään Blumenthal. Vaikeista perheoloista tullut Blumenthal löysi Randista itselleen uuden äitihaimon, jota kohtaan hän kehitti kiihkeän uskollisuuden. Blumenthal oli erityisessä roolissa Randin yksityiselämässä ja heillä oli romanttinen suhde, josta sekä Randin aviomies, että Blumenthalin kihlattu ja myöhempi vaimo Barbara tiesivät. Vuoteen 1955 mennessä suhde oli saanut jo niin järjestäytyneen luonteen, että Rand ja Blumenthal tekivät puolisoidensa kanssa sopimuksen, jonka mukaan he saivat tavata toisiaan intiimisti kahdesti viikossa. Blumenthalin muutettua vuonna 1950 Los Angelesista New Yorkiin suorittamaan maisteriopintoja, Rand ei kestänyt eroa ja päätti vuonna 1951 muuttaa itse itärannikolle Blumenthalin lähelle päästäkseen. Randin ja Branden/Blumenthalin suhteesta on tehty vuonna 1999 elokuva nimeltään *The Passion on Ayn Rand*, jossa Randia näyttelee Helen Mirren. (Burns 2009 134, 136–138; Heller 2009. 219–224.)

Muuton myötä Rand oli myös lähempänä Yhdysvaltojen kirjallisuuden keskusta ja 1950-luvun alkupuolella Rand laajensi määrätietoisesti tuttavapiiriään viihdemaailman ulkopuolelle akateemisiin piireihin. Hän tutustui muun muassa klassisen liberalismiin teoreetikoihin, kuten Ludwig von Misesiin ja Henry Hazlittiin, ja sai näiden ajattelusta vaikutteita viimeiseen suureen kaunokirjalliseen työhönsä, *The Atlas Shruggediin*. Toisaalta Randin yhä penseämpi suhtautuminen omille ajatuksilleen kriittisille ja niistä poikkeaville mielipiteille oli käymässä haasteeksi hänen työnsä. Esimerkiksi juulaisvainoja Euroopasta paennut von Mises, joka periaatteesta vastusti kaikkia totalitaarisia yhteiskuntia, joutui Randin vihan kohteeksi liian pehmeänä, koska ei Randin mielestä puolustanut laissez-faire tyyppistä kapitalismia tarpeeksi voimakkaasti. (Badhwar & Long 2016; Heller 2009. 249.)

1950-luvun Rand käytti pääasiassa *The Strike* nimellä työstämänsä käsikirjoituksen parissa. Alun perin jo vuonna 1945 alkanut kirjoitusprosessi oli Randin mukaan ollut jatkoa *The Fountainheadin* teemoille, mutta painsui nopeasti edeltäjäänsä paljon laajemmaksi

kokonaisuudeksi. ”*The Atlas Shrugged started with the idea of the plot-theme: the mind goes on strike. At first I saw it more as a political and social novel; I remember thinking that it will not present any new philosophical ideas, that the philosophy will be the same as The Fountainhead. ... Then I started working on the philosophical aspect of it, with the assignment to myself to concretize the theme. Why is the human mind important? What specifically does the mind do in relationship to human existence? I then began to see that this is going to be a very important and new philosophical novel. There is a great deal more to say than merely what I had said in The Fountainhead.*” (Harriman 1999. 389.)

The Atlas Shruggedin kustannusneuvotteluissa Rand maksoi mielestään oikeutettuja kalavelkoja *The Fountainheadin* julkaisutta Bobbs-Merrill kustantamoa kohtaan. Randin mukaan se oli yrittänyt epäreilusti vaikuttaa teoksen sisältöön ja painostaa häntä muutamaa sitä. Rand koki myös, että kustantamo ei ollut tukenut ja markkinoinut *The Fountainheadia* tarpeeksi laajasti ja mittavasti. Kostonsa Rand hoiti toimittamalla Bobbs-Merrillille, jolla oli etuosto-oikeus Randin seuraavaan romaaniin, massiivisen ja lähes lukukelvottoman kasan erilaisia hahmotelmia ja muistiinpanoja. Tekstit nähnyt kustantamon edustajan totesi niiden olevan julkaisukelvottomia, jolloin Rand ilmoitti sopimuksen rauenneen. (Heler 2009. 271–274.)

1940-luvun alkuun verrattuna Randilla oli *The Fountainheadin* jättimenestyksen myötä merkittävästi parempi neuvotteluasema, jota hän myös käytti hyväkseen yli tusinan suuren kustantamon tarjotessa hänelle sopimusta. Antamatta omien mielipiteidensä tai vakaumustensa vaikuttaa liikeasioihin, Rand teki itselleen taloudellisesti erittäin edullisen julkaisusopimuksen lopulta Random Housen kanssa huolimatta siitä, että molemmat Random Housen johtajat Bennett Cerf sekä Donald Klopfer olivat julkikommunisteja. Toisaalta myöskään kustantamon edustajat eivät antaneet vakaumuksen tulla rahavirtojen tukkeeksi, vaikka Cerf lounaalla totesi Randille totesi pitävänsä tämän mielipiteitä ja ajatuksia kauhistuttavina. Kustannussopimus sisälsi myös jälleen pykälän, jonka mukaan Randin toimittamaa tekstiä ei voisi jälkikäteen muokata tai editoida. (Heller 2009. 273.)

Vaikka *The Atlas Shrugged* myi hyvin, sen saamat arvostelut olivat jälleen pääosin epäileviä tai tyyliä sekä tyylin että sisällön suhteen käytännössä kaikissa merkittävässä julkaisuissa. Granville Hicks, joka oli jo 1940-luvulla kritisoinut Randin töitä, kirjoitti *The New York Timesissa* teoksen olevan kömpelö sekoitus melodraamaa ja didaktiikkaa, 1168-sivuinen

”huuto”¹, jonka on kirjoittanut Harpyija käyttäen muurinmurtajaa. Muiden lehtien arviot eivät olleet sen lohduttavampia. The Washington Postin arvostelu piti teosta harvinaislaatuisena kokonaisuutena, jossa on hankalaa valita, ketä inhoaa eniten. Ehkä jyrkimmän arvion teos sai The Chicago Tribunessa, joka vertasi Randin esittämiä ajatuksia ja utopiaa suoraan Hitlerin vastaaviin näkemyksiin Kolmannesta valtakunnasta. Muutamat hyväksyvät tai ymmärtävät arviot julkaistiin vanhakantaista konservatismia kannattaneissa lehdissä. (Heller 2009. 282–283.)

Ostavat kansalaiset eivät kriitikoiden ja älymystön vastalauseista pitäneet ja *The Atlas Shrugged* myi lähes 100 000 kappaletta ensimmäisenä kuutena viikkonaan kauppojen hyllyillä. Se pysyi myyntilistojen kärjessä seitsemän kuukautta ja myi ensimmäisten viiden vuoden aikana yli miljoona kappaletta. Randille alkoi myös sataa kutsuja puhumaan teoksestaan sekä sen filosofisesta sisällöstä. Useat Randin tunteneet henkilöt ovat kertoneet *The Atlas Shruggedin* julkaisun ja sen saaman kritiikin olleen vedenjakaja Randille niin työssä kuin yksityiselämässäänkin. Rand koki olevansa yksin ja hylätty, kun ympäröivä yhteiskunta ei osannut arvostaa ja omaksua hänen lähes kolme vuosikymmentä kehittelemäänsä filosofiaa ja ihmiskuvaa mallikseen. Toisaalta esimerkiksi *The Atlas Shruggedin* kustantaja Bennett Cerf muisteli myöhemmin vuonna 1971, että vaikka Rand vielä ammatillisesti kykeni toimimaan järkevästi ja vastuullisesti, hänen elämäänsä oli alkanut kerääntyä seuraajia, jotka kohtelivat Randia kuin kuningatarta ja eristivät tämän epämiellyttävistä uutisista ja ilmiöistä. (Heller 2009. 285–287.)

2.4 Mehiläiskuningatar: Filosofi 1958–1982

Rand keskittyi *The Atlas Shruggedin* julkaisun jälkeen pitämään kotonaan New Yorkissa yllä opintopiiriä filosofisesta teoriastaan yhä laajenevalle kuulijajoukolle. Omien sanojensa mukaan Rand ymmärsi pian *The Atlas Shruggedin* aloitettuaan, ettei fiktiivinen kirjallisuus enää ollut riittävä ja oikea väylä hänen filosofisen teoriansa välittämiseen, vaan hänen minun kohtalonsa oli luoda kokonaisvaltainen moraalikäsitys ihmiskunnalle. Ympärilleen kerääntyneille

¹ Hicks vertaa Randin teosta aiemmin vuonna 1957 julkaistuun Allen Ginsbergin runokokoelmaan *Howl, and other Poems*. Sen nimiruno Howl (Huuto) sisälsi sekä homo-, että heteroseksuaalista sisältöä, jonka julkaiseminen kiellettiin kokonaan Yhdysvalloissa siveettömänä. Iso-Britanniassa painetut 500 kappaletta takavarikoitiin tullissa. Kesäkuussa 1957 kirjakauppias Shigeyoshi Murao ja kustantaja Laurence Ferlinghetti pidätettiin San Franciscossa ja heidät haastettiin oikeudenkäyntiin sukupuolisiveellisyttä loukkaavan materiaalin myynnistä ja hallussapidosta. Oikeudenkäynnistä tuli merkittävä etappi sananvapauden rajankäynnissä ja lopulta sekä runo itsesään todettiin säädylliseksi ja Murao ja Ferlinghetti vapautettiin syytteistä Kalifornian korkeimman oikeuden tuomari Clayton Hornin päätöksellä. Hickman edustaa viittauksellaan yleistä mielipidettä, joka piti Ginsbergin tekstiä säädyttömänä ja sen julkaisijoita rikollisina.

seuraajilleen Rand muotoili itselleen asettamansa tehtävän seuraavasti. *”My most important job is the formulation of a rational morality of and for man, and of his life, of and for this earth.”* Pitkiä, usein aamuun asti kestäviä monipolvisia yksinpuheluita, jotka olivat myös hänen kaunokirjallisen tuotantonsa keskeisiä tyylikeinoja, pitänyt Rand näyttäytyi ihailijoilleen jo tuolloin maailmaluokan ajattelijana, joka oli kyennyt luomaan kokonaan uuden filosofisen oppisuunnan. Todellisuudessa Randin tuntikausien puhemaratooneja ja usein ylikuonnolliselta vaikuttanutta virkeyttä selittää hänen pitkään jatkunut tuolloin laillisten amfetamiinipiristeiden käyttönsä. (Burns 2009.135–137, 147–148.)

Randin filosofiselle ajattelulle löytyi 1960-luvulla uutta yleisöä nopeasti. Yhdysvalloissa yliopistoissa kasvanut ja koko yhteiskuntaan levinnyt radikalismi ja vasemmistolaiset näkemykset, sodanvastainen liike, hippikulttuuri, taistelevan feminismin nousu, presidentti Lyndon B. Johnsonin *Great Society* -uudistukset, mustien kansalaisoikeustaistelu ja muut vanhaa konservatiivista järjestystä haastaneet ilmiöt jättivät toisaalta ison joukon ihmisiä tapahtumien ulkopuolelle ja samalla aiheuttivat pelkoja perinteisten arvojen ja yhteiskunnan rakenteiden murenemisestä. Yliopisto-opiskelijoissa oli myös laaja joukko konservatiivisempia ihmisiä, joille vakaus ja vahvat arvot olivat edelleen merkityksellisiä. Heihin Randin tarjoama eettisesti ja moraalisesti kirkas, mustavalkoinen aatemaailma ja periamerikkalaiset itsenäisyyteen ja vapauteen vetoavat näkemykset vetosivat tehokkaasti. (Burns 2009. 189–191.)

Monet Randin objektivismiin yliopistoissa tutustuneet ovat kuvailleet kokeneensa eräänlaisen valaistumisen, jonka myötä koko maailma on muuttunut selväksi ja ymmärrettäväksi. Myöhemmin libertaarisessa liikkeessä aktiivisesti toiminut Sharon Presley muistelee, kuinka *”ennen Randia en ollut kyennyt löytämään selkeää filosofista teoriaa ja periaatteita, jotka olisivat toimineet minulle. ... Tämä oli minulle jättimäinen, jättimäinen muutos koko elämään.”* Arthur Koestler taas vertasi Randin ajattelun hyväksymistä marxilaisen teorian omaksumiseen. *”Tuntuu kuin kirkas uusi valo iskisi kalloosi joka suunnalta: koko universumi asettuu yhtäkkiä maagisesti paikoilleen kuin levällään olevan palapelin osaset muodostaen kokonaisuuden. Kaikkeen on vastaus, etsiminen ja kysymykset ovat enää kidutetun menneisyyden muisto.”* (Burns 2009. 199–201.)

Yleisesti Rand ei halunnut osallistua poliittiseen keskusteluun, sillä kylmän sodan kiihtyessä 1950-luvulla uskonnosta ja sen asemasta tuli yhä keskeisempi kysymys erottamattomana osana länsimaista demokratiaa ja markkinatalouteen perustuvaa järjestelmää Yhdysvaltojen konservatiivien keskuudessa erotuksena neuvostokommunismille ateismille. Erityisen merkittävä teos on myöhemmin äärikonservatiivisia lehtiä, radio- ja tv-ohjelmia julkaisseiden

sekä puhekiertueita pitäneen William F. Buckley'n vuonna 1951 ilmestynyt teos *The God and Man at Yale*, jossa kapitalismin ja kommunismin keskeiseksi eroksi nostettiin juuri suhde uskontoon ja uskonnonvapauteen. Rand, joka oli jo ensimmäisissä muistiinpanoissaan 1920-luvun lopulla asettanut tehtäväkseen uskonnon hävittämisen, ei kokenut löytävänsä itselleen paikkaa tai tilaa uuskonservatiivisesta liikkeestä ja jäi mieluummin syrjään. (Burns 2009. 138–139.)

Politiikkaan Rand osallistui kuitenkin lyhyesti aktiivisesti jälleen vuonna 1964 käytyjen presidentinvaalien yhteydessä tukien republikaanien ehdokasta, Arizonan senaattori Barry Goldwateria. Rand löysi Goldwaterista, joka oli eräs ajan näkyvimmistä oikeistokonservatiiveista, hengenheimolaisen, joka oli vuonna 1960 julkaisutussa teoksessaan *The Conscience of a Conservative*, hahmotellut mahdollisimman matalaa julkista valtaa ja hallintoa sekä torjunut kaiken kollektiivisen toiminnan julkisella sektorilla. Erityisesti Goldwater vastusti ja hyökkäsi tässä asiassa ammattiliittoja vastaan, väittäen niiden käyttävän poliittista valtaa ilman oikeutta siihen. Samoin Goldwater vastusti useimpia sosiaalimenoja ja kansainvälisiä sopimuksia sekä rahallista tukea ulkomaille esimerkiksi kehitysavun muodossa. Goldwater oli myös horjumaton ja jyrkkä osavaltioiden oikeuksien puolustaja ja liittovaltion hallinnon vastustaja. (Perlstein 2001.)

Kansalaisyhteisöä ja laajoja sosiaalisia uudistuksia ajanut demokraattien ehdokas Lyndon B. Johnson voitti vaalit historiallisen suurella marginaalilla. Toisaalta vuoden 1964 vaaleja pidetään usein ensimmäisinä, joissa massamedialla oli suuri rooli äänestäjien keskuudessa. Ehdokkaiden kampanjaryhmät toimivatkin häikäilemättömästi toisiaan säälimättä parjaten, ja Goldwater leimattiin rasistiksi ja hänen äänestämisen esitettiin ydinsodan alkunäytöksenä. Rand piti kampanjointia ja vaalitulosta jälleen yhtenä osoituksena koko Yhdysvaltoja läpäisevästä vasemmistolaisesta salaliitosta. (Burns 2009. 207–209.)

Vuonna 1966 julkaistussa teoksessa *Capitalism: The Unknown Ideal* Rand otti kriittisesti kantaa Yhdysvaltoja jakaneeseen Vietnamin sotaan sekä kutsuntoihin tuomien ne kaameaksi sekasotkuksi, joka ei missään olosuhteissa palvele mitään Yhdysvaltain kansallista etua. Randin kritiikki ja tuomio poikkeaa kuitenkin perusteiltaan muiden sodanvastustajien argumenteista, eikä ota kantaa sotaan kolonialismin, fasismin, imperialismin tai muun vasemmistolaisen radikaalien esittämien syiden kautta. Randin mukaan sota on väärin, koska ainoa peruste ryhtyä sotaan on itsepuolustus, ja hänen mukaansa Vietnamin sota ei täyttänyt tätä vaatimusta. Kommunistisen järjestelmän leviämistä Kaakkois-Aasiassa suurempana uhkana Rand näki

vasemmistolaisen sodanvastaisen liikehdinnän Yhdysvalloissa. (Burns 2009. 228–229; Rand 1966.)

Erityisenä ongelmana Rand piti kutsuntoja, jotka edustivat hänen mukaansa pahimman laatuista yksilönvapauden ja oikeuksien rajoittamista. Randin mukaan kutsunnat epäävät yksilöltä hänen tärkeimmän oikeutensa, oikeuden elämään. Samalla ne luovat periaatteen, jonka mukaan ihmisen elämästä päättäminen kuuluu valtiolle, joka voi pakottaa ihmisen uhraamaan sen taistelussa. Randin ajattelun ja toiminnan ristiriitaisuus ja monitulkintaisuus nousee esiin kutsuntoja koskevassa keskustelussa. Rand nimittäin tuomitsi kutsuntoja vastustavat opiskelijaliikkeet ja muut kansalaisaktiivit vasemmistolaisiksi demagogeiksi, jotka ovat oikealla asialla mutta väärästä syystä, samalla kun hän itse järjesti sotaa ja kutsuntoja vastustavia tilaisuuksia eri puolilla Yhdysvaltoja. Randin mukaan: *”It is capitalism that the today’s peace-lovers oppose and statism that they advocate – in the name of peace. Laissez-faire capitalism is the only social system based on the recognition of individual rights, and therefore, the only system that bans force from social relationships. By the nature of its basic principles and interest, it is the only system fundamentally opposed to war.”* (Binswanger 1988. 354–355; Burns 2009. 230.)

Objektivismi ei kuitenkaan saavuttanut akateemisessa maailmassa tai yleisessä poliittisessa keskustelussa laajempaa hyväksyntää ja jäi pääosin pienten, mutta innokkaiden opiskelijapiirien ja aktivistien toiminnaksi. Usein Randin ja objektivismin kohtaamien ennakkoluulojen ja torjunnan syynä oli Randin maine äärioikeistolaisena demagogina, joka karkotti monia sinänsä konservatiivisia arvoja kannattaneita henkilöitä. Randin teosten vaikutus kuitenkin näkyi myös yliopistoissa, joissa opetushenkilökunnan oli, joskin vastahakoisesti, tunnustettava hänen kasvava merkityksensä. Robert L. White kirjoitti Randin olevan *”aidosti suosittu oikeistoideologi, jolla on kuumeinen ja intensiivinen ruohonjuuritason kannatus kampuksella”*. White oli myös huolissaan Randin ajatusten leviämisestä ja vaikutuksesta. *”Pidän huolestuttavana ja epämiellyttävänä sitä tosiasiaa, että joudun pohtimaan, onko Ayn Rand ainoa kirjailija, jonka ajatukset jäävät ilmeisen turhaan opettamieni ihmisten mieliin.”* (Burns 2009. 202.)

Objektivismin pääasialliset leviämiskanavat 1960-luvulla olivat hänen opintopiirinsä ja esiintymistensä ohella The Nathaniel Branden Institute (NBI) sekä The Objectivist Newsletter. New Yorkissa nimensä Brandeniksi muuttanut Nathaniel Blumenthal oli noussut Randin seuraajien keskuudessa muita päänmittaa korkeammalle ja vakuuttanut Randin siitä, ettei virallinen yliopistolaitos koskaan hyväksyisi, ymmärtäisi tai opettaisi objektivismia

vapaaehtoisesti. Sen sijaan Randin olisi perustettava oma oppilaitos, joka keskittyisi Randin ajatusten esittelemiseen ja objektivismin tutkimukseen ja levittämiseen. Aluksi skeptinen Rand antoi lopulta hankkeelle lupansa, ja Branden perusti vuonna 1958 The Nathaniel Branden Instituten, jonka johtoon hän nimitti itsensä. (Burns 2009. 179–180.)

1960-luvun alkupuolelta aina vuoden 1968 lopulliseen välirikoon Randin kanssa Branden käytännössä hallitsi koko objektivismin liittyvää keskustelua ja rakensi siitä itselleen varsin tuottoisaa liiketoimintaa. Laajimmillaan NBI:llä oli säännöllistä toimintaa kahdeksassakymmenessä kaupungissa ja omat toimitilat New Yorkissa The Empire State Buildingissa. Instituutti toimitti tilauksesta postitse myös Brandenin nauhoittamia luentosarjoja objektivismista. Instituutti julkaisi myös Randin ajatuksia esittelevää The Objectivist Newsletteria, jolla oli parhaimmillaan kymmeniä tuhansia säännöllisiä tilaajia. Samalla Branden oli ottanut myös vallankäyttäjän roolin Randin ympärille kertyneen seuraajajoukon sisällä karkottaen mielivaltaisesti itselleen epämiellyttäviä henkilöitä syyttäen heitä erilaisista rikkomuksista ja vääristä mielipiteistä. (Burns 2009. 180–183.)

Brandeniin yhä rakastunut Rand ei puuttunut tähän käytökseen ennen vuotta 1968. Tuolloin Randin nimissä esiintynyt ja merkittävän omaisuuden kerännyt Branden, jolla oli myös muita suhteita vaimonsa Barbaran ja Randin ohella, kertoi kirjeessä, ettei voi enää jatkaa suhdetta Randin kanssa. Rand, joka oli antanut Brandenin toimia vapaasti NBI:n johdossa ei hyväksynyt tätä, vaan piti Brandenin tekoa erityisesti objektivistisen maailmakatsomuksen pettämisenä. Randin ja objektivismin teorian mukaan rakkaus ja seksi eivät lähtökohtaisesti ole fyysisiä tiloja tai toimia, vaan eräänlainen filosofinen toimenpide, joka ilmentää merkittävien yksilöiden keskinäistä kunnioitusta sekä jaettuja arvoja. Randin mukaan: *”Love is response to values. It is with a person’s sense of life that one falls in love – with that essential sum, that fundamental stand or the way of facing existence, which is the essence of a personality. One falls in love with the embodiment of the values that formed the person’s character. ... Love is the expression of philosophy – of a subconscious philosophical sum – and, perhaps, no other aspect of human existence need the conscious power of philosophy quite so desperately. ... When love is a conscious integration of reason and emotion, of mind and values, then – and only then – it is the greatest reward of man’s life.”* ... *“To love is to value. Only rationally selfish man, a man of self-esteem, is capable of love – because he is the only man capable of holding firm, consistent, uncompromising, unbetrays values. The man who does not value himself, cannot value anything or anyone.”* (Birnschwanger 1997. 267; Burns 2009. 240–241; Rand 1964; 1975.)

Brandenin kirjeen jälkeen Rand tapasi hänet vain kerran ja syytti Brandenia koko objektivistisen filosofisen järjestelmän pettämisestä. Samalla Rand pahoinpiteli Brandenin ja kielsi häntä enää koskaan esiintymästä nimissään tai objektivismiin edustajana. Tämän jälkeen hän järjesti laajan tiedotuskampanjan, jossa Branden julistettiin vääräoppiseksi. Tämä välirikko sai Randin vetäytymään julkisuudesta vuonna 1968 ja keskittämään energiansa kirjoittamiseen. Lisäksi Randin toiminnan muutokseen oli hänen Brandenin kanssa käymänsä yhteenoton jälkeen noussut katkeruus ja äkkipikaisuus, jotka johtivat yhä nopeammaksi ja jyrkemmäksi käyneeseen mielipiteiden ja periaatteiden uudelleentulkintoihin ja muokkaukseen. Tämä karkotti yhä useammat Randin lähipiiriin kuuluneet ihmiset ja jätti jäljelle ainoastaan puhdasoppisimmat ja Randiin kriitikittömimmin suhtautuneet seuraajat. Samalla Randin ote objektivismista vaikutteita saaneisiin uusiin liikkeisiin, kuten libertaareihin kävi yhä hennommaksiksi. Hänen ajattelunsa peruslinjat, kuten täydellinen markkinoiden ja talouden vapauttaminen sekä valtion sääntelyn ja roolin kaventaminen, jatkoivat kuitenkin leviämistään 1970-luvulla politiikan ja hallinnon valtavirtaan. Eräs suuri syy tähän on Randin varhaisen ja innokkaan seuraajan Alan Greenspanin, josta myöhemmin tuli Yhdysvaltain keskuspankin johtaja, nimittäminen presidentti Gerald Fordin talousneuvonantajien puheenjohtajaksi vuonna 1974. (Burns 2009. 245, 247–257; Heller 2009. 383–384.)

1970-luvulla ikääntymisestään tietoinen Rand koului elämäntyönsä jatkajaksi Leonard Peikoffia, joka edelleen johtaa Ayn Rand Institutin työtä. Peikoffia pidettiin yleisesti Randin New Yorkin piirin ortodoksisimpana ja jyrkimpänä jäsenenä, joka piti Randia täydellisen erehtymättömänä. Peikoff oli ollut 1950-luvulta saakka Randin uskollinen tukija, mutta jäänyt pitkäksi aikaa valovoimaisemman Nathaniel Brandenin varjoon. Randin ja Brandenin välirikon jälkeen Peikoff nosti asemiaan Randin seuraajien joukossa. Samalla hän hankki kannuksia myös virallisessa akateemisessa maailmassa tultuaan nimitetyksi The Polytechnic Institute of Brooklynin filosofian professoriksi. Useimmat Randin viimeisen vuosikymmenen teokset ovat syntyneet jo osittain Peikoffin avustamana tai editoimana. Rand ja Peikoff kävivät yhdessä myös taistelua objektivismiin elementtejä omiin ohjelmiinsa ja periaatteisiinsa omaksuneita liikeitä, kuten libertaareja ja anarko-kapitalisteja vastaan. Erityisesti Randia harmitti näiden liikkeiden johtajien haluttomuus ottaa vastaan käskyjä Randilta. Burns. 2009. 247–249.)

Kritiikissään Rand ei säästellyt vihaansa tai peitelty mielipiteitään. *”Libertarians are a monstrous, disgusting bunch of people: they plagiarize my ideas when it fits their purpose, and denounce me in a more vicious manner than any communist publication. ... I have not asked for, nor do I accept the help of intellectual cranks. I want philosophically educated people:*

those who understand ideas, care about ideas, and spread the right ideas. That's how my philosophy will spread.” Toisaalta Rand inhosi edelleen suurella innolla myös molempia Yhdysvaltojen valtapuolueita, republikaaneja sekä demokraatteja. Rand varoitteli vielä 1980-luvun alussa tukijoitaan Ronald Reaganin äänestämisestä presidentinvaaleissa. Syyksi Rand antoi toisaalta Reaganin oman näkemyksensä mukaan löysät talouspoliittiset linjat ja toisaalta hänen uskonnollisen vakaumuksen sekä aborttioikeuden vastustamisen, jota Rand piti merkittävänä ihmisen itsemääräämisoikeuden rajoittamisena. (Burns 2009. 248–249, 275; Mayhew 2005. 74; Sciabarra 2013. 4–5.)

Rand eli myöhäiset vuotensa suppeassa sosiaalisessa piirissä, joka kaventui entisestään Randin edelleen karkottaessa ystäviään ja seuraajiaan elämästään erilaisten todellisten tai kuviteltujen oppiriitojen jälkeen. Harvinaisena poikkeuksena Rand solmi uudelleen tuttavuuden Nathaniel Brandenin ex-vaimoon, Barbaraan, joka sai Randilta aiemmat välirikoon ja FBI:n lopettamiseen liittyneet asiat anteeksi, koska Rand päätti myös hänen joutuneen Brandenin hujjaamaksi. (Burns 2009. 277.)

Sosiaalisen elämän ja terveyden heikkeneminen näkyi Randin aktiivisuudessa sekä elämänhalussa ja Randin aviomiehen, Frank O’Connorin, kuolema 1979 oli kova isku. Avioliiton ja O’Connorin merkitystä Randille kuvannee hyvin hänen vuonna 1972 luentotilaisuudessa antamansa vastaus yleisökysymykseen siitä, mitä hän piti elämänsä suurimpana saavutuksena. *”I’ve never given it any thought. I don’t measure my achievements that way. But on the spur of the moment, I’d say marrying Frank O’Connor.”* (Mayhew 2005. 230.)

Huolimatta avioliiton usein myrskyisästä luonteesta, O’Connor ja Rand olivat aina olleet toistensa tukena hankalissa tilanteissa lähes viisikymmentä vuotta. Eräässä viimeisestä julkisista esiintymisistään Rand kertoi haastattelijalle, että olisi tehnyt O’Connorin kuoltua itsemurhan, mikäli olisi uskonut kuoleman jälkeiseen elämään. Kun Randilta kysyttiin, mitä hän arvelee itselleen tapahtuvan, kun hän kuolee, Rand vastasi: *”I assume I’ll be buried. I don’t believe in mysticism or life after death. ... Therefore, when I die, that will be the end of me.”* O’Connorin kuoleman jälkeen myös Randin terveys alkoi nopeasti heikentyä ja hän kuoli New Yorkissa maaliskuussa 1982. Randin kuoleman jälkeen hänen ortodoksisimmat ja sitoutuneimmat seuraajansa jatkoivat objektivismiin levittämistä Leonard Peikoffin johdolla vuonna 1985 perustetun Ayn Rand Institutun kautta. (Burns 2009. 276–278. Mayhew 2005. 230.)

3. AYN RANDIN URA JA KESKEISET TEOKSET

Ayn Randin kirjallisen uran voi jakaa perustellusti kahteen selkeään vaiheeseen niin kronologisin kuin sisällöllisin perustein. Ensimmäisen osan urastaan (1934–1958) Rand käytti fiktiivisen kirjoittamisen parissa ja toisen osan (1960–1982) tietokirjailijana. Kirjailijana Rand oli monipuolinen ja tuottelias. Hänen tuotantonsa käsittää niin elokuvakäsikirjoituksia, novelleja, näytelmiä, romaaneja romanttisista melodraamoista aina tieteiskirjallisuuteen, tietokirjoihin ja kirjallisuutta käsitteleviin oppikirjoihin. Kaunokirjallisissa teoksissaan Rand esitteli filosofista ajatteluaan erityisesti päähenkilöidensä pitkien puheiden kautta. *The Fountainhead*issa Roarkin oikeussalissa pitämä puhe individualismin puolesta ja etenkin John Galtin radiopuhe *The Atlas Shrugged*issa, joka on laajuudeltaan painoksesta riippuen noin 70-sivuinen kokonaisuus, ovat fiktiivisten teosten selkeimmät esitykset Randin alkuperäisistä näkemyksistä myöhemmin objektivismiksi nimetyn filosofisen teorian sisällöstä. (Burns 2009.)

Rand on kertonut tutustuneensa perusteellisesti Venäjän kulttuurihistoriaan ja kirjallisuuteen yliopisto-opintojensa myötä. Klassisten venäläiskirjailijoiden kuten Tolstoin moralisoiva ja uskonnollinen paatos eivät viehättäneet Randia, ja hän kertookin löytäneensä oman rakkautensa kohteen ranskalaisesta eppisestä romantiikasta ja etenkin Victor Hugon teoksista. Toisaalta eräs Randin kaunokirjallisten teosten keskeinen tehokeino oli jo Dostojevskin ja Tolstoin teoksista tuttu tapa muotoilla keskeinen filosofinen tai moraalinen sisältö päähenkilön pitkiin monologeihin, kuten Howard Roarkin oikeussalipuheisiin ja John Galtin manifestiin massoille. (Burns 2009. 82–83; Rand 1975. 33–34.)

Oman tyyliinsä Rand oli löytänyt jo varhain ja tehnyt myös päätöksen käyttää proosaa oman filosofisen ja yhteiskunnallisen viestinsä välineenä. Hän totesi jo vuonna 1934 Neuvostoliitton sijoittuvaa teosta *We the Living* kirjoittaessaan: ”*In connection to the present interest on Russia ... no essay, no travelogue can give so vivid a picture, so complete feeling of a foreign country as a fiction story can.*” (Berliner 1997. 5)

Filosoifeista Randin ajatteluun ja kirjalliseen tyyliin on vaikuttanut eniten Friedrich Nietzsche, johon hän oli tutustunut jo Venäjällä opiskellessaan. Nietzchen kautta Rand lienee tutustunut myös ranskalaisen Stendhalin (Henri Beyle 1783–1842) töihin, joiden psykologista ihmiskuvausta Nietzsche ihailee teoksissaan *Hyvän ja pahan tuolla puolen* (1886) sekä *Epäjumalten hämärä* (1889). Hyvän ja pahan tuolla puolen Nietzsche kuvaa Stendhalin työtä ja merkitystä seuraavasti: ”...täydellisenä esimerkkinä ranskalaisesta erikoisuudesta ja kekseliäisyydestä hienojen aistimusten ja tunteiden alueella on Henri Beyle, merkittävä

edeltäjä ja pioneeri, joka napoleonilaisella kiihkeydellään raivasi oman tiensä läpi hänen OMAN Eurooppansa, läpi eurooppalaisen hengen useiden vuosisatojen, tutkien tätä henkeä ja soveltaen sitä elämäntapaansa; on vienyt kaksi sukupolvea ennen kuin olemme tavoittaneet hänet ja tulleet tietoisiksi niistä arvoituksista jotka ovat kiduttaneet ja kiihdyttäneet tätä tutkivaa epikurolaista, joka oli viimeinen Ranskan suurista psykologeista." (Badhwar & Long 2017; Harriman 1999; Nietzsche 2012. 162; Turoma 2015.)

Stendhal on voimakas individualismin puolustaja ja usein puhutaan stendhalilaisesta sankarimyytistä. Hänen teostensa sankarit ovat aina poikkeusyksilöitä, jotka käyvät yksilöllistä taistelua yhteiskuntaa vastaan, aivan kuten useimmat Randin keskeiset henkilöahmot. Ei liene epäselvää, että Rand piti itseään samanlaisena poikkeusyksilönä. Vuonna 1943 *The Fountainheadin* julkaisun jälkeen Rand kirjoitti, että hänen (kirjallisen) työnsä suurin ongelma oli kyetä ymmärtämään keskivertokansalaisen ajatuksia. *"That has always been my own problem. I can write about the secondhanders. I am baffled when I come up against them. ... I Grant my respect immediately to anyone who cannot understand the behavior of people at present. To understand them completely is to be part of them – and that is not an honorable distinction in the world of today."* (Berliner 1997. 93.)

Toinen Randin kirjalliseen muotoon ja valintoihin merkittävästi vaikuttanut teos on ranskalaisen Maurice Champangen lastenkirja *The Mysterious Valley* (1915). Sen päähenkilöt, brittiläiset upseerit, edustivat Randille sellaista urhoollisen, itsevarman ja päättäväisen yksilön mallia, joka myöhemmin toistui hänen omissa teoksissaan. *"It had an enormous influence on me because it presented in complete form the sort of man I could admire. It was just an adventure – British officers in India – but written in a very heroic way. I mean heroic in my sense: not brutes, but men of ingenuity and intelligence. No work of literature has ever impressed me quite that much."* Teoksen päähenkilö on hienostunut ja jalo kapteeni Cyrus Paltons, joka selviytyy ihmissyöjätikereistä ja verenhimoisen alkuasukasheimon vankeudesta röyhkeällä ja alistumattomalla asenteellaan. Teoksen lopussa Paltons pelastaa brittiläiset ystävänsä ja surmaa polttamalla koko heimon. (Heller 2009. 12–13.)

Pääosin Randin kirjallinen tuotanto on saanut etenkin kriitikoilta varsin tyyliin ja hänen teoksiaan ei pidetä esteettisesti erityisen ansiokkaina. Hänen kirjoitustyyliään arvosteltiin myös kustantamoissa, jo monet hänen teoksensa torjuttiin useita kertoja, jolloin Randin oli pakko kirjoittaa niitä uudelleen. Itseriittoinen Rand ei kritiikkiä arvostanut tai ottanut siitä opikseen, vaati myöhemmin kustannussopimukseensa kohdan, jossa hänen jättämänsä tekstiä ei voinut muuttaa tai editoida. Useimmiten hänen kaunokirjallista tyyliään moititaan jopa puisevaksi,

itseään toistavaksi ja puuduttavaksi. Monet kriitikot ovat torjuneet teosten muodon lisäksi myös niiden sisällön ideologisesti värittyneenä yksipuolisena julistuksena.

Erityisesti Rand oli närkästynyt kriitikoiden kyvyttömyydestä ymmärtää tai arvostaa hänen yritystään esitellä vakavia filosofisia kysymyksiä kaunokirjallisuuden keinoin. Toisaalta Rand piti lähtökohtaisesti kriitikoita henkilökohtaisina vihollisinaan, jotka parhaimmillaankin olivat työssään tyhminä ja sivistymättömiä, eivätkä kyenneet antamaan Randin neroudelle sille kuuluvaa asemaan ja suitsutusta. *”It is true that fiction is more powerful weapon to sell ideas than non-fiction. But why? Precisely because it is not a sales weapon. It tells a story – the story has the reality of life – and so abstracts ideas acquire reality. ... That is why propaganda writers fail. That is why propaganda stories are always false and dull. That is why I am the only writer of ideas in fiction that I know of at the present time. I mean I am the only one who does it properly – and gets away with it. Forgive me for this little boast – I think I’ve earned it.”* (Berliner 1995. 159.)

Pahimmillaan arvostelijat voitiin myös lukea suuren salaliiton jäseniksi, kuten Rand esimerkiksi syksyllä 1944 *The Fountainheadin* julkaisun jälkeen kirjoitti ystävälleen. Rand vähätteli teoksen saamaa kritiikkiä ja puolusti teoksensa (ja itsensä) ansioita eräässä kirjeessään seuraavasti: *”Just before The Fountainhead came out, there were two long, big novels published on them selling communism. They both got glowing, raving reviews. They both had a tremendous publicity campaign – and a nationwide, organized, enthusiastic support of a beautifully trained pink click that controls our press and has succeeded in putting over many pieces of Red junk in the non-fiction field. And they both failed miserably. ... Well, The Fountainhead came out – with a vicious campaign of opposition against it as any book had ever had. The Fountainhead came out against every odd possible. ... It is the only novel of an intellectual character that has been a bestseller for many, many years.”* (Berliner 1995. 159.)

3.1 Kaunokirjailijana

3.1.1 Varhaiset työt ja läpimurto

Lapsuuden ja nuoruuden satujen jälkeen Randin teemat pysyivät 1930-luvun alusta lähtien varsin johdonmukaisina ja teemoiltaan yhtenäisinä. Useimmiten tekstien juoni keskittyi aiotusta julkaisumuodosta huolimatta kuvaamaan yksilön kamppailua omien haaveidensa puolesta ylivoimaisia vastustajia ja yleistä mielipidettä vastaan seurauksista välittämättä.

Syksyllä 1927 Rand kypsytteli ja kehitteli noin kymmentä erilaista käsikirjoitusluonnosta, joissa päähenkilö Randin mukaan oman *”voimansa, sankaruutensa ja energiansa avulla”*

voittaa erilaisia vastoinkäymisiä. Esimerkkeinä toimivat muun muassa hahmotelmat kuten *The Wiper's Story*, jossa ”*tuntematon mies suorittaa erityisen vaarallisen ja hankalan tehtävän, jota kukaan muu ei suostu tekemään ja saa siitä palkkion*”, *The Operator's Story*, jossa ”*toisen miehen laiskuus ja välinpitämättömyys aiheuttavat katastrofin, jonka kova ja sankarillinen mies korjaa*” ja *The Switchman's Story*, jossa ”*hänen menneisyytensä virheet korjaantuvat työn avulla. Vahvuus ja menestys työn kautta. Uhraus ystävän pelastamiseksi.*” (Harriman 1999. 4.)

Eräs Randin julkaisemattomista luonnoksista on muunnelma aidosta silpomismurhasta ja se sisältää eräitä Randin uran kiistanalaisimpia näkemyksiä. Vuonna 1928 laadittu teksti tunnetaan työnimellä *The Little Street*. Päähenkilö Danny Renahan, joka Randin fiktiossa surmaa papin, pohjautuu todelliseen murhaajaan, William Hickmaniin, joka raiskasi, kuristi ja paloitteli pikkutyön epäonnistuneen kidnappauksen yhteydessä. Rand kuvailee molempia miehiä sankareiksi, joiden kauniit sielut eivät anna ”*ympäristön tai laumasieluisuuden*” vaikuttaa toimiinsa. Randin mukaan tällainen sankari voi muokata maailman ja muut ihmiset alamaisikseen tahdonvoimallaan ja teoillaan: ”*A strong man can eventually trample society under his feet.*” (Heller 2015.)

Keskeneräiseksi jääneessä tekstissä myös Renahan (Hickman teloitettiin hirttämällä vuonna 1928) joutuu lopulta tuomiolle. Oikeutta Rand ei arvosta, ja kuvailee valamiehiä lihaviksi, sottaiksi, huonosti pukeutuviksi ja yksinkertaisiksi keskinkertaisuuksiksi, jotka eivät ymmärrä edessään olevan yksilön ansioita ja suuruutta, vaan pyrkivät rankaisemaan häntä tuhotakseen kaiken itsenäisyyden ja yksilöt maailmasta. Toisaalta myös Renahan kuvataan välinpitämättömäksi oikeudenkäynnistä ja kanssaihmisistään. Hän (Renahan) ”*does not understand, because he has no organ for understanding, the necessity, meaning, or importance of other people.*” (Heller 2015.)

Randin ensimmäinen kaupallisesti menestynyt työ, elokuvakäsikirjoitus *The Red Pawn*, oli Neuvosto-Venäjälle sijoittuva melodramaattinen rakkaustarina. Siperialaiselle vankileirille sijoittuvan tarinan pääosassa on amerikkalainen Joan, joka on naimisissa leirillä tuomiotaan suorittavan insinöörin kanssa. Saadakseen liian pätevä ja itsenäisenä vangitun miehensä vapautettua, Joan antautuu viettelemään vankileirin päällikön. Kolmiodraama ratkeaa lopulta, kun leiripäällikkö, joka on rakastunut Joaniin antaa teloittaa itsensä pakoyrityksen jälkeen. Tarinassa Rand vertaa ortodoksisia uskontoja ja kommunistista yhteiskuntaa toisiinsa ja pyrkii osoittamaan, että minkään ideologian tai uskonnon ei tulisi saada yksilöä uhrautumaan tai palvelemaan ketään tai mitään muuta kuin omia halujaan. (Heller 2009. 72–73.)

Seuraavat menestykset seurasivat nopeasti, kun *The Red Pawn* mahdollisti kokopäivätoimisen kirjallisen työskentelyn. Näytelmä *The Night of January 16th* (alkuperäiseltä nimeltään *Woman on Trial*) sai ensi-iltansa Hollywoodissa Playhouse-teatterissa lokakuussa 1934. Näytelmän kohokohdaksi Rand oli kehittänyt yllätyksen, jossa näytelmän päähenkilön oikeudenkäynnin valamiehistö valittiin näytelmän yleisöstä. Rand oli kirjoittanut näytelmälle kaksi vaihtoehtoista loppua ja yleisön päätös ratkaisi jokaisessa esityksessä sen, kumman mukaisen lopun näytelmä sai.

Juoneltaan *The Night of January 16th* on rikosdraama, jonka teemat ovat Randin kirjallisen tuotannon ensimmäisiä kiistanalaisia ajatuksia. Yleistä tapaa vastoin Rand ei ainoastaan ymmärrä, vaan jopa ihanoi näytelmässä rikoksen tehnyttä Karen Andrea. Randin ajattelun epäsovinnaisuutta ja jyrkkyyttä kuvaa myös hänen suhtautumisensa aitoon rikollisuuteen. Los Angelesissa 12-vuotiaan uhrinsa silpomalla murhannut ja teolla avoimesti kerskunut William Hickman oli esimerkiksi Randin mielestä erinomainen roolimalli vahvasta ja itsenäisestä yksilöstä, joka kykeni murtautumaan yhteiskunnan rajoittavien sääntöjen yli ja ohitse omia halujaan tyydyttääkseen. Tällainen eettinen tyhjyys ei varmasti ole helpottanut Randin ajattelun hyväksymistä. (Burns 2009. 24; 27–28; Heller 2009. 77–80.)

3.1.2 Teemat selkenevät: *We the Living*, *Ideal*, *Anthem*

Randin yhä kasvavasta halusta olla poliittisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävä keskustelija on selkeitä viitteitä hänen toisessa romaanissaan, *We The Living*. Teoksen Neuvostoliittoon sijoittuva tarina ja yhteiskunnan kuvaus tekivät Randista ainakin konservatiivisten poliittisten liikkeiden piirissä keskeisen auktoriteetin Neuvostoliiton tuntijana ja tulkitsijana. Vaikka Rand ei ollut käynyt Venäjällä lähes kahteenkymmeneen vuoteen tai tuntenut erityisen hyvin maan oloja, se ei estänyt häntä hyväksymästä tätä asemaa erityisellä mielihyvällä. *We The Living* on myös ensimmäinen Randin teoksista, jossa hän alkaa rakentaa teoksissaan abstrakteja ja moraalisia rakenteita pyrkien saamaan aikaan filosofista kokonaisuutta. (Heller 2009. 70–71.)

1930-luvun alussa Rand avasi kirjallisuusagentilleen työnsä motiiveja ja lähtökohtia. ”*I have also attempted to show, not the political struggles, theories and ideals of modern Russia, which we have all heard so much, not the everyday human lives, the everyday tragedies of human beings who are not to be connected with politics. ... Our American readers have been crammed full, too full, of Russians aims, projects and slogans on red banners. No one – to the best of my knowledge – has spoken what goes on every day in every home and kitchen behind the red curtains.*” (Berliner 2009. 5.)

Rand kirjoitti 1930-luvun lopulla useaan otteeseen eri versioita näytelmäkäsikirjoitukseksi, jota ei lopulta kuitenkaan koskaan julkaistu tai sovitettu näyttämölle hänen elinaikanaan. Myöhemmin tämä teksti on julkaistu näytelmämuodossa postuumisti vuonna 1984 ja myöhemmin uudelleen romaanimuodossa vuonna 2015 nimellä *Ideal*. Sen juoni on muunneltu Randin muusta tuotannosta tutuista teemoista. *Ideal* sisältää myös Randin usein käyttämän tyylikeinon, monologin, jossa hän tällä kertaa laittaa päähenkilön kuvailemaan kuinka moraalisesti kelvottomia niin kutsutut normaalit ihmiset ovat. (Heller 2015; Rand 2015)

Teoksessa kaunis ja ihailtu näyttelijä Kay Gonda illastaa miljonääri Granton Sayersin luona ja joutuu epäilyksi hänen murhastaan. Gonda pakenee poliisia mukanaan kuusi ihailijakirjettä, joiden lähettäjiltä hän vuorotellen yrittää saada apua pakomatkalleen. Viisi ensimmäistä kohtaamista päättyvät kaikki pettymyksiin. Ihailijoiden teot ja vakaumukset, jotka paljastavat heidät turmeltuneiksi ja epäkelvoiksi ihmisiksi murentaen ne ihannekuvat (*Ideal*), joita he ovat ihailijakirjeissään esittäneet. Eräs yrittää raiskata Kayn tarjottuaan suojaa, toinen vaatii Kayta tulemaan uskoon ja tunnustamaan syntinsä ja eräs yrittää ilmiantaa hänet poliisille palkkion toivossa. (Rand 2015.)

Viimeisenä mahdollisuutenaan Gonda pakenee Johnny Dawesin luokse, joka tunnustaa hänelle palvovaa rakkautta ja tarjoaa suojaa poliisilta. Gonda ei kuitenkaan halua ottaa vastaan tällaista rakkautta ja kertoo Dawesille surmanneensa miljonäärin. Aamulla Gonda löytää kuolleen Dawesin, joka on kirjoittanut tunnustuksen Sayersin tappamisesta ja sen jälkeen surmannut itsensä. Tämä uhraus, joka on toisinto Red Pawin komissaarin uhrauksesta, on kuitenkin turha ja tarpeeton, sillä Sayersin leski on todistanut myös hänen tehneen itsemurhan. Kun Gondan tiedottaja myöhemmin syyttää tätä murhaajaksi Dawesin turhan kuoleman johdosta, Gonda toteaa juonensa, eli Dawesin huijaamisen itsemurhaan ja tunnustamiseen, olleen hänen elämänsä kiltein teko. (Rand 2015.)

Randin kolmas julkaistu teos *Anthem* on 1938 julkaistu tieteisfantasia ja dystopia tulevaisuudesta, jossa (kommunistinen) kollektivisointi on hävittänyt kaiken individualismin. *Anthem* on lainaa juonensa hyvin pitkälle Venäjällä maanalaisena protestikirjana levinnyttä Yegeny Zamyatinin teoksesta *We* (1924), johon Rand oli vielä Venäjällä asuessaan tutustunut. *Anthem*in teemana on jälleen yksilönvapauden ja kollektivismin ristiriidan kärjistetty alleviivaaminen. Sen tulevaisuudessa ihmisten käyttämästä kielestä on hävitetty kokonaan kaikki yksilöön viittaavat sanat ja käytössä on vain monikkomuotoja (*we, our, they*). Koko yhteiskuntaa ja elämän kaikkia alueita hallinnoivat erilaiset neuvostot, joiden toimesta lapset

kasvatetaan kollektiivisesti valtion seimissä ja heille osoitetaan valtion toimesta työpaikka, asunto ja jopa puoliso.

Teoksen päähenkilö Equality 2-2521, on nuori mies, jolla on salainen halu päästä insinööriksi. Hänet kuitenkin nimetään taipumuksistaan huolimatta kadunlakaisijaksi. Työssään hän löytää tunnelin, jonka kautta hän löytää muinaisen sivilisaation jäämistöä. 2-2521 tehdessä luolastossa kokeita hänen poissaolonsa asunnostaan huomataan ja hänet vangitaan. 2-2521 yrittää vakuuttaa syyttävän neuvoston työnsä (hän on keksinyt sähköä) eduista koko ihmiskunnalle. Neuvosto ei kuitenkaan halua kuulla uudistuksista vaan yrittää rangaista. 2-2521 pakenee vuorille, josta hän löytää hävinneen kulttuurin talon sekä ison kirjaston. Siellä hän löytää persoonapronominit (*I, you*) sekä individualismin ja yksilönvapaudet. Teoksen lopussa hän nimeää itsensä uudelleen Prometheukseksi ja raskaana olevan vaimonsa Gaiaksi hahmotellen samalla, miten uusi, itsenäisten ja vapaiden miesten rotu hävittää kollektivismiä tulevaisuudessa.

3.1.3 The Fountainhead

The Fountainheadin juoni on jälleen uusi toisinto Randin aiemmista teksteistä tutuista teemoista. Loistava ja lahjakas arkkitehtiylöppilas Howard Roark, joka tulee köyhistä ja vaatimattomista oloista, erotetaan yliopistosta koska hän ei suostu noudattamaan tiedekunnan professorien vaatimuksia vanhojen tyyliuuntien soveltamisesta uusiin rakennuksiin. Roark haluaa piirtää ja rakentaa vain oman visionsa mukaisia rakennuksia eikä tukeutua klassisiin vuosisatoja vanhoihin arkkitehtonisiin konventioihin. Samaan aikaan Roarkin kurssitoveri Peter Keating valmistuu yliopistosta erinomaisin arvosanoin hänen osoitettuaan omaksuneensa vanhat esteettiset mallit. (Rand 1994.)

Molemmat miehet muuttavat New Yorkiin, jossa Roark saa töitä pienestä toimistosta. Roarkin kieltäytyttyä myös työelämässä kompromisseista, hänen itsepäisyytensä ja tinkimättömyytensä johtavat tilanteeseen, jossa Roark joutuu hakeutumaan töihin kivilouhokseen elättääkseen itsensä. Keating pääsee samaan aikaan kaupungin suurimpaan ja hienoimpaan toimistoon hyväksyessään pääasialliseksi työkseen vanhojen tyylien jäljittelyn ja kopioimisen. (Rand 1994.)

Erilaisia vaikeuksia Roarkille järjestänyt, mutta omista lahjoistaan epävarma Keating kuitenkin pyytää salaa apua ylivertaisena pitämältään Roarkilta, joka piirtääkin Keatingille hänen uransa upeimman rakennuksen. Rakennusta kuitenkin muutetaan ja Roark, mieluummin kuin näkee visionsa muutettuna, räjäyttää sen maan tasalle piittaamatta sivullisille aiheuttamastaan

vaarasta tai taloudellisista vahingoista. Oikeudenkäynnissään Roark pitää puheen egon, riippumattomuuden ja yksilöllisyyden puolesta ja hänet vapautetaan kaikista syyteistä. (Rand 1994.)

Teos päättyy tilanteeseen, jossa Roark on voittanut kaikki vihollisensa pelkän tahdonvoimansa avulla ja saavuttanut kaikki tavoitteensa tinkimättä omasta visiostaan missään vaiheessa. (Rand 1994.)

3.1.4 The Atlas Shrugged

The Atlas Shrugged (suom. *Kun maailma järkkyy*, 2017) on yleisesti tunnustettu Randin kaunokirjallisen uran huipentuma ja viimeinen fiktiivinen teos. Sen juoni ja teemat ovat poikkeuksellisen laajat ja monimutkaiset jopa Randin yleiseen tasoon verrattuna. Kirja jakautuu kolmeen osaan, joista jokaisessa on kymmenen lukua. Tyyli, juoni ja teemat sisältävät piirteitä useista eri kirjallisuuslajeista aina tieteisfantasiasta romanttiseen kioskikirjallisuuteen ja rikosjännäristä filosofiseen pohdintaan saakka. Rand käyttikin teoksen suunnitteluun, käsikirjoittamiseen ja viimeistelyyn yli viisitoista vuotta.

Teoksen maailma on dystopia Yhdysvalloista, jonka hallinto on siirtynyt osavaltioilta kasvottomalle kansalliselle lainsäätäjälle nimeltään "The National Legislature", joka ahdistaa ja vaikeuttaa yrittämistä ja yritystoimintaa yhä yksityiskohtaisemmalla ja monimutkaisella sääntelyllä sekä raskaalla verotaakalla. Valtion koko talousjärjestelmä on tämän vuoksi ajautunut katastrofin partaalle. Tätä tilaa verrataan teoksessa negatiivisessa valossa 1800-luvun kulta-ajaksi sanottuun kasvukauteen, jolloin monet yrittäjät saivat puhtaan kapitalismin keinoin hankittua itselleen monopoliaseman esimerkiksi öljyteollisuudessa tai rautateillä usein työntekijöiden hengen ja terveyden kustannuksella. (Rand 2017.)

Teoksen päähenkilö Dagny Taggart omistaa veljensä kanssa rautatieyhtiön Taggart Transcontinental, joka on yhä lähempänä konkurssia pääasiassa valtion esittämien vaatimusten vuoksi. Dagnyn veli, James, vaikuttaa olevan tietoinen yhtiönsä heikosta tilasta ja uhkaavasta konkurssista, mutta toimii silti ilmeisen harkitsemattomasti ja vastoin yhtiön etua ostamalla esimerkiksi raiteisiin tarvittavaa terästä yritykseltä, joka ei kykene toimittamaan eriä sovitusti ja on kalliimpi kuin kilpailijansa. James sotkeutuu myös hämäänsä ja epävarmaan liiketoimeen, jossa hän kumppaneineen sijoittaa varoja San Sebastian -nimiseen ratayhteyteen, jota rakennetaan salaperäisen argentiinalaisen miljardöörin Francesco d'Anconian, joka on myös Dagnyn ensirakkaus, kuparikaivoksille kommunistiseen Meksikoon.

Tagny saa pian selville, että d'Anconia yrittää huijata sijoittajia rakentamalla arvottomia kaivoksia, joiden tietää joutuvan pian Meksikon hallinnon valtiollistamiksi. Dagny olisi halunnut yhtiön varat sijoitettavaksi Coloradon osavaltiossa sijaitsevaan Rio Norte -rataosuuteen, joka toimittaa tarvikkeita ja liikenneyhteyksiä uusille suurille öljykentille. Pelastaakseen yhtiönsä Dagny järjestää veljensä tietämättä Meksikon projektiin huonolaatuisia materiaaleja ja junia, jotka Meksikon hallitus sittemmin kansallistaa.

The National Alliance of Railroads ilmoittaa pian tämän jälkeen kilpailun olevan kiellettyä hyvinvoivilla ja väkirikkailla alueilla Yhdysvalloissa ja että rautatieyhtiöiden on tarjottava palveluita myös autoilla seuduilla. Samalla päätös asettaa yhtiöt jonoon koon ja vaikutusvallan mukaan niin, että isommat yhtiöt saavat tuottavat reitit ja pienemmät, kuten Taggartien yhtiö, joutuvat hoitamaan tappiolliset linjat.

Philadephiassa Henry ”Hank” Rearden on kehittänyt itse uuden, kaikkia muita paremman, kestävämmän ja halvemmän teräslaadun, jota Dagny ostaa Rio Nortin linjaa varten saaden sen taloudellisesti kannattavaksi. Valtion tiedevirasto haluaa ottaa uuden teräksen omaan valmistukseensa, mutta Rearden kieltäytyy luovuttamasta sen valmistusohjetta. Kostona valtion virkamiehet julkaisevat valheellisen tutkimuksen, jossa Reardenin keksintö tuomitaan vaarallisena ja ongelmallisena, ja sen käyttö kielletään ilman että asialle esitetään mitään perusteita. Dagny yrittää saada raporttia kumotuksi, ja huomaa samalla, että yhä useampi yritysjohtaja, joka on poikkeuksetta luonut imperiuminsa ja varallisuutensa omin käsin ja ilman apua, on hävinnyt ja jättänyt yrityksensä työväen käsiin, jolloin ne ovat romahtaneet. Viimeisin hävinnyt on Ellis Wyatt, jonka suuret öljykentät suihkuavat palavina öljypatsaina taivaalle.

Romanttisen suhteen aloittaneet Dagny ja Rearden todistavat maailmalle, että Reardenin teräs on valtion sabotointiyrityksistä huolimatta parasta laatua. Rautatietä rakentaessaan he löytävät tyhjistä tehtaasta kesken jääneen laitteen, joka muuttaa ilmassa olevan staattisen sähkön kineettiseksi energiaksi. Etsiessään keksinnön tekijää Dagny löytää myös syyn yritysjohtajien katoamiselle ja yhä kaaosmaisemmaksi käyvälle maailmalle. John Galt -niminen mies on johtanut Yhdysvaltain suurimmat ja parhaimmät miehet lakkoon yhteiskuntaa vastaan ja he ovat kaikki kerääntyneet paikkaan nimeltä Galt's Gulch seuraamaan, miten koko yhteiskunta romahtaa ilman heidän panostaan.

Dagny ei halua jättää yhtiötään, vaan palaa New Yorkiin, johon Galt seuraa häntä todettuaan, että aika on sopiva horjuttaa vallitsevaa järjestystä. Kaupunkiin saavuttuaan Galt murtautuu kansalliseen radioverkkoon ja pitää puheen, jossa hän selittää myöhemmin objektivismin tunnetun filosofisen teorian perusteita. Puheen johdosta koko kollektiivinen

yhteiskuntajärjestys alkaa murentua ja New York pimenee menetettyään viimeiset sähkölaitoksensa. Viranomaisten vangitsema Galt vapautuu kannattajiensa hyökätessä ja romaanin lopussa hän vannoo palaavansa järjestämään maailman uudelleen myöhemmin.

3.2. Filosofina

Rand piti filosofiaa tärkeänä, koska se on hänen näkemyksensä mukaan ainoa keino luoda yksilölle edellytykset elää hyvää elämää ja toisaalta luoda hyvälle elämälle sopivat yhteiskunnalliset ja sosiaaliset puitteet. Randin mukaan filosofia luo ne perusteet, joiden kautta voidaan ymmärtää ja tunnistaa mitä on olemassa. *"Literature re-creates reality by means of language. ... The relation of literature to man's cognitive faculty is obvious: literacy re-creates reality by the medium of word, i.e. concepts. But in order to re-create reality, it is the sensory-perceptual level of man's awareness. ... The most important principle of the esthetics of literature was formulated by Aristotle, who said that fiction is of greater philosophical importance than history, because history represents things how they are while fiction represents them as they might be and ought to be."* (Rand 1975. 36, 71.)

Tämän periaatteen mukaisesti hän oli yrittänyt kaunokirjoissaan viestiä, että jokainen yksilö tarvitsee itselleen filosofisen perustan toiminnalleen, ja jokaisella myös on sellainen, vaikkei yksilö itse sitä käsittäisikään. Samalla hän on luonnehtinut kaunokirjojensa keskeistä sanomaa yritykseksi kertoa ihmisille, että mikäli heidän filosofisen ajattelunsa pohja on oikeansuuntainen sitä parempaa elämää he voivat elää ja toisaalta, mitä kauemmas (Randin määrittelemästä) totuudesta ihmisen erkaantuu, sitä huonommaksi hänen elämänlaatunsa muodostuu. (Badhwar & Long 2016; Binswanger 1988. 358–362.)

Ayn Rand ei enää *The Atlas Shruggedin* jälkeen julkaissut uutta kaunokirjallista tuotantoa. Vaikka *The Atlas Shrugged* paisuikin hiukan painoksesta riippuen noin 1000 sivun mittaiseksi kokonaisuudeksi ja kiistatta Randin tuotannon Magnum Opukseksi, oli hän alun perin ollut haluton kirjoittamaan teosta ja piti *The Fountainhead* oman filosofiansa täydellisenä esityksenä todeten vuonna 1944: *"I've presented my case in The Fountainhead. ... If readers don't respond, why should I wish to enlighten them any further. I'm not an altruist."* Toisaalta Rand ei pitänytkään *The Atlas Shruggedin* sisältöä niinkään uutena, itsenäisenä kokonaisuutena vaan *The Fountainheadissa* esiteltyjen filosofisten teemojen kuvausta eri kontekstissa. Vuonna 1961 Rand kuvaili *The Atlas Shruggedin* kirjoitustyön aloittamista ja tarkoitusta seuraavasti: *"I remember thinking that it will not present any new philosophical ideas, that the philosophy*

will be the same as The Fountainhead. It will be individualism, only now I'll show it in the political-economic realm.” (Harriman 1997. 389; Heller 2009. 165.)

The Atlas Shruggedin huikeasta suosiosta huolimatta Rand keskittyi elämänsä viimeisten 25 vuoden ajan vain filosofisten teosten kirjoittamiseen, ajatustensa esittelemiseen luennoimalla sekä julkaisemalla uutiskirjeitä. Myöhemmin hänen jäämistönsä hoitajat ovat julkaisseet postuumisti esimerkiksi arkistoista löytyneitä näytelmäkäsikirjoituksia, mutta niiden osalta voidaan esittää kysymys, ovatko ne olleet Randin mielestä valmiita tai julkaisukelpoisia.

Filosofina Rand on ristiriitainen ja kiistanalainen hahmo. Kaunokirjallisessa muodossa esitettyä maailmankuvaa ja filosofista järjestelmää on pyritty jäsentämään sekä Randin itsensä toimesta, että hänen työtään jatkaneiden henkilöiden työn avulla. Silti kokonaisuus on edelleen vaikeasti hahmotettavissa, ei vähiten siksi, että Rand varasi itselleen oikeuden muokata ja tulkita ajatuksiaan uudelleen tarpeen vaatiessa radikaalisti. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa Randin rakentama objektivismi ei ole saavuttanut yleistä hyväksyntää täysiverisenä filosofisena järjestelmänä. (Badhwar & Long 2016.)

Kuten aiemminkin kaunokirjallisuuden saralla, Rand oli myös tietokirjailijana varsin tuottelias julkaisten 1960-luvun alusta lähtien filosofiaansa käsitteleviä teoksia noin joka toinen vuosi. Samalla Rand kävi aktiivista kirjeenvaihtoa ajatuksistaan kiinnostuneiden kanssa, luennoi laajasti ympäri Yhdysvaltoja sekä laati erilaisia oppaita ja ohjeita objektivistisesta näkökulmasta esimerkiksi kirjallisuuteen ja kirjailijan työhän liittyen.

Randin ensimmäinen tunnettu selkeästi filosofiseksi tutkielmaksi laadittu teksti on vuodelta 1934. Se on teemaltaan pääosin uskonnonvastainen pamfletti, joka on julkaistu postuumisti osana hänen päiväkirjojaan. Päiväkirjamerkinnöissään Rand toteaa huhtikuussa 1934 kirjoittamista aloittaessaan, että hänen varhaisen filosofisen ajattelunsa taustalla vaikuttaa näkemys, jonka mukaan ”*The human race has only two unlimited capacities: for suffering and for lying. I want to fight religion as the root cause of all human lying and the only excuse for suffering. ... I want to be known as the greatest champion of reason and the greatest enemy of religion.*” Tämä uskonnonvastaisuus näkyi muun muassa vuoden 1928 keskeneräisessä *The Little Streetissä*, jossa päähenkilö surmaa papin ja toisaalta esimerkiksi vuoden 1934 *The Idealissa*, jossa eräs moraalisesti turmeltuneimmaksi paljastuva yksilö esiintyy hartaana kristittyinä. (Harriman 1999. 67–68; Heller 2015.)

Noin vuoden kuluessa Rand oli jalostanut filosofisia ajatuksiaan vaiheeseen, jolloin hän aloitti myöhemmin *The Fountainheadiksi* muodostuneen teoksen käsikirjoittamisen. Ensimmäisisä

muistiinpanoissaan Ayn Rand hahmottelee teoksensa pääteemoiksi itsekkyyden puolustamisen sekä uudenkaltaisen egoismin määrittelyn ja puolustamisen elävän esimerkin (Howard Roark) kautta. Samalla Rand on antanut itselleen tehtäväksi kuvata sellaisia psykologisia perusteita ja motiiveja, jotka voivat hänen mukaansa johtaa ihmiset hyväksymään ja kasvamaan individualistiksi tai kollektivistiksi. Yksilöiden olemusta käsittelee *The Fountainheadin* jälkeen Rand siirtyi viimeisessä kaunokirjallisessa teoksessaan *The Atlas Shrugged* käsittelemään laajempaa yhteiskunnallista kontekstia.

Itse Rand on kuvannut kirjallisen uransa käyttövoimaksi pyrkimyksen luoda täydellisen ihmisen malli. ”*The motive and purpose of my writing is the projection of an ideal man. The portrayal of a moral idea, as my ultimate literary goal, as an end to itself. ... Let me stress this: my purpose is not the philosophical enlightenment of my readers, it is not not the beneficial influence my novels may have on people, it is not the fact that my novels may help a reader’s intellectual development. ... My purpose, first cause and prime mover is the portrayal of Howard Roark and John Galt.*” (Berliner 1995. 452; Rand 1975. 155–156.)

3.3 Postuumit julkaisut, Ayn Rand Institute ja muut toimijat

Randin teokset ja filosofinen järjestelmä saivat ensimmäiset järjestäytyneet kannattajansa 1950-luvun lopulla Randin pyrkiessä luomaan teoksissaan luomalle ihmiskuvalle tieteellisen teoriapohjan. Hänen elinaikanaan etenkin 1960-luvulla yliopistoissa toimi monia objektivismiin vakavasti suhtautuneita opintopiirejä ja yhdistyksiä. Niiden ohella NBI kehitti ja laajensi Randin objektivismin näkyvyyttä suuren yleisön tietoisuuteen uutiskirjeillä, luentosarjoilla, nauhoitteilla sekä muilla tuotteilla. Randin päätös lopettaa NBI henkilökohtaisista syistä vuonna 1968 kuitenkin päätti laajan ja suunnitelmallisen toiminnan objektivismin edistämiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi lähes vuosikymmeneksi. Myöhemmin objektivismin kannattajat ovat pyrkineet 1980-luvulta saakka palauttamaan sen uskottavuutta ja asemaa tieteellisenä teoriana The Ayn Rand Institute -nimisen ajatushautomon toiminnan kautta. Yhdysvalloissa erilaiset ajatushautomot ovat osallistuneet yhteiskunnalliseen keskusteluun 1900-luvun alkupuolelta saakka. Valtaosa näistä varhaisista toimijoista oli vauraiden sukujen (esimerkiksi Brookings, Rockefeller, Ford, Sage ja Russell) perustamia säätiöitä, joiden säädekirjat määrittivät niiden tarkoituksen yleishyödylliseksi ja poliittisesti riippumattomaksi. Ensimmäinen merkittävä muutos tähän tilanteeseen tuli 1950-luvulla, jolloin Friedrich Hayek esitti ajatuksen ajatushautomoista ”piilottetuina poliittisina aseina”. (Mayer 2016. 76–81.)

Erityisesti konservatiiviset ja varakkaat liike-elämän edustajat ovat 1970-luvun jälkeen, Barry Goldwaterin presidentinvaalitappion ja libertaaripuolueen vakiinnuttamisen epäonnistumisen jälkeen, pyrkineet vaikuttamaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, mielipiteisiin ja päätöksentekoon kolmikärkisen taktiikan avulla. Ensimmäisessä vaiheessa ajatushautomot luovat esimerkiksi verotukseen, ympäristöpolitiikkaan tai muuhun valittuun keskusteluun liittyvää sisältöä, joka nostaa halutun näkökulman yleiseen keskusteluun. Toisessa vaiheessa yliopistoihin säätiöiden lahjoitusvaroilla luodut instituutit luovat akateemisen statuksen saavaa tutkimusta ja kirjallisuutta, joka tukee ajatushautomoiden esittämiä näkökulmia. Kolmas vaihe on sopivien kandidaattien tukeminen niin kutsuttujen SuperPAC-toimijoiden (*Political Action Committee*) kautta. Yhdysvaltain korkein oikeus kumosi vaalirahoituslakien rajoitukset päätöksellään tammikuussa 2010 ja nykyisellään kukaan ei valvo vaalirahoituksen alkuperää tai käyttöä, joka mahdollistaa valittujen ehdokkaiden rajoittamattoman tukemisen. (Mayer 2016.)

Randin intohimoinen tapa tuoda esiin maailmankatsomustaan loi nopeasti hänen ympärilleen uskollisten lukijoiden ja kannattajien piirin. Vuonna 1985 Leonard Peikoffin toimesta perustettu Ayn Rand Institute (ARI) on pyrkinyt systemaattisesti saamaan Randin ajattelulle ja objektivisille jalansijaa virallisen filosofisen tieteenalan keskustelussa. Samalla ARI määrittelee omaksi tavoitteekseen objektivismin vaikutuspiirin laajentamisen etenkin yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä koulutuspolitiikkaan sellaisessa laajuudessa, että se kykenisi vaikuttamaan muutokseen, jonka myötä vallitseva kulttuuri, moraalit ja lainsäädäntö kehittyisi kohden Randin ajattelua. (ARI 2017.)

Näitä tavoitteitaan pääosin verkossa toimiva ARI pyrkii edistämään toisaalta tarjoamalla erilaisia ajasta ja paikasta riippumattomia opintoja kaikille kiinnostuneille. ARIn kurssit ovat suhteellisen lyhyitä ja yksinkertaisia kokonaisuuksia, jotka perustuvat suoraan Randin teksteihin ja niiden soveltamiseen eri konteksteissa. Verkkosisältöjen lisäksi ARI tarjoaa oppilaitoksille ja opetushenkilökunnalle ilmaisia tai erittäin edullisia kirjoja opetuskäyttöön. Instituutista on myös mahdollista saada puhujia esittelemään objektivismia erilaisiin tilaisuuksiin. (ARI 2017.)

Instituutti on myös julkaissut varsin laajasti Randin tekstejä postuumisti. Tutkimuksellisesti Instituutin julkaisujen hyödyllisyys ja arvo ovat kuitenkin kärsineet väitteistä, joiden mukaan niitä on editoitu ja siloiteltu paikoitellen voimakkaasti. Sciabarra ja Burns ovat omissa tutkimuksissaan löytäneet Randin päiväkirjojen julkaistusta laitoksesta muutoksia, joilla Randin alkuperäisistä teksteistä on poistettu esimerkiksi kohtia, joissa hän pohtii oman

ajattelunsa suhdetta muiden esittämiin näkemyksiin. Näin on saatu aikaan vaikutelma, jossa Rand esittäytyy itsenäisenä ja originaalina ajattelijana, joka on kyennyt luomaan filosofisen järjestelmänsä ilman muiden apua tai ajatuksia. Poistoja on myös tehty kohdissa, joissa Rand pohtii esimerkiksi valkoisen rodun rappeutumista ja sen syitä tai käyttää esimerkiksi homoseksuaaleista halventavia slanginimityksiä. Monissa postuumeissa julkaisuissa on myös laajahkoja muiden kuin Randin, etenkin Leonard Peikoffin, kirjoittamia tai editoimia jaksoja, joita on hankalaa erottaa Randin alkuperäisistä sisällöistä. (Burns 2009. 291–293.)

Toinen kritiikkiä saanut muutos on alkuperäisteksteihin tehty kielenhuolto. Äidinkielenään venäjää puhunut ja kirjoittanut Rand oppi käyttämään aikuisena omaksumaansa englantia poikkeuksellisen hyvin, mutta päiväkirjoissa sekä kirjeissä hänen kielioppinsa sekä kirjoitusasunsa sisältää usein 1940-luvulle saakka virheitä, jotka julkaistuista teksteistä on korjattu. Pääosin tällä on ilmeisesti pyritty vaalimaan Randin itsensä muotoilemaa myyttiä, jonka mukaan hän omaksui englannin muutamassa vuodessa täydellisesti. Toisaalta postuumit julkaisut ovat edelleen laaja materiaalipankki esimerkiksi *The Fountainheadin* ja *The Atlas Shruggedin* kehitysvaiheista lähes kahdenkymmenvuoden aikana. ARIn julkaisujen historiallinen käyttöarvo ja muutosten määrä on kasvanut, mitä harvemmaksi julkasemattomien tekstien määrä on käynyt. Burnsien mukaan 2000-luvulla julkaistut kokoelmat *Ayn Rand Answers* (2005) ja *Objectively Speaking* (2009) kärsivät jo jokseenkin laajasti edellä kuvatuista ongelmista. (Burns 2009. 291–293.)

Virallisen The Ayn Rand Institutin ohella Randin ajatukset ja tuotanto ovat luoneet varsin laajan ja aktiivisen yhteisön internetissä. Esimerkiksi The Atlas Shruggedin yhteiskunnallisen, filosofisen ja taloudellisen vision ympärille rakentuvassa Galt's Gulch -yhteisössä on yli 20 000 aktiivista käyttäjää ja keskustelijaa ympäri maailmaa. (GaltsGulchOnline.org 2018.)

4. OBJEKTIVISMI

Vaikka Rand ja hänen työnsä jatkajat mielellään esittelevät hänet poikkeuksellisena ajattelijana ja originaalina filosofina, on Randin objektivismi perusolemuksestaan ja lähtökohdiltaan kuitenkin lähinnä yhdistelmä eurooppalaisia, pääosin Aristoteleen, epikurolaisten ja Friedrich Nietzschen ajattelusta lainattuja elementtejä, sekä Yhdysvaltain itsenäisyysjulistukseen nojaavaa individualismin ja luonnonoikeuden teoriaa, jotka sekoittuvat omalaatuisella kirjallisella tyyllillä esitetyn kokonaisuudeksi. Objektivistisessä teoriassaan Rand lainaa ja muokkaa aiempia ajattelijoita varsin surutta. Randin erottaa muista filosofeista ehkä eniten toisaalta hänen ajattelunsa äärimmäisyys ja toisaalta hänen henkilönsä ja ajattelunsa ympärille muodostunut yhteisö, jonka toimintaa on usein arvosteltu jopa kulttimaiseksi.

Lähtökohtaisesti jopa Ayn Rand Institutun johtaja Leonard Peikoff, joka on kuulunut Randin uskollisimpiin tukijoihin ja oppilaisiin jo 1950-luvulta, tunnustaa että Randin ajattelusta voi toisinaan olla hankalaa muodostaa selkeää kuvaa. *”Her writing ... is extensive, and the range of issues she covers is enormous – so much so that it is often difficult for a reader to know where in her many books and articles to look for a specific formulation or topic. Even Miss Rand herself was sometimes hard-pressed in this regard.”* (Binswanger 1987.)

Itse Rand muotoilee objektivisminsa peruslähtökohdan seuraavasti: *”If the higher values of life (such as all ethics, philosophy, esthetics, everything that results from a sense of valuation in the mental life of man) come from within, from man’s own spirit, then they are right, a privilege and a necessity – not a duty. They are the that which constitutes a man’s life, and if he is an egoist in the best sense of the word he will choose these higher values for himself and for himself alone, i.e., for his own sake and satisfaction, not because of a duty to God, fellow-men, the State or any other fool abstraction outside of himself. A man has code of ethics primarily for his own sake, not for anyone else’s. Consequently, and ethical man is essentially an egoist. A selfless man cannot be ethical.”* (Harriman 1999. 78.)

Nietzsche lienee yleisimmin Randin ajatteluun liitetty filosofi, jonka vaikutuksen Rand myös itse uransa varhaisemissa vaiheissa vielä tunnusti. Nietzscheä Rand oli lukenut systemaattisesti jo 1920-luvulta lähtien, mutta Randin mukaan hän oli kuitenkin ainoastaan arvostanut Nietzschen kaunokirjallisia lahjoja ja kykyä käyttää kieltä ajatusten välittämiseen. Itselleen ominaiseen tyyliin Rand, jonka ensimmäiset kaunokirjalliset työt sisältävät varsin laajasti Nietzscheitä omaksuttuja näkemyksiä esimerkiksi yli-ihmisen ja tavallisen kuolevaisen erilaisten moraalien suhteen, pyrki myöhemmin kieltämään hänen vaikutuksensa ja

osoittamaan Nietzschen ajatukset virheellisiksi. ”*Philosophically, Nietzsche is a mystic and an irrationalist. His metaphysics consists of a somewhat “Byronic” and mystically “malevolent” universe; his epistemology subordinates reason to “will,” or feeling or instinct or blood or innate virtues of character. But, as a poet, he projects at times (not consistently) a magnificent feeling for man’s greatness, expressed in emotional, not intellectual, terms.*” (Birschwanger 1986. 335–336; Burns 2009. 22, 61.)

Nietzschen teoksessa *Hyvän ja pahan tuolla puolen* asiaa lähestytään seuraavasti: ”*Jokainen valioihminen pyrkii vaistomaisesti omaan linnaansa ja kätköönsä, jossa hän on vapahdettu ihmisten suuresta joukosta, useista, kaikkein useimmista, jossa hän saa unohtaa säännön ”ihminen” ... Vain ylen harvojen asiana on olla riippumattomia: – se on voimakkaiden etuoikeus. Ja joka sitä yrittää, vaikka hänellä olisi siihen mitä parhain oikeus, mutta niin, että hänen ei täydy niin tehdä, todistaa siten, että hän todennäköisesti ei ole ainoastaan voimakas, vaan hillittömyyteen saakka uhkarohkea. ... Ei auta mikään: täytyy säälimättömästi vaatia tilille ja vetää oikeuteen antaumuksen, lähimmäisen hyväksi uhrautumisen tunteet, koko itsestäänluopumis-moraali: samoin kuin pyyteettömän kuvastelun estetiikka, jonka peitossa taiteen miehekkyyttä kumoamaan pyrkivä suunta yrittää nykyisin, ja varsin viekoittelevasti, hankkia itselleen hyvää omatuntoa.*” (Nietzsche 2012. 33–37.)

Randin ensimmäinen iso teema nousee Nietzschen yli-ihmisajattelusta ja näkyy etenkin *The Fountainheadissa*, joka keskittyy yksilön ja yhteiskunnan suhteeseen. Sen päähenkilö Howard Roark edustaa Niezscheläisen riippumattoman, voimakkaan yksilön perikuvaa. Hän nousee vaikeista olosuhteista, ei taivu vallankäyttäjien tai lain edessä, vaan pysyy uskollisena itse itselleen määrittelemälle eettiselle koodille. Ensimmäisissä hahmotelmissaan Rand oli ottanut uskonnon kritiikkinsä kohteeksi, mutta rinnasti ja kohdensi sen lopulta epäitsekkyyteen, altruismiin. Se sopi hänen mielestään paremmin teollistuneen ja maallistuneen yhteiskunnan ajankuvaukseen. Samalla Rand koki, että sosialismista oli tullut uusi ihmisten yksilöllisen vapauden ja järjenkäytön haastaja uskontojen rinnalle. Ihmisten yksilöllisyyden yli toimivat järjestelmät, jotka kuvittelevat vilpittömästi palvelevansa jotain suurempaa yhteistä hyvää olivat Randin mukaan kaikkien historian kauhujen juurisyy: ”*The ‘common good’ of a collective – a race, a class, a state – was the claim of justification of every tyranny ever established over men. Every major horror of history was committed in the name of and altruistic motive. ... The most dreadful butchers were the most sincere. They believed in the perfect society reached through the guillotine and the firing squad. Nobody questioned their right to murder since they were murdering for the altruistic purpose.*” (Burns 2009. 82–83; Rand 1994. 715.)

Randin näkemys tällaisen yli-ihmisen muotokuvasta maalataan Roarkin oikeudessa pitämässä puolustuspuheessa. Oikeuteen hän on joutunut räjäytettyään suunnittelemansa talon muiden hengestä, turvallisuudesta tai omaisuudesta piittaamatta, koska siihen oli tehty julkisivumuutoksia. Valamiehistöltä lopulta vapauttavan tuomion saava Roark kuvaa puheessaan, miten kaikki maailmanhistorian suuret teot ovat yksinäisten suurmiesten aikaansaannoksia. Näitä tekoja ei voi syntyä tai saavuttaa kollektiivisesti, vaan vain yksittäisten nerojen toiminnan kautta. *"His vision, his strenght, his courage came from his own spirit. A man's spirit, however, is his self. ... Mind is the attribute of the individual. There is no such thing as a collective thought. ... This creative faculty cannot be given or recieved, shared or borrowed. It belongs to the single, individual men."* Tällainen suurmies ei tarvitse, tai halua, muiden apua tai neuvoja. Roarkin paras työ, hänen räjäyttämänsä rakennus, *The Cortland*, on hänen miehuutensa, voimansa ja neroutensa tuote. *"The creator lives for his work. He need no other men. His primary goal is in himself. The parasite lives second-hand. He needs others. ... To a creator, all relations of with men are secondary."* Myös Randin toinen päähenkilö, *The Atlas Shruggedin* John Galt, on teoksen erilaisesta painopisteestä huolimatta valettu samasta muotista kuin Roark. Galt on ylivertainen esimerkki fyysisestä kauneudesta ja voimasta, rajattomasta älystä ja graniitinkovasta tahdosta. (Burns 82–90, 167; Rand 1994. 710–712.)

Kommunismia, uskontoa ja kaikenlaista kollektivismia pelännyt ja vihannut Rand löysi yhdysvaltalaisesta yhteiskuntajärjestyksestä itselleen ja ajattelulleen sopivan pohjan. Tämä vilpittömän kritiikitön asenne nojasi ja rakentui pääosin Randin Venäjällä yliopistossa näkemisiin elokuviin. Niiden maalaama kuva kimaltavasta utopiasta korostui Randia ympäröivän sota-kommunistisen kurjuuden keskellä, mutta ei sinänsä valmistanut Randia laajempaan kokemukseen tai ymmärrykseen Yhdysvaltojen todellisesta arkielämästä. Randin mukaan: *"America is the land of the uncommon man. It is the land where man is free to develop his genius – and to get its just rewards. It is the land where each man tries to develop whatever quality he may possess and to rise to whatever degree he can, great or modest. It is not the land where one glories or one is taught to glory in one's mediocrity."* (Binswanger 1988. 17.)

Toisaalta Rand ei kuitenkaan varsinaisesti arvostanut yhdysvaltalaista tiedettä, kulttuuria tai sen filosofisia saavutuksia ja luonnehti niitä omaan myrkylliseen tyyliinsä vähäpätöisiksi. *"America has never had an original culture, i.e. a body of ideas derived from her philosophical (Aristotelian) base and expressing her profound difference from all other countries of the history. American intellectuals were Europe's passive dependants and poor relatives almost from the beginning. They lived on Europe's drying crumbs and discarded fashions, including*

even such hand-me-down as Freud and Wittgenstein. America's sole contribution to philosophy – pragmatism – was a bad recycling of Kantian-Hegelian premises.” (Binswanger 1988. 16–17; Rand 1982. 285–286.)

Johtopäätöksessään siitä, kuinka yhteiskunta tuli järjestää, Rand oli ehdoton. Jo 1940-luvulla Rand kirjoitti ihmisen velvollisuudesta elättää itsensä, eikä hän juuri tunne sääliä heikompiosaisia kohtaan. Rajoittamaton kapitalismi ja markkinatalous olivat Randin mukaan ainoa toimiva järjestelmä, jossa rationaalisesti omaa etuaan ja onneaan tavoittelevat ja edistävät yksilöt voivat toimia. Kaikki yritykset rajoittaa yksilöiden (taloudellista) toimintaa tai tasoittaa eroja esimerkiksi verojen tai tulonsiirtojen muodossa olivat hänen näkemyksensä mukaan väärin. *”Of course I believe in absolute individualism. Yes, I mead laissez-faire. Yes, absolute laissez-faire. I don't know what is meant by any sort of interdependence. ... I don't see any kind of interdependence in a capitalist society. Everything man gets is paid by his own labor. He trades his products for the products of others. ... Traders are not dependants. Only poor relatives, slaves and imbeciles are.”* (Berliner 1997. 95; Rand 1964. 37.)

Vaikka Rand on kuuluisa asenteestaan, jonka mukaan hän ei ole lainannut objektivistiseen teoriaansa ketään aiempia ajattelijoina Aristotelesta lukuun ottamatta, tai käyttänyt olemassa olevia metodeja, näkyy hänen töissään vahvasti sekä hänen venäläinen kasvatuksensa ja koulutuksensa että marxilaisen teorian vaikutus. Vaikka Rand yleensä jakoi kitsaasti kunniaa muille, piti hän Dostojevskiä lähtökohtaisesti tyyliinsä puolesta kiinnostavana kirjailijana. Toisaalta hän luonnehti sekä Dostojevskin filosofisia että eettisiä ajatuksia omiensa täysiksi vastakohtiksi. Toista venäläistä klassikkoa, Tolstoita, hän ei myöskään erityisemmin arvostanut ajattelijana. *”I cannot stand Tolstoy, and reading him was the most boring literary duty I have ever had to perform, his philosophy and his sense of life are merely not mistaken, but evil.”* (Rand 1975. 33–34.)

Rand oli pohjimmiltaan suurten venäläisten filosofien ja kirjailijoiden jalanjäljissä etenkin tyylin puolesta, vaikka hän hylkäsi uskonnolliset ja mystiikkaan liittyvät piirteet, joita esimerkiksi Tolstoi järjestelmällisesti käytti. Venäläisistä filosofeista ja kirjailijoista Randin ajatteluun on läheisesti liitetty Nikolai Gavrilovits Tšernyševski (1828–1889) ja etenkin hänen vuonna 1863 julkaistu teoksensa *What is to be done?* (teos on ilmestynyt suomeksi käännettynä vuonna 1982 nimellä *Mitä on tehtävä?*). Tšernyševski, jota myös Lenin ahkerasti tutki, hylkäsi mystiikan ja altruismin korottaen materialistisen, ateistisen ja sosiaalidemokraattisen yhteiskunnan tavoiteltaviksi maaleiksi tuleville sukupolville. Randin osalta sosiaalidemokratia tai kollektivismiin kannustavat teemat eivät luonnollisesti tulleet mukaan objektivistiseen teotiaan,

mutta esimerkiksi Tšernyševskin metafysiset ja epistemologiset päätelmät, joissa hän todistelee sekä henkisen että materiaalisen maailman olevan yhtä näkyvät myös Randin ajatuksissa. Selkein vaikutus Tšernyševskillä kuitenkin on ollut Randin eettiseen ajatteluun. Tšernyševski kehitti eettisen teorian, jota hän kutsui psykologiseksi egoismiksi, jossa yksilö toimii aina ja kaikissa tilanteissa puhtaasti omaa etuaan ajatellen. Teoksessa *What is to be done?* Tšernyševskin päähenkilö, Lopuhov, kuvaa itseään seuraavasti. ”*I am not a man who makes sacrifices. And indeed there are no such things. One acts in the way that one finds most pleasant.*” (Sciabarra 2013. 9–10, 27; Tšernyševski 2003.)

Toisaalta Rand myös käsittelee ajatuksiaan lähes poikkeuksetta dialektisen vastakkainasettelun kautta asettaen pohdittavaksi esimerkiksi mielen ja ruumiin dualismin, tieteen ja uskon, järjen ja tunteen, teorian ja toiminnan ja niin edelleen. Dialektisen käsittelytavan Rand oli omaksunut Leningradin yliopistossa, jossa hänen filosofian professorinaan toimi N.O. Lossky. Marxilaiseen traditioon Randin luoma filosofinen järjestelmä vertautuu myös sen pyrkimyksessä olla kaiken kattava ja tyhjentävä maailmanselitys, jolla olisi vankka tieteellinen perusta. Samalla Randin ajattelussa ja esitystavassa näkyy myös hänen omaksumansa, tuolloisen venäläisen filosofian opetuksen painotus erilaisten systemaattisten kokonaisuuksien hahmottamiseen ja rakentamiseen. (Burns 2009. 16–17; Sciabarra 2013. 9–10.)

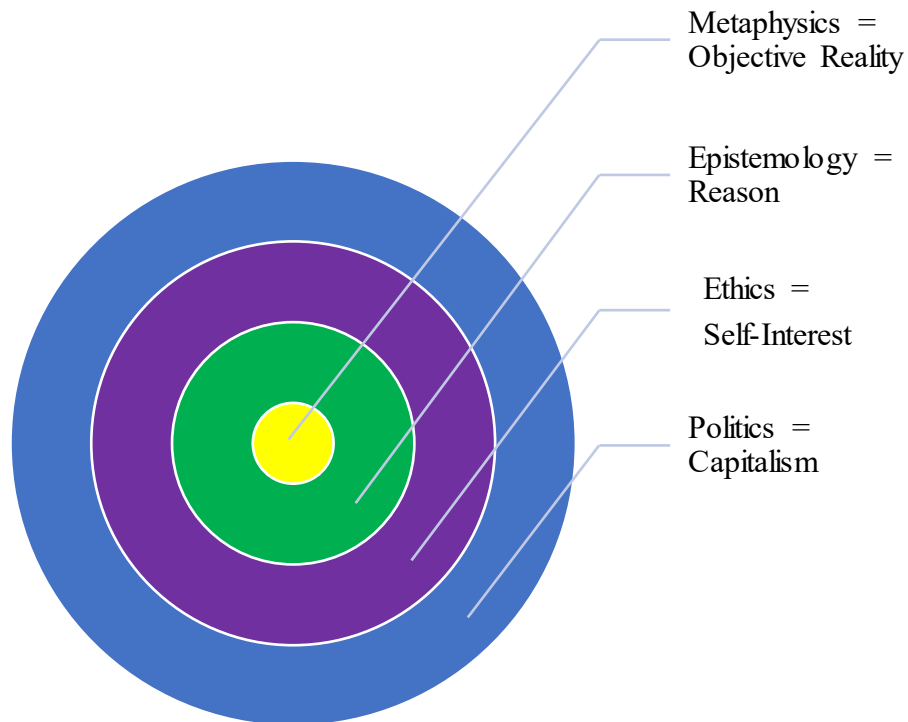
4.1 Objektivismiin perusteet

Filosofisen järjestelmänsä keskeiseksi teemaksi ja tarkoituksesi Rand määritteli: “*The concept of man as a heroic being, with his own happiness as the moral purpose of his life, with productive achievement as his noblest activity, and reason as his only absolute.*” Tämän objektivismiin tunnetun teorian perusrakenteet voidaan esittää neljässä vaiheessa etenevänä kokonaisuutena, jossa todellisuuden määrittely johtaa rationaaliseen päätöksentekoon, jonka mukaisesti sekä yksilöiden keskinäiset suhteet että yhteiskunnan ja yksilön suhteet tulisi järjestää. Rand itse on muotoillut asian seuraavasti: “*At a sales conference at Random House, preceding the publication of Atlas Shrugged, one of the book salesmen asked me whether I could present the essence of my philosophy while standing on one foot. If you want this translated into simple language, it would read:*

1. “*Nature, to be commanded, must be obeyed*” or “*Wishing won’t make it so.*”
2. “*You can’t eat your cake and have it, too.*”
3. “*Man is an end in himself.*”
4. “*Give me liberty or give me death.*” (Heller 2009. 281.)

Rand käytti merkittävästi aikaa ja energiaa luodakseen objektivisille uskottavan ja kattavan tieteellisen perustan, jota muiden muassa Nathaniel Branden ja Leonard Peikoff ovat hänen eläessään ja postuumisti muokanneet. Vaikka Rand myöhemmin esitti objektivismin yksiselitteisesti tyhjentäväksi ja lopulliseksi järjestelmäksi, oli hänellä itselläänkin filosofisen työnsä alussa epävarmuutta mistä suunnasta lähteä vastauksia etsimään. ”*Since man is not omniscient or infallible, you have to discover what you can claim as knowledge and how to **prove** the validity of your own conclusions. Does man acquire knowledge by a process of reason – or by sudden revelation from supernatural power? Is reason a faculty that identifies and integrates material provided by man’s senses – or is it fed by innate ideas, implanted in man’s mind before he was born? Is reason competent to perceive reality – or does man possess some other cognitive faculty which is superior to reason? Can man achieve certainty – or is he doomed to perpetual doubt? The extent of our self-confidence – and of your success – will be different, according to which set of answers you accept.*” (Rand 1988. 148; Rand 2009: Sciabarra 2013. 143.)

Omana ratkaisunaan esittämiinsä kysymyksiin Rand kehitti tietoteorian, joka perustuu havaintoon (*obsevation*) ja induktioon (*induction*). Samalla hän pyrki määrätietoisesti osoittamaan vääräksi kaiken transsendenttisen tiedollisen toiminnan (*preconceived conceptual scheme*). Randin kritiikki aiempia filosofisen ajattelun teorioita kohtaan on jyrkkä, ja hän torjuu epäkelpoina sekä skeptismin näkemyksen tiedon tavoittamattomuudesta että kaikki välittömän kokemuksen tai havainnon ulkopuoliseen tietoon perustuvat näkemykset. Randin mukaan koko häntä edeltävä keskustelu teemasta on ollut pääosin virheellistä. ”*In the history of philosophy – with some rare exceptions – epistemological theories have consisted of attempts to escape one or the other of the fundamental questions which cannot be escaped. Men have been (erroneously) taught either that knowledge is impossible (skepticism) or that it is available without effort (mysticism).*” (Binswanger 1988; Rand 1979. 79.)

Kuvio 1. Objektivistisen filosofian rakenne. (Ayn Rand Institute 2017; Rand 1962.)

Yksinkertaisimmillaan objektivistisen teorian voi ymmärtää prosessina, jossa haetaan vastauksia Randin esittämiin filosofian peruskysymyksiin, joita hänen mukaansa on kolme. Missä minä olen? Kuinka voin tietää? Mitä minun pitää tehdä? Vastaukset kahteen ensimmäiseen kysymykseen antavat reunaehdot ihmisen metafysisen ja epistemologisen tiedollisen olemassaolon puitteista. Kolmas vastaus tarjoaa eettisen koodin ja edellytykset ratkaista elämän suunta ja arkipäivän valinnat. Randin mukaan perinteisen filosofian ja hänen objektivisminsa sisällöllistä eroa voidaan kuvata näihin kysymyksiin annettujen vastausten ja niiden aiheuttamien johtopäätösten eroilla. (Heller 2009. 390.)

Perinteisen filosofian tarjoama näkemys kuuluu Randin mukaan seuraavasti.

1. *"The astronaut is in an in-comprehensible world, wheater it is in space or on Earth;*
2. *his mind is powerless to discover anything for certain; and*
3. *there is nothing he can do. Therefore, he is helpless in the face of his destroyers."*

Randin objektivistinen filosofia tarjoaa yksilölle kuitenkin välineet ja keinot vastata tilanteen haasteeseen rationaalisesti ja loogisesti:

1. *"He is in a universe governed by natural laws;*
2. *he can aquire knowledge of those laws through observation and reason; and*
3. *he must act, and act on his own behalf."*

On syytä huomata että, vaikka Rand käyttikin paljon aikaa ja energiaa kokonaisvaltaisen tieteellisen teorian rakenteluun, käsitellen ja luoden objektivismille sekä metafyyssisen että epistemologisen kehyksen, on hänen filosofiassaan kuitenkin erittäin merkittävä painoarvo nimenomaan yksilöiden arkipäiväiseen elämään liittyvällä eettisellä toiminnalla, valinnoilla sekä seurauksilla. (Badhwar & Long 2016; Rand 1982.)

4.1.1 Metafysiikka

Objektivistisen filosofian teoria alkaa olevaisen ja todellisuuden tarkastelulla. Rand esittää omana argumenttinaan, että koska maailma on olemassa (*existence exists*), ihmisen velvollisuus on hyväksyä tämä ja pyrkiä ymmärtämään maailmaa ja kuinka sen osana voi toimia. Randin mukaan maailmalle, jossa elämme, ei ole vaihtoehtoisia, kilpailevia rinnakkaisia todellisuuksia tai ulottuvuuksia.

Randin näkemyksissä korostuu aristoteelinen lähtökohta, jonka mukaan todellisuus on absoluuttista. A on A, eikä ilmiöihin voida liittää, eivätkä ne ole riippuvaisia, esimerkiksi tunteista, peloista tai toiveista. Samalla Rand esittää väitteen, jonka mukaan psykologisilla tai kognitiivisilla prosesseilla ei ole merkitystä maailman ymmärtämisessä. Hänen mukaansa maailma on, millainen se on, eikä mikään toive, halu tai usko voi muuttaa tätä. Randin mukaan rationaalinen ajattelu on ihmisen perusolemukseen irrottamattomalla tavalla kuuluva piirre, johon kaikki muu toiminta ja ratkaisut nojaavat. ”*Thinking is man’s only basic virtue, from which all the others proceed. And his basic vice, the source of all his evils, is that nameless act which all of you practice, but struggle never to admit: the act of blanking out, the willful suspension of one’s consciousness, the refusal to think — not blindness, but the refusal to see; not ignorance, but the refusal to know. It is the act of unfocusing your mind and inducing an inner fog to escape the responsibility of judgment — on the unstated premise that a thing will not exist if only you refuse to identify it, that A will not be A so long as you do not pronounce the verdict ‘It is.’*” (Burns 2009. 147. Rand 1979. 59.)

Rand on naturalisti, joka hyväksyy vain luonnollisen eli naturalistisen maailman olemassaolon. Tämä naturalistinen maailma on persoonattomien luonnonlakien ja alkeishiukkasten muodostama suljettu järjestelmä, jonka ulkopuolella tai lisäksi ei ole olemassa mitään yliluonnollista. Randin mukaan ihmisen on kyettävä hyväksymään tämä ja hylkäämään ulkoiset ja yliluonnolliset vaikutteet. ”*Follow reason, not whims or faith.*” Tässä järjestelmässä on Randin mukaan olemassa kaksi erilaista olemisen muotoa, joista hän käyttää nimityksiä *Metaphysical* ja *Man-Made*. Huomiota täytyy tässä yhteydessä kiinnittää siihen, että perinteisen filosofisen käsityksen mukaan metafysiikka on varsin laaja ja monitahoinen kokonaisuus,

jonka eräs keskeinen osa-alue on esimerkiksi Jumalan tai muiden ei-fyysisten ilmiöiden pohdinta. Rand kuitenkin rajaa sen käytön omaan järjestelmäänsä sopivaksi määritellen sen *”to mean: word that which pertains to reality, to the nature of things, to existence.”* Metafyysisinä ilmiöinä Rand näkee kaikki luonnon ja ympäristön tapahtumat, joihin ihminen ei vaikuta. (Rand 1964. 14.)

Randin mukaan ihminen ei synny maailmaan mukanaan velvollisuuksia sen enempää mitään yliluonnollisia voimia tai yhteiskuntaa kohtaan. *”Metaphysically given must be accepted: it cannot be changed. ... It is the man-made that that must never be accepted uncritically: it must be judged, then accepted or rejected and changed when necessary. Man is not omniscient of infallible: he can make innocent errors thorough lack of knowledge, or he can lie, cheat and fake. ... Nothing made by man had to be: it was made by choice.”* (Binswanger 1988. 293. Rand 1982. 36–38.)

Metafyysisten ja inhimillisten asioiden eron Rand määrittelee seuraavasti: *”Any natural phenonomen, i.e. any event which occurs without human participation, is the metaphysically given, and could not have occurred differently or failed to occur; any phenomenon involving human action is the man-made, and could be different. ... A skyscraper is an man-made fact, a mountain is a metaphysically given fact.”* (Binswanger 1988. 292; Rand 1982. 41–42.)

4.1.2 Epistemologia

Objektivistisen tietoteorian tarkastelun Rand aloittaa torjumalla aiempien filosofien yritykset turhina ja saman virheellisen oletuksen eri puolina. Rand toteaa skeptisismiin ja erilaisiin yliluonnollisiin selityksiin turvautuneiden tehneen väärän arvion, jonka hänen teoriansa oikaisee. *”In the history of philosophy – with some very rare exeptions – epistemological theories have ... taught that knowledge is impossible (skepticism) or that it is available without effot (mysticism). These two positions appear to be antagonists, but are, if fact, two variants of the same theme, two sides of the same fraudulent coin: attempt to escape the responsibility of rational cognition and the absolutism of reality. ... Man is born tabula rasa; all his knowledge is based on and derived from the evidence of his senses.”* (Rand 1966. 79, 112.)

Tiedon oikeutuksen ja määrittelyn suhteen Rand on jyrkkä naturalisti, jonka käsitys tiedon luonteesta ja mahdollisuuksista karsivat pois kaikki yliluonnolliset tai muut luonnontieteen maailmankuvaan sopimattomat oliot todellisuuskäsityksestä. Rand määrittelee ihmisen tietoisuuden kyvyksi havainnoida mitä olemassa. Objektivistisessä teoriassa tietoisuus ei ole passiivinen tila, vaan aktiivinen prosessi, joka pohjautuu toisaalta biologiaan ja toisaalta

psykologiaan. Biologiset prosessit eivät ole tahdonlaisia tai ihmisen itsensä säädeltävissä, hän kokee kuumaa, kylmää tai kipua (olettaen että hän on fyysisesti terve) halusi tai ei ja kykenemättä vaikuttamaan näihin kokemuksiin. Samalla ihminen kykenee (olettaen jälleen, että hän on mieleltään terve) tiedostettuihin ja tahdonvaraisiin mielellisiin toimintoihin. Sinänsä Rand ei tarkemmin ota kantaa siihen, miten mielenterveys määritellään, vaan toteaa sen vaativan yksilöltä normaalien kognitiivisten valmiuksien käyttömahdollisuutta. (Binswanger 1988. 290; Rand 1966. 5, 29.)

Randille ihminen ei silti itsessään sinänsä ole kaikkietävä eikä erehtymätön, ihmisten on kyettävä vahvistamaan johtopäätöstensä pätevyys ja se, kuinka hän on niihin päätenyt. ”*Does man acquire knowledge by a process of reason – or by sudden revelation from a supernatural power? ... Nature gives him no automatic guarantee of his mental efficacy; he is capable of error, of evasion, of psychological distortion. He need a method of cognition, which he himself has to discover: he must discover how to use his rational faculty, how to validate his conclusions, how to distinguish truth from falsehood, how to set the criteria of what he may accept as knowledge.*” (Sciabarra 2000. 212; Rand 1979. 78–79; Rand 1982. 3.)

Jäsenettyään näin ympäristön, jossa yksilöt toimivat, Rand jatkaa teoriasensa kehittämistä seuraavalle portaalle pyrkien löytämään vastauksen kysymykseen, kuinka on mahdollista tietää. Hänen mukaansa keskeistä on ymmärtää, että ajattelu ja tietäminen ovat aktiivisia toimintoja. ”*Consciousness, as a state of awareness, is not a passive state, but an active process that consists of two essentials: differentiation and integration.*” Randin mukaan ihmisen tietoisuus ja kyky tietää kehittyi kolmessa vaiheessa, joista ensimmäisessä vauva tai lapsi kykenee havaitsemaan itsenäisiä asioita (*entity*) ympäristössään, mutta ei määrittelemään niitä. Toisessa vaiheessa hän alkaa tunnistaa ja erottaa näitä entiteettejä toisistaan. Kolmannessa vaiheessa hän oppii identifioimaan entiteettejä ja luokittelemaan ja yhdistelemään niitä kokonaisuuksiksi (*units*). Tämä prosessi sitoo hänen mukaansa todellisuuden ja tietoisuuden yhdeksi kokonaisuudeksi. ”*Existence exist – and the act of grasping that statement implies two corollary axioms: that something exist which one perceives and that one exists possessing consciousness, consciousness being the faculty of perceiving that which exists. ... If nothing exists there cannot be consciousness: consciousness with nothing to conscious about in a contradiction of terms.*” (Rand. 1961. 152; Rand 1979. 5–7.)

Tällaiset synnynäiset valmiudet eivät kuitenkaan automaattisesti Randin mukaan ohjaa yksilöä toimimaan oman etunsa mukaisesti ja rationaalisesti. Ilman toimivaa filosofista järjestelmää ja logiikkaa ihminen voi käyttää järkeään toimiakseen omien etujensa vastaisesti, koska ei osaa

arvioida tai tarkastella mikä olisi tarkoituksenmukaista. Objektivistisen teorian mukaan yksilön on siis aistit avattuaan, ja maailman olemuksen havaittuaan, turvauduttava kaikessa ajattelussaan ja toiminnassaan järkeen (*reason*). Randille järki on yksilöllinen ja absoluuttinen toimija, jonka oikea ja aito funktio on aina havaita, jäsenellä ja eritellä maailmaa. Ihmisen tulee aina noudattaa oman järkensä ääntä ja toimia sen mukaisesti oman etunsa mukaan. Vaikka ajattelu on Randin mukaan ihmisrajille tyypillinen ja välttämätön synnynnäinen ominaisuus, vaatii sen käyttäminen tietoisesti päätöksen. Samalla Rand esittää näkemyksen, jonka mukaan järjen käyttäminen oikealla tavalla edellyttää, että hylkäämme toimintaamme koskevista pohdintoista tunteet, uskomukset sekä erilaiset sosiaaliset normit tai tavat.

4.1.3 Etiikka ja moraalit

Randille yksilön keskeinen olemus rakentuu oletukselle, jonka mukaan ihmisen tulee kyetä pitkäjänteiseen itseohjautuvuuteen ja itselleen valitsemiensa sisältöjen ja arvojen tavoitteluun intohimoisesti ja esteistä välittämättä. Omia tavoitteitaan kohden yksilön tulee ponnistella käyttäen vahvuuksiaan, lahjojaan ja intohimoaan. Tällöin hän kykenee luomaan maailmaan ainutlaatuisia sisältöjä ja lisäarvoa, joka muuttaa ihmisen tahdon objektiiviseksi todellisuudeksi. Omaan tahtoon toteuttava ja omaan onnellisuuttaan tavoitteleva ihminen toimii oikein, ja Randin mukaan ihmisen olisi siis lähtökohtaisesti moraalitonta ja epäeettistä toimia vastoin omaa etuaan. ”*Do not confuse altruism with kindness, good will or respect for the rights of others. These are not primaries, but consequences, which, in fact, altruism makes impossible. The irreducible primary of altruism, the basic absolute is self-sacrifice – which means self-immolation, self-abnegation, self-denial self-destruction – which means the self as a standard of evil, the selfless as a standard of the good.*” (Rand 1982. 83–84.)

Näiden lähtökohtien perusteella Rand muodostaa kehyksen eettiselle ja moraalille ajattelulle, jonka mukaan moraaliteorian koko tarkoitus on opettaa yksilölle, ettei elämän tarkoitus ole kärsiä ja kuolla, vaan nauttia siitä omin halujen ja tahdon mukaan. Randin mukaan hyvää ja tavoiteltavaa on elämä itsesään ja tällöin keskeinen moraalinen velvollisuus tai hyve on siis toimia niin, että elämä jatkuu mahdollisimman pitkään. Kaikki mikä uhkaa yksilön hyvinvointia ja omaa etua, on pahaa ja uhkaa elämää. Randin määritelmän mukaan: ”*Ethics is an objective, metaphysical necessity of man’s survival. ... Thus, the standard of value of the Objectivist ethics ... is man’s life, or; that which is required for survival.*” (Rand 1961. 24–27)

Koska ihmisellä on vain yksi elämä, hänen velvollisuutensa ja oikeutensa on elää sitä itseään tyydyttävällä tavalla. Randin mukaan tällaisen hyvän ja onnellisen elämän saavuttamiseksi yksilön on etsittävä itselleen merkityksellisiä asioita ja arvoja, joita hän edistää nojaten edellä

kuvattuun puhtaan rationaaliseen ja kriittiseen ajatteluun. Itsekunnioitus, ihmisarvo ja onnellisuus ovat saavutettavissa vain oman, itsekääseen lopputulokseen tähtäävän toiminnan seurauksena. *“Work hard to achieve a life of purpose and productiveness and earn genuine self-esteem. Pursue your own happiness as your highest moral aim.”* Samalla Rand korostaa, ettei yksilö missään olosuhteissa saa antaa minkään esivallan tai kollektiivisen ilmiön, kuten lakien tai hyvien tapojen, estää yksilöä toteuttamasta itseään. (AynRand.org. 2018; Mayhew 2005. 109.)

Muiden ihmisten kohtelusta Randilla on selkeä linja. Ihminen ei ole toisen kaitsija tai huolehtija, vaan kaikki suhteet perustuvat eräänlaiselle, parhaassa tapauksessa molemminpuoliselle, hyväksikäytölle. Randin sanoin: *“Prosper by treating others as individuals, trading value for value.”* Epäitsekkäisyys ja etenkin väite epäitsekkästä rakkaudesta toista ihmistä kohtaan on Randin mukaan petos itseä kohtaan, sillä silloin yksilö ei hyödy mitään rakkaudesta tai omasta toiminnastaan. Rand käsittelee myös rakkautta eräänlaisena vaihtokauppana, jossa: *“Love, friendship, respect, admiration are the emotional response of one man to the virtues of another, the spiritual payment given in the exchange of personal, selfish, pleasure which one man derives from the virtues of another. Only a brute or an altruist would claim that the appreciation of other person’s virtues is an act of selflessness, that as far as one’s own selfish interest and pleasure are concerned, it makes no difference whether one deals with a genius or a fool, whether one meet hero or a thug, whether one marries and ideal woman or a slut.”* (AynRand.org. 2018. Rand 1964. 35.)

Etiikan ja moraalien suhteen jyrkkiä näkemyksiä viljelevän Randin ajatusten hyväksymisen tai ymmärtämisen kohdalla voidaan ottaa lähtökohdaksi Immanuel Kantin esittämä näkemys filosofian eräästä keskeisestä tarkoituksesta, eli moraalisen toiminnan mielekkyydestä. Kant toteaa, että usein (yksilön) onnellisuus ja moraalinen hyveellisyys eivät kulje käsikkäin, vaan sinänsä yleisesti moraalisesti korkealle arvostettava ja hyväksyttävä toiminta ei aina ole toimijan intressien mukaista. Usein se voi jopa olla toimijan intressien kannalta hyödytöntä tai suorastaan epäedullista. (Koistinen 2010. 110–111.)

Kantin muotoilema ongelma tunnetaan nimellä praktinen dilemma, jonka puitteissa yksilö voi pohtia kumpi seuraavista vaihtoehdoista on oikein. Onko tarkoituksenmukaista toimia moraalisesti hyväksyttävästi, mutta vastoin omaa etua vaiko rikkoa yleisesti hyväksytyjä moraalinormeja oman edun nimissä. Ollakko siis tyhmä vai lurjus? (Koistinen 2010. 110–111.)

Randin eettinen pohdinta on lähtökohdiltaan jokseenkin läheistä sukua Epikuroksen ajattelulle. Molempia yhdistää yksilöllisen nautinnon tavoittelu, joka perustuu maailman naturalistiselle

olemukseksi. Randin tavoin Epikuros oli naturalisti, joka kritisoi erityisesti Platonin dualistista metafysiikkaa ja oletusta erilaisista maailmoista. Epikuros ja Rand jakavat myös näkemyksen, jonka mukaan maailman ja todellisuuden, tai minkään toisen tai yliluonnollisen mailman olemattomuuden, ymmärtäminen todistaa, ettei kuolemanjälkeistä elämää ole. Näin elämä, ja sen nautinnollisuus, ovat ainoat tavoittelemisen arvoiset asiat. Yhteisen kivijalan jälkeen Randin ajattelu irtoaa epikurolaisesta perinteestä, joka korosti nautintojen kohtuullisuutta. Siinä missä Rand korostaa minkä tahansa, rikollisenkin, toiminnan olevan oikeutettua, jos se palvelee hänen yli-ihmisensä tahtoa ja halua, epikurolaisuus kannustaa elämään rauhallisesti periaatteenaan elä salaisesti, elä elämäsi niin, ettet vedä huomiota itseesi, eli elämää, jossa ei tavoitella kunniaa, rahaa tai valtaa vaan anonymiteettiä, jossa nautitaan elämän pienistä asioista kuten ruoasta ja ystävien seurasta. (Erlor & Schofield 2010; Konstan 2018.)

4.1.3 Yhteiskuntajärjestys

Randin yhteiskuntafilosofia on jatkoa hänen rationaalisen itsekkyyden teorialleen. Venäjällä syntynyt ja vallankumouksen kokenut sekä neuvostoyhteiskunnan ahdistavana kokenut Rand ihaili sumeilematta ja kritiikittä Yhdysvaltoja ja sen perustuslakia ja on poiminut sen pohjaksi omalle teorialleen. Harvoin ketään itsensä lisäksi kehuu Rand antoi harvinaista kunniaa Yhdysvaltojen itsenäisyysemiehille. ”*The basic premise of the Founding Fathers was man’s right to his own life. To his own liberty, to his pursuit of his own happiness – which means: man’s right to exist, for his own sake, and that the political implementation of this right is a society where men deal with one another as traders, by voluntary exchange of mutual benefit. ... The genius of the Founding Fathers was their ability not only to grasp the revolutionary ideas of the period, but to devise means of implementing those ideas to practice, a means of translating them from the realm of philosophic abstraction into that of sociopolitical reality.*” (Rand 1961. 53–54.)

Randin näkemykset ja ajatukset kapitalismin puolesta eivät tunnu ottavan puhtaasti taloudellisen rationalismin asua. Puhtaan taloudellisen yliveraisuuden sijasta Randin puolustuspuhe kapitalismille on pikemminkin luonteeltaan moralistinen. Kapitalistinen järjestelmä paitsi toimii parhaiten, se myös mahdollistaa yksilölle hänen potentiaalinsa ja ihmisyytensä täydellistymisen. Yhteiskuntafilosofina Rand on siis aiemmalle ajatusrakennelmalle uskollinen pyrkien esittämään rajoittamattoman, yksilön itsekäiden etujen häikäilemättömään ajamiseen perustuvan markkinatalouden olevan kaikkien poliittisten järjestelmien huipentuma ja mahdollistavan aidon, objektivistisen itsekkyyden. ”*When I say capitalism, I mean full, pure uncontrolled, unregulated laissez-faire capitalism – with*

separation of state and economics for the same reasons of separating the state and the church.”
(Rand 1964. 37.)

Randin 1950-luvulla alkanut seurustelu klassisen liberalismiin teoreetikoiden, kuten Ludwig von Misesin ja Henry Hazlittin kanssa ohjasi häntä kohti suurempaa yhteiskunnallista kysymyksenasettelua. Tämä teema nousee esiin *The Atlas Shruggedissa* ja pyrkii perustelemaan markkinatalouden ja kapitalismin oikeutusta ainoana oikeina ja toimivina tapoina järjestää laajemmat yhteiskunnalliset suhteet. Tässä yhteydessä on huomattava, että Rand on näkemyksissään äärimmäisen jyrkkä, ja vie esimerkiksi Adam Smithin muiden taloustai yhteiskuntatieteilijöiden eri yhteyksissä vapaan markkinatalouden hyödyllisyydestä esittämät näkemykset huomattavasti pidemmälle. Myös useimmat perinteiset yhteiskuntaa käsitelleet filosofit saavat Randilta tyrmäyksen. ”*Religious influences are not the only villain ... there is another one: the social school of morality, exemplified by John Stuart Mill. Mill rejected the concept of individual rights and replaced it with the notion of that the public good is the sole justification on individual freedom. ... Among the many default of the conservatives in the past hundred years, the most shameful, perhaps, is the fact that they accepted John Stuart Mill as a defender of capitalism.*” Läheisintä sukua Randin objektivismin talous- ja yhteiskuntafilosofiassa edustanevat niin kutsutun Chicagon koulukunnan ja Milton Friedmanin ajatukset. Rand on ammentanut ajatteluunsa piireitä myös Friedrich Hayekin ja Ludwig von Misesin teemoista. (Badhwar & Long 2016; Binswanger 1988. 298; Hayek 2001; Friedman 2002; Mises, von 2007.)

Randin teosten maailmankuva ja filosofinen järjestelmä kääntää pääläelleen paljon siitä, minkä voidaan ajatella kuuluvan länsimaaisissa yhteiskunnissa yleisesti vallalla olevaan yhteiskuntafilosofiaan. Vaikka Rand siis sinänsä kannattaa yhteisöä tai yhteisöllisyyttä, hän tekee sen asettaen sille äärimmäisen ehdon. Jokaisen yhteisön jäsenen on kyettävä tuottamaan lisäarvoa, jolla voi yhteisössä toimia. Aito yhteisö saattoi muodostua vain tuollaisten täysin itseriittoisten ihmisten keskuuteen ja sen ainoa sosiaalinen side oli tasa-arvoinen vaihtosuhde. Mikäli et jostain syystä tähän kykene, et myöskään kuulu yhteiskuntaan. Lisäksi Randin vastaukset useimpiin eettisiin sekä moraalisiin kysymyksiin voivat olla monille hankalasti hyväksyttäviä tai käsitettäviä.

Randin kompromissiton uskonnon, korporativismin, valtapolitiikan ja hyvinvointivaltion kritiikki on lähes fanaattista. Esimerkiksi John Rawlsin jokseenkin liberaalista ja maltillisesta pohdinnasta mikä on yhteiskunnallisesti oikeudenmukaista, Rand totesi: ”*The new theory of justice [of John Rawls] demands that men counteract the injustice of nature by instituting the*

most obscenely unthinkable injustice among men: deprive those favored by nature (i.e. the talented, the intelligent, the creative) of the right to the rewards they produce (i.e. the right to life) – and grant the incompetent, the stupid, the slothful a right to the effortless enjoyment of the rewards they could not produce, could not imagine, and would not know what to do with.” (Rand 1982. 147–148.)

Kokonaisuutena Randin objektivismi voidaan siis nähdä rakennelmana, jossa naturalistisesta maailmanselityksestä on johdettu vaatimus yksilön keskittymisestä oman edun tavoitteluun. Yksilöiden keskinäisten suhteiden järjestämiseksi tällaiseen toimintaan sopivaksi on Randin mukaan rajoittamaton kapitalismi, jossa jokainen vastaa itse siitä, että kykenee tuottamaan jotain sellaista, josta joku on valmis maksamaan.

Itse Rand yhdistää keskeiset teemansa toisistaan riippuvaiseksi kokonaisuudeksi, kuvaten niiden keskinäistä suhdetta seuraavasti: *”Intellectual freedom cannot exist without political freedom.; political freedom cannot exist without economic freedom; a free mind and a free market are corollaries.”* Randin objektivistisessä järjestelmässä ihminen on rationaalinen toimija, jonka ainoa tapa selviytyä on käyttää järkeään. Yksilöllinen järjen käyttö vaatii yksilöllisyyttä (*individuality*) ja riippumattomuutta (*independence*), jolloin rationaalinen ajattelu pohjautuu aina yksilön omaan etuun ja sen tavoitteluun. Eettisen ohjenuoransa Rand siis muotoilee ajatukselle, jonka mukaan mikä tahansa teko on oikein ja hyväksyttävä, mikäli se perustuu yksilön omiin arvoihin ja tavoitteisiin. Laajemmassa mittakaavassa Rand esittää täydellisen *laissez faire* -kapitalismin olevan ainoa yhteiskuntamalli, joka kykenee tarjoamaan esteettömän väylän tällaiselle toiminnalle. (Burns 2009. 148; Sciabarra 2000. 213; Rand 1961. 21.)

4.2 Vaikutus muihin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin

Randin objektivismi on luonteeltaan yhdyksvaltalainen ilmiö niin sisältönsä kuin historiansakin valossa, eikä se ole saanut samanlaista lukijakuntaa, ymmärrystä tai vaikutusvaltaa muualla maailmassa. Yhdysvalloissa monet libertaariset liikkeet, osavaltioiden oikeuksia ja liittovaltiota vastustavat ryhmät, sekä erilaisia anarkistisia yhteiskuntamuotoja tavoittelevat liikkeet ovat poimineet objektivismista vaikutteita tai elementtejä omiin periaateohjelmiinsa tai toimintaansa.

Rand itse ei kuitenkaan koskaan hyväksynyt ajatustensa lainaamista tai muokkaamista, vaan käytti merkittävän osan 1970-luvusta erilaisiin oppiriitoihin ja kiistelyyn objektivismin sisällöstä. Tämä kiihkeys perustuu Randin näkemykseen, jonka mukaan objektivismi on

suljettu ja täydellinen järjestelmä sellaisena kuin hän on sen muotoillut ja ymmärtänyt. Tämän ortodoksisen näkemyksen vankin kannattaja Leonard Peikoff on esimerkiksi pitkään kieltänyt joidenkin Randin julkaisemattomien tekstien tutkimuksen, koska tulkitsee, ettei Rand ole itse hyväksynyt niitä.

Randin toinen keskeinen kritiikki ja torjunta johtui useimpien sinänsä kaikkeen esivaltaan kiihkeän vastenmielisesti suhtautuneiden liikkeiden haluttomuudesta luopua uskonnollisesta sisällöstä politiikan osana. Randin ensimmäinen ja pysyvä vihan ja kiihkon kohde oli nimenomaan järjestäytynyt uskonto, jonka moittimista hän ei koskaan lopettanut.

Vuoden 1968 välirikko Nathaniel Brandenin kanssa yhdistettynä NBI:n toiminnan loppumiseen vei objektivismita organisaation, johdon ja suunnitelmallisuuden. Harvoin julkisuudessa esiintynyttä ja omassa seurueessaan viihtyneen Randin ajattelua systemaattisesti markkinoinut ja kontrolloinut NBI jätti jälkeensä tyhjiön, jossa iso joukko Randin ajattelusta kiinnostuneista kykeni ilman ulkopuolista puuttumista ja ohjausta kehittämään omaa maailmankuvaansa haluamaansa suuntaan. Tämä ideologinen hajoaminen tai vapautuminen toimi voimana uuden, riippumattoman libertaarisen liikehdinnän syntymisessä ja irtautumisessa perinteisestä konservatiivisesta liikkeestä. Monet menivät myös pidemmälle, ja vievät anti-valtio ja yövärtijavaltion ideaa pidemmälle kohti anarkismia tai anarko-kapitalismia. (Burns. 2009. 247.)

4.3 Objektivismin kritiikkiä

Professori Panu Raatikainen on kuvaillut Randiin ja hänen teorioihin liittyviä ajatuksia vuonna 2012 kooten yhteen ne keskeiset epäkohdat, jotka yleisesti nousevat esiin lähes kaikessa Randia koskevassa akateemisessa keskustelussa ja kritiikissä. Raatikaisen luonnehti Randin teoksia ja niiden teemoja seuraavasti: *”Randin mukaan maailma jakautui toisaalta harvoin tuotteliaisiin yli-ihmisiin ja toisaalta kyvyttömiin suuriin massoihin, roskaväkeen ja valioyksilöistä eläviin loisiin, jollaisina hän bolševikit ja ylipäänsä kansan syvät rivit näki. Rand sisällytti ajatuksensa sarjaan hyvin omalaatuisia romaaneja, joissa kaikissa on sama perusteema: kaikki, mikä tekee sankarillisen yli-ihmisen tyytyväiseksi, on hyvää, ja kaikki, mikä on tämän esteenä, on paha.”* (Voima 2012.)

Raatikainen ei myöskään piirrä Randista mairittelevaa kuvaa ihmisenä tai filosofina, vaan pitää tätä melkoisena humpuukimaakarina. *”Randin filosofialle on ylipäänsä tyypillistä hyvin jyrkkä ja yksinkertaistava mustavalkoisuus: yhdelle ääriajattelun muodolle ei ole hänen mielessään muita vaihtoehtoja kuin vastakkainen ääriajattelu. On kuin mitään maltillisempia välimuotoja*

tai monimutkaisempia vaihtoehtoja ei olisi olemassakaan. Vaikka Rand uskoo johtaneensa itsekkyyden etiikkansa vastaananomattoman loogisesti objektiivisista tieteellisistä tosiasioista, hänen päätelmäketjunsä ovat todellisuudessa yhtä pitäviä kuin lävikkö ja täynnä omituisia loikkia. Randin ”rationaalinen egoismi” on tarkoitettu universaaliksi moraaliteoriaksi. Sellaisena se on ilmeisen ristiriitainen: vaikka randilaiselle yli-ihmiselle olisikin eduksi toimia täysin itsekkäästi, hänelle ei tietenkään ole eduksi, että kaikki muutkin tekevät niin: hänelle olisi paljon hyödyllisempää, että muut toimisivat epäitsekkäästi ja uhrautuvaisesti. ... Ei siis ole mikään ihme, että filosofit – poliittisesta kannasta riippumatta – eivät ole pitäneet Randia kovinkaan vakavasti otettavana eikä hänen ajattelustaan ole juuri vaivauduttu käymään akateemista filosofista keskustelua.” (Voima 2012.)

Filosofisen tiedon peruslähtökohtana ja kivijalkana toimivat olemassa olevien väitteiden ja teorioiden kriittinen, keskusteleva ja kyseenalaistava tarkastelu. Filosofian voidaan siis ajatella pyrkivän kohti yhä tarkempaa ja täydellisempää ymmärrystä totuudesta ymmärtäen samalla, ettei tämä tavoite välttämättä koskaan tule täytetyksi. Tästä näkökulmasta voidaan ajatella, että nostamalla tietty ajatusrakennelma ja oppijärjestelmä asemaan, jossa sitä vaaditaan pidettävän erehtymättömänä se lakkaa olemasta filosofiaa. Toisaalta jokainen ajattelija on oikeutettu oman järjen käyttöön sekä itsenäiseen ajatteluun. Samalla hänellä on oikeus puolustaa niiden avulla syntyneitä kantoja, huolimatta siitä, etteivät ne saavuta muiden suosioita tai hyväksyntää. Jokainen radikaalin tai uuden idean luonut filosofi lienee ollut tällaisessa tilanteessa. Voidaan siis ajatella, että oletettavasti jokainen filosofi on esittänyt ajatuksensa siksi, että ne hänen mielestään ovat järkeviä. (Haaparanta 2010. 21; Laitinen 2010. 38.)

Tieteen filosofiassa on keskusteltu laajasti missä laajuudessa esimerkiksi luonnontieteiden ja humanististen alojen tutkimus voi olla samojen sääntöjen ja vaatimusten alainen. Rajanveto tieteen ja ei-tieteen välille on myös haastavaa ja on myös esitetty näkemyksiä, joiden mukaan koko keskustelu tieteen ja ei-tieteen välisestä rajanvedosta on tarpeetonta. Yleisesti tiedeyhteisössä on kuitenkin näkemys, jonka mukaan tieteellisen tiedon määrittelyyn tulisi olla jonkinlaiset perustellut kriteerit vaikka ne eivät olisi tai osoittaisi universaaleiksi tai pysyviksi. Eräs laajasti käsitelty ja tunnustettu ratkaisuehdotus tähän haasteeseen on itävaltalaisen, myöhemmin Isossa-Britanniassa asuneen, Karl Popperin esittämä falsifikationismi. (Kiiikeri & Ylikoski 2004. 88–90, 92.)

Popperin teorian ydinajatus on, että tutkija tai tieteenharjoittaja kykenee todistamaan oman vilpittömyytensä pyrkimällä etsimään kaikin keinoin tapaa, jolla hänen hypoteesinsa olisivat osoitettavissa vääriksi. Tämä ei tarkoita, ettei tutkija uskoisi vilpittömästi tuottamaansa tietoon

tei osoittaisi sitä kohtaan epäuskoa. Lähtökohtaisesti teorian kumottavuuden tunnustaminen on Popperin mukaan vahvuus, ja tieteellisesti pätevää tietoa etsivän ja tuottavan on siis oltava valmis etsimään ajatuksiin mahdollisesti sisältyviä virheitä. Popperin mukaan mikään tieto, jota ei voida kuvitella kumottavaksi ei ole tieteellistä. Popper kohdisti kritiikkiä teoksessaan *The Open Society and It's Enemies* (suomennettu 1974 nimellä *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*) juuri humanistisiin, sosiologisiin ja yhteiskunnallisiin teorioihin ja ajattelijoihin, jotka pyrkivät esittämään löytäneensä tai kehittäneen jonkin kokonaisvaltaisen ja muuttumattoman kokonaisuuden. Popperin mukaan sellaiset maailmanselitysteoriat, jotka eivät edes anna mahdollisuutta kuvitella niiden kumoamista, eivät ole lainkaan tiedettä, vaan mielipiteitä. (Popper 2010. 9–10; Raphael 2000. 11–13.)

Popperilainen rajaus siis edellyttää, että kaikki tieto on aina avointa kaikkien falsifiointiyrityksille. Yksinkertaisimmillaan Popperin ajatusta voidaan Kiikerin ja Ylikosken mukaan (2004. 89–90.) kuvata deduktiivisen logikan *modus tollens* -päätelyperiaatteen avulla (jossa T viittaa teoriaan tai hypoteesiin ja O havaintolauseeseen):

1. Jos T, niin O
2. Ei-O
3. Joten ei -T.

Näin ymmärrettynä Popper siis vaatii, että tieteilijän on esitettävä rohkeita hypoteeseja ja asetettava ne mahdollisimman tiukkoihin kokeisiin ja hylättävä hypoteesi tai sen osat, mikäli yksikin vastaesimerkki löytyy. Falsifiointi siis toimii prosessina, jonka kautta tiede ja tieto kasvavat pienissä askelissa testaamisen ja oikeuttamisen kautta. Mikäli hypoteesi tai teoria ei alistu tällaiseen prosessiin, sitä voidaan kuvata Popperin mielestä pseudotieteenä, joka voi sinänsä sisältönsä puolesta olla arvokasta ja hyödyllistä, mutta ei silti tieteellistä tietoa. (Popper 2010. 9–13.)

Esimerkkinä pseudotieteestä Popper käyttää Marxia ja hänen yhteiskuntateoriaansa, joka esittää historian kehityksen muuttamattomana ja vääjäämöttämänä sarjana erilaisia yhteiskunnallisten omistus- ja valtasuhteiden muutoksia, joilla on ennalta määrätty päätepiste. Popperin mukaan ”*Uskoakseni Marx oli väärä profeetta. Hän profetoi historian kulkua, eivätkä hänen ennusteensa käyneet toteen. ... Marxismi on puhtaasti historiallinen teoria, jonka tavoitteena on taloudellisen ja poliittisen kehityksen ja varsinkin vallankumouksen ennustaminen.*” Popper nostaa esiin myös tällaisiin deterministisiin teorioihin usein liittyvän haasteen, jota ovat kuvanneet ranskalainen Pierre Duhem sekä yhdysvaltalainen Willard Quine. Heidän mukansa

nimetty teesi esittää, että kaikki hypoteesit sisältävät aina yhden tai useampi apuhypoteeseja. Tästä seuraa, ettei mikään tieteellinen koe tai havainto koskaan ratkaise hypoteesin kohtaloa, koska emme voi tietää onko ongelma tai virhe siinä vai jossain apuhypoteesissa. Marxilaisessa teoriassa tämä näkyy Popperin mukaan seuraavasti: ”*He sanovat, että vaikka tietyt Marxin ja hänen seuraajiensa oppien osat hylätäänkin, hänen menetelmänsä kuitenkin säilyy haavoittumattomana.*” (Kiikeri & Ylikoski 2004. 33–35; Popper 1974. 382–388)

Randin filosofian kohdalla erityisen ongelmalliseksi muodostuikin juuri hänen jyrkkä ja dogmaattinen suhtautumisensa omaan ajatteluunsa kohdistuneeseen kritiikkiin ja usko sen kumoamattomuuteen miltään osin. Randia tai hänen teoriansa sellaisenaan omaksunut henkilöä voikin pitää esimerkkinä Duhem-Quinen-teesin kuvaamasta henkilöstä, joka voi periaatteellisella jääräpäisyydellä pitää kiinni mistä tahansa esittämästään väitelauseesta tai teoriasta muuttamalla sopivalla tavalla omia uskomuksiaan. Mikään hänen omista uskomuksistaan poikkeava logiikka, havainto tai muu kritiikki eivät koskaan voi pakottaa tällaista henkilöä muutamaa perusoletuksiaan tai kumoamaan niitä. Hintana tällaisella peräänantamattomuudella on usein kierre, jossa alkuperäisen hypoteesi, teoria tai järjestelmä muuttuu yhä hankalammin määriteltäväksi, käsitettäväksi ja sisäisesti ristiriitaisemmaksi kokonaisuudeksi, joka yhä uusien tulkintojen ja apuoletusten lisääntyessä menettää uskottavuuttaan avaten samalla mahdollisuuksia uuteen kritiikkiin. (Kiikeri & Ylikoski 2004. 35.)

Rand vihasi kritikoita intohimoisesti uransa alusta loppuun saakka, eikä antanut ikinä anteeksi huonoja arvioita omista töistään. Myöhemmin tämä näkyi hänen kieltäytymisessään järjestyneeseen akateemiseen keskusteluun osallistumisesta ja esiintymisessä ainoastaan suopeille yleisöille tai opiskelijoille. Tieteellisessä keskustelussa Rand jätetäänkin tästä syystä usein marginaaliin ja häntä luonnehditaan pop-kirjoittajaksi, räyhääjäksi ja hänen esittämiään ajatuksia lapsellisiksi sekä yksinkertaisiksi, koska ne vaikuttavat saavan suurimman suosion nuorten keskuudessa. Todellisuudessa Rand oli ajatustensa kiistanalaisuudesta huolimatta halutessaan kuitenkin etenkin keskustelijana väkevä vastustaja, joka kykeni usein hiljentämään kritikkonsa luomalla tilanteen, jossa keskustelun pohjaksi asetettujen argumenttien käsittely johti vastaväittelijän vähintäänkin ristiriitaisiin tai omille argumenteilleen vastakkaisiin johtopäätöksiin. (Burns 2009. 150; Sciabarra 2013. 5.)

Kommunismia ja marxilaista ajattelua syvästi inhonnut Rand on kuitenkin itse luonut objektivismistaan eräänlaisen muunnoksen, jossa hän päätyy noudattelemaan historismin metodeja omassa ajattelussaan. Karl Popper on kuvannut (Popper 2002. 40–44; Raphael 2000.

25.) historisismia filosofisena ja yhteiskunnallisena näkemyksenä, jonka mukaan historialla on järkkymätön suunta ja muuttumaton päämäärä. Kaikki kehitys etenee kohden tuota päämäärää, eikä sitä ole inhimillisin keinoin mahdollista muuttaa. Randin objektivismissa marxilaisen näkemyksen kuvaamat lait rytmit, rakennekaavat ja virtaukset on vain vaihdettu tukemaan Randin luomaa ihmiskuvaa. Randin maailmassa ja utopissa yhteiskunta vain etenee kommunismin sijaan kohti kapitalismia.

Itse Rand ei kuitenkaan pitänyt kyntiläänsä vakan alla tai syylistynyt turhaan vaatimattomuuteen pohtiessaan omaa ja objektivismin merkitystä koko tieteenalalle. Hänen suhtautumistaan asemaansa filosofina kuvaa hyvin hänen antamansa vastaus kysymykseen onko kukaan filosofi Randin ja Aristoteleen ohella koskaan löytänyt mitään merkittäviä totuuksia, johon Rand totesi: *"Yes, Thomas Aquinas. He brought the philosophy of Aristotle back to Europe, at the end of Middle Ages. He was the intellectual father of the Renaissance. He was valuable in clarifying and developing many Aristotelian ideas. ... In a sense there is only one philosopher, Aristotle. He made some errors – he couldn't be omniscient – but he covered all the essentials. Some lesser truths were identified by philosophers of lesser value. So, if you speak in big terms, ... take the three A's: Aristotle, Aquinas and Ayn Rand."* On sinänsä kuvaavaa, että filosofiaa yliopistossa sivuaineena opiskellut Rand hankki ja luki Aristoteleen kootut teokset vasta vuonna 1945 pitäessään taukoa kirjoittamisesta *The Fountainheadin* julkaisun jälkeen. (Burns 2009. 171.)

Myös pääosa hänen saamastaan kirjeenvaihdosta tuki Randin näkemystä itsestään erehtymättömänä ajattelijana. Itseään Katariina Suuren henkisenä perillisenä nuorena pitäneelle Randille tällainen palaute oli tärkeää polttoainetta itsetunnon ylläpitämisessä. Monien ihailijakirjeiden yleiset henkilöpalvontaa muistuttavat kertomukset ovat paljastavia. *"Filosofianne on vaikuttanut minuun niin, etten enää voi tai halua ajatella sen luoman kontekstin ulkopuolella"* opiskelija kirjoitti Randille. Toinen yliopisto-opiskelija kertoo: *"Noin kuukausi sitten huomasin, miten paljon nykyään puhun ja esittelen teoksianne ystävilleni ja opettajilleni. Innokkuuteni hintana on ollut jo kahden aiemman ystävän menetys. Olen nyt kuitenkin alkanut vasta ymmärtää miten turhia nämä ihmiset ovat."* (Burns 2009. 11, 237; Heller 2009. 185; Mayhew 2005. 148–149.)

Randin objektivismiin kiihkeimmin uskonut ydinjoukko, joka osallistui Randin asunnossaan 1950-luvulta alkaen pitämiin luentoihin ja puhetilaisuuksiin sai olla varuillaan asemansa ja ajattelunsa puhtauden suhteen. Aikalaiskuvauksen mukaan *"Ayn oli mitä ihastuttavin ja huomaavainen emäntä. Hänen jokainen sanansa oli kuin magiaa yleisölle."* Toisaalta Rand

kuitenkin paljasti nopeasti arvaamattoman ja julman puolensa kuullessaan jonkun esittävän itselleen epämieluisia näkemyksiä. ”Hän katsoi sinua kuin lasersäde ja kertoi miten sinulla ei ole käsitystä elämästä, olet moraaliton, et ymmärrä asian laajuutta tai kokonaismerkitystä.” Useimmat Randin sättimisen kohteeksi joutuneet kokivat olevansa itse väärässä ja pyrkivät tunnustamaan ja korjaamaan virheensä. Monien kohdalla Rand kuitenkin järjesti eräänlaisia epävirallisia näytösoikeudenkäyntejä, joissa heidän ajattelunsa oletetut virheet käytiin Randin johdolla läpi, julistettiin vääräksi ja heidät karkotettiin Randin lähipiiristä lähes poikkeuksetta pysyvästi. (Burns 2009. 238–239.)

Kaikki Randin opetukseen osallituneet eivät kuitenkaan kokeneet ilmapiiriä ystävälliseksi tai rakentavaksi. John Hospers, joka osallistui Randin kotona pidettäviin luentoihin sekä NBI:n tarjoamiin koulutuksiin kirjoitti Randille kirjeessä omasta kokemuksestaan. ”I felt as if I were in a strange church where I didn't belong, where all the other people were singing chants they were expected to and onbly I did not conform, and where to deny any single thing was a heresy. ... An army of of the Faithful, repeating the same incantations and asking questions only about detauik or applivcations, never questioning the tenets of the True Faith (objectivism).” (Burns 2009. 233.)

Useiden Randin elämää ja toimintaa kuvanneiden elämäkerojen ja muiden aikalaiskertomusten mukaan Randin koko elämänsä ajan synkästi vihaama kommunistinen järjestelmä ei välttämättä ole niinkään kaukana tavoitteidensa, tai menetelmiensä, osalta Randin omasta ajattelusta. Ensinnäkin molempia yhdistää vahva utooppinen ja vallankumouksellinen luonne, jossa koko yhteiskunta rakentuu uudelle ideologiselle pohjalle. Sekä Randin ihanne, laizzes-faire - tyyppinen kapitalismi, että marxilaisen teorian huipentuma, kommunistinen yhteiskunta, pyrkivät hävittämään tai ainakin minimoimaan valtion roolin ja merkityksen ihmisten välisessä (taloudellisessa) kanssakäymisessä. Objektivismi kärsi myös liikkeenä eräänlaisesta henkisestä stalinismista, sillä vaikka Rand näennäisesti kannustaa objektivismia pohtivia yksilöitä itsenäiseen rationaaliseen ajatteluun, todellisuudessa hänen luomansa järjestelmä kivettyi nopeasti monoliittiseksi kokonaisuudeksi, joka ei hyväksy mitään Randin esittämiä johtopäätöksiä haastavia tai kriittisiä näkemyksiä. Eriäviä, tai itsenäisiä, mielipiteitä esittäville ei Randin maailmassa ollut sijaa ja vain vankkumattomimmat tukijat saivat nauttia hänen luottamustaan. Samalla Rand vaati ehdotonta henkilökohtaista lojaaliutta ja palvontaa.

Randin objektivismia voisi ehkä parhaiten luonnehtia eräänlaisena selfhelp materiaalina, joka epäilemättä sopii nykyiseen kilpailuhenkiseen maailmaan ja etenkin kvartaalitalouden erehtymättömyyteen uskovaan yhteiskuntaan. Kuten eräs oman ilmoituksensa mukaan yli

neljännesvuosisadan objektivismia ja *The Fountainheadin* opetuksia pohtinut kirjoittaa, ”*objectivism is mostly a philosophy for improving yourself. The great thing is that it is practical. The more you apply it to your life and more consistently you practice it, the better your life becomes.*” (Hathway 2017.)

Randin maailmassa vain itsestä kiinni, kuinka elämä etenee ja vahva luonne voi itse päättää ja määrittellä tulevaisuutensa suunnan. ”*Man cannot properly live with indecision. He must decide what his values are and why, and then what purpose he wants to pursue. When he has chosen his central purpose, that will give him the lead by which he can organize his whole hierarchy of values.*” Randin mukaan elämän keskeinen tarkoitus on kirkas. ”*The central purpose of one’s life is to achieve one’s own happiness, not to sacrifice oneself to other ... Selfishness means to live by the judgment of one’s own mind and to live by one’s own productive effort.*” (Mayhew 2005. 109.)

Siinä missä Randin teosten vahvat ja itsenäiset ideaalit, kuten Howard Roark ja John Galt, ovat periaatteessa omalla alallaan lahjakkaita ja näkemyksellisiä, eli heidän periksiantamattomuutensa voi lähtökohtaisesti johtaa hyvää lopputulokseen, on normaalin maailman tilanne usein toinen. Omalakin, muista ihmisistä ja faktoista piittaamaton toiminta ei yleensä johda kokonaisuuden kannalta parhaisiin lopputuloksiin. Toisaalta muiden mielipiteet tuskin Randin ajattelua ohjasivat tai häntä kiinnostivat.

Randin teksteissä toistuvat myös usein väkivaltaiseksi yltyvät kolmiodraamat, joista esimerkiksi Howard Roarkin ja Dominique Franconin kohdalla on perusteltua puhua raiskauksesta. Samoin esimerkiksi *Red Pawn* ja *We The Living* sisältävät väkivaltaisia ja ahdistavia suhteita. Randin suhde seksuaalisuuteen oli kaksijakoinen, toisaalta hän oli varsin salliva seksuaalisuuden suhteen, ja ylläpiti itse monia irtosuhteita avioliittonsa ohessa. Randin suhde homoseksuaalisuuteen on hankalasti määriteltävissä ja hän on itse ollut siitä kahta täysin päinvastaista mieltä. Toisaalta Rand vihasi ja inhosi homoseksuaalisuutta ”*kammottavana poikkeamana*” ja käytti heistä halventavia nimityksiä teksteissään, mutta toisaalta samalla puolusti ”*kahden suostuvaisen aikuisen oikeutta tehdä keskenään mitä tahansa ilman, että valtio tai laki puuttuu tai rajoittaa heidän vapauksiaan.*” (Burns 2009. 236, 292; Mayhew 2005. 18.)

Myös Randin asenne naisia kohtaan voi tuntua tänä päivänä vaivaannuttavalta, vaikka hänen edellä mainitut raiskaus- ja väkivaltafantasiansa jätettäisiin tarkastelun ulkopuolelle. Randin mukaan naiseuden ydin on sankarinpalvonta – johon rooliin luonnollisesti sopii hänen mielestään Roarkin tai Galtin kaltainen yli-ihminen. ”*The essence of femininity is hero-worship*

– *the desire to look up to man. ... Hero-worship is a demanding virtue: a woman has to be worthy of it and of the hero she worships. ... This does not mean that feminine woman feels or projects hero-worship for any and every individual man: as human beings, many of them may, in fact, be her inferiors.*” Rand myös vastusti periaatteilleen uskollisesti lähes kaikkia naisten asemaan liittyviä lainsäädäntöön nojaavia parannuksia todeten niiden olevan loukkaus yksilöiden itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta kohtaan. Toisaalta hän myös tyylilleen uskollisesti varasi itselleen oikeuden pitää aborttioikeuden rajoittamista moraalisesti kestäättömänä tavoitteena. Randin mukaan sikiöllä, jota hän vertasi nielurisoihin tai revenneeseen umpilisäkkeeseen, ei voi olla oikeuksia, ja elävän ihmisen etu ja tahto menevät aina edelle. Abortin tulisi siis Randin mielestä olla äidin oma ja itsenäinen päätös. (Badhwar & Long 2016; Binswanger 1988. 1, 166.)

5. Lopuksi

Ayn Rand jakaa edelleen mielipiteitä yli 30 vuotta kuolemansa jälkeen ja lienee yksi niistä kirjailijoista, joista monilla on mielipide, mutta johon harvat ovat silti syvemmin tutustuneet. Itseään Rand piti nerona, joka kykenee raivaamaan hinnasta ja muiden mielipiteistä piittaamatta tien filosofiseen totuuteen massoille, jotka itse ovat siihen liian heikkoja ja tahdottomia. Hänen lähes viisi vuosikymmentä kestänyt uransa tuotti merkittävän määrän erilaisia tekstejä, joista kaikkia ei ole vielä kukaan julkaissut. Kaunokirjailijana Rand nauttii edelleen suurta suosiota, mutta tietokirjailijana ja filosofina hänen maineensa on kyseenalaisempi. Kokonaisuudessa hänen töitään tarkastellessa on vaikea erottaa mistä filosofi alkaa tai kirjailija päättyy. Rand itse piti asiaa kirkkaana. ”*My personal life is a postscript to my novels. It consists of the sentence: And I mean it. I have always lived by the philosophy I present in my books – it has worked for me, as it has worked for my characters. The concretes differ, the abstractions are the same.*” (Rand 1999.)

Samalla tavoin hänen teostensa ja filosofisen järjestelmänsä, objektivismin, suhde on mutkikas. Kirjailijana Rand on itselleen uskollinen ja johdonmukainen pitäen lähes poikkeuksetta kaikessa kaunokirjallisuudessaan mukana jo hyvin varhain muodostuneet teemansa poikkeusyksilöistä, joiden tahto ja lahjat vievät heidät vääjäämättä kohden heidän omien halujensa sekä tavoitteidensa täyttymystä. Useimmiten tämä täyttymys saavutetaan huolimatta erilaisten vähäisempien ihmisten tai joukkojen vastarinnasta ja vaikeutusyrityksistä huolimatta ja monissa tapauksissa jopa heidän kustannuksellaan. Randin kirjoitustyyli ja esteettiset valinnat ovat jakaneet lukijoita ja kriitikoita pitkään. Sinänsä Rand on teknisesti ja kielellisesti taitava kirjailija, joka kykeni vasta aikuisena omaksutulla englannin kielellä tuottamaan korkeatasoista materiaalia. Samalla etenkin hänen pääteoksensa *The Fountainhead* ja *The Atlas Shrugged* ovat toisaalta mammutteja, jotka sisältävät useita monimutkaisia ja päällekkäisten juonien sekä psykologisten ja filosofisten teemojen variaatioita ja allegorioita.

Randin koko tuotantoa arvioidessa on sinänsä ristiriitaista pohtia hänen kaunokirjallisuudessaan ja tietokirjallisuudessaan esittämiensä näkemysten ja kokonaisuuden suhdetta. Vaikka Rand lopulta päätyy esittämään omana objektivistisena teorianaan sinänsä loogiselta vaikuttavan teorian, todellisuus kuitenkin on se, että Rand on ensin luonut kaunokirjalliset teoksensa, joissa kaiken moottorina toimivat jo 1920-luvun lopulta lähtien hänen nuorena Venäjällä ja Neuvostoliitossa kehittämänsä inho ja viha sekä järjestäytyneitä uskontoa että sosialismia ja kollektivismia vastaan. Näiden rakennuspuiden väliin hän on sommitellut psykologisen kuvauksen täydellisestä ihmisestä, joka rakentuu Nietzschen ja Stendhalin aiemmin laatimiin filosofisiin ja esteettisiin esikuviin. Loppuelämänsä hän käytti luodakseen tieteellisen

järjestelmän, joka tukisi hänen kaunokirjoissaan luomiaan utopioita. Näissä filosofisissa teksteissä näkyy aiempien sukupolvien, kuten Aristoteleen ja Epikuroksen, filosofisiin peruskysymyksiin, kuten metafysiikkaan, epistemologiaan ja etiikkaan tarjoamat ratkaisut.

Filosofina Randia on siis hankalaa pitää kovin omaperäisenä tai ansiokkaana. Keskeisimpänä syynä tällaiseen tulkintaan esitän Randin oman halun pysyä akateemisen filosofian ja keskustelun ulkopuolella. Vaikka on yleisesti tunnustettu filosofisen keskustelun piirre, ettei kilpailevien tai toisilleen vastakkaisten mielipiteiden tai filosofisiin ongelmiin tarjottujen ratkaisuehdotusten keskinäistä paremmuutta tai oikeutta yleensä kyetä todistamaan aukottomasti, on niistä käyty keskustelu yleensä koettu tärkeäksi ja hyödylliseksi. Rand on kuitenkin useaan otteeseen esittänyt oman teoriansa, objektivismin, olevan täydellinen ja kokonaisvaltainen maailmanselitys ja kieltäytynyt keskustelemasta eri mieltä olevien tai siihen kriittisesti suhtautuneiden kanssa.

Tämä jääräpäisyys ei myöskään rajoittunut esimerkiksi filosofeihin, vaan myrkytti 1950-luvun lopulta alkaen myös Randin henkilökohtaista sekä julkista elämää kokonaisvaltaisesti. Barbara Brandenin sanoin: *”Rand was certain that she alone understood the truth and that people who lived by others convictions, especially liberals, religious adherents, and public intellectuals, were mystics of spirit, savages, looting thugs, beggars, parasites, gibberers, carrions eaters, cavemen, and headhunters.”* Rand on myös esittänyt kriittisiä ja vähätteleviä kommentteja koko länsimaisen filosofian kaanonista, toden että käytännössä kaikki aiemmat filosofiset pohdinnat ovat virheellisiä ja usein vahingollisia. Etenkin haastatteluissa ja luennoilla, joita myöhemmin on julkaistu kirjoina, Rand kritisoi ja torjui käytännössä kaikki aiemmat filosofit ja filosofisiin kysymyksiin esitetyt vastaukset väärinä. (Heller 2009. 286.)

Erityisesti Rand satti Immanuel Kantin esittämiä teorioita, joita hän piti esimerkiksi eettisten kysymysten osalta sopivina eläville kuolleille. *”As to Kant’s version of morality, it was appropriate to the kind of zombies that would inhabit that kind of [Kantian] universe; it consisted of total, abject selflessness. ... Those who accept any part of Kant’s philosophy – metaphysical, epistemological or moral – deserve it.”* Merkittävä syy tälle vihalle oli Leonard Peikoff, joka sai vakuutettua Randin siitä, että *The Atlas Shruggedin* saama kriittinen vastaanotto johtui Kantista. Peikoff väitti koko modernin filosofian perustuvan Kantin esittämiin virhepäätelmiin ja hänen avanneen ovet filosofisen ajattelun kannalta turmiollisille teorioille, kuten relativismille ja eksistentialismille, jotka olivat myrkyttäneet yhteiskunnan niin, ettei Randin ajattelua osattu ymmärtää. (Burns 2009. 186–187.)

Osansa Randin kritiikistä sai myös Nietzsche, jonka vaikutus on merkittävä etenkin Randin varhaisimmassa töissä sekä *The Fountainheadin* ihmiskuvauksessa. Myöhemmin Rand syytti Nietzscheä irrationaaliseksi mystikoksi ja väitti ettei ollut juurikaan tutustunut tai hyväksynyt koskaan tämän ajattelua. Sigmund Freudia Rand kuvaili puoskariksi, joka tarjoaa teorioissaan rationaalisen ihmisen sijaan esikuvaksi omista ulosteistaan röhkivää, äitinsä raiskaamisesta haaveilevaa surkeaa otusta, joka ei kykene olemaan itsensä tai ajatustensa herra. (Binswanger 1988. 183–184; 335–336.)

Randin ansioita ja arvostusta filosofina heikentää myös hänen filosofisen tuotantonsa laadullinen ja metodologinen epätasaisuus. Kaunokirjailijana taitava, määrätietoinen ja perusteellinen Rand ei kuitenkaan hallinnut järjestelmällistä, tieteellistä työskentelyä, vaan pääosa hänen objektivistisen teoriansa kaanoniin laskettavista teoksista² on erilaisia kokoelmia uutiskirjeistä, yleisöluennoista, mielipidekirjoituksista sekä haastatteluista, joita on koottu myöhemmin teemoittain kirjoiksi. Käytännössä Randin ainoa varsinainen yritys luoda pidempi filosofinen tutkielma on vuonna 1967 valmistunut *Introduction to Objectivist Epistemology*, joka julkaistiin kuitenkin vasta vuonna 1979 Leonard Peikoffin ja Harry Binswangerin toimittamana versiona. Lisäksi Randin filosofisten teosten sisällöstä on paikoin vaikea ristiriidattomasti hahmottaa, mikä edustaa Randin omaa ajattelua ja mikä hänen seuraajiensa näkemyksiä. 1960-luvulla Nathaniel Branden vaikutti merkittävästi Randin nimissä julkaistuihin materiaaliin ja myöhemmin, etenkin hänen kuolemansa jälkeen, Leonard Peikoff on muokannut ja julkaissut runsaasti itse toimittamaansa materiaalia, joka on laitettu Randin nimiin. (Heller 2009. 353.)

Rand kykenee kuitenkin tuotantonsa epätasaisuudesta huolimatta tarjoamaan rakennelman, jossa asioiden suhteet ovat selkeitä ja mustavalkoisia – harmaata ei ole. Seuraava kuvaus Randin ajattelun omaksumisesta alleviivaa sen kokonaisvaltaisuutta. ”*Minusta isoin muutos tapahtuu, kun ihminen tajuaa, että on olemassa absoluutteja. On olemassa yksiselitteiset ja selkeät (moraaliset ja eettiset) ohjenuorat, säännöt, jotka on helppoa ymmärtää ja omaksua.*” Valmiit vastaukset poistavat tarpeen pohtia tai kritisoida omaa ajattelua. Samalla Rand ruokkii uskoa ja luottamusta siihen, että tulevaisuus on vahvasti omista käsissä ja kiinni itsestä. (Burns 2009. 199).

Randin filosofian houkuttelevuus ja jatkuva suosio oman elämänsä suuntaa ja tarkoitusta hakevan nuoren silmissä on ymmärrettävää. Randin kannustus totella kaikissa tilanteissa vain

² Randin teosten luettelo löytyy liittestä yksi.

omaa järkeä, työskennellä kovasti unelmiensa eteen ja saavuttaa hyvä itsetunto oman omaa onnea tavoitellessa on houkutteleva kokonaisuus. ”*Minusta (The Fountainhead) oli mahtava teos nuorempana. ... Rakastin teoksen tapaa tutkia ja eritellä miten joku voi pysyä uskollisena itselleen ja ajatuksilleen vaikka koko muu yhteiskunta yrittää pakottaa häntä sopeutumaan muiden vaatimuksiin. ... Monet sanovat älä anna periksi tai tee omaa juttuasi, mutta eivät osaa kertoa mitä se tarkoittaa. Tässä kirjassa kuitenkin on konkreettinen opetus siitä, miten ihmiselle käy, jos hän elää elämäänsä muiden tahdon mukaan.*” (Brühwiler 2016. 44–45.)

Monet Randin teosten suosioita ja vaikutusta tutkineet ovat esittäneet, että vaikka *The Fountainhead* ja *The Atlas Shrugged* edelleen ovat myyntilukujen valossa erittäin suosittuja, niiden lukijakunta elää tiettyä vaihetta elämässään, ja harva jatkaa pintaa syvemmälle Randin ja objektivismin maailmaan. Useimmiten teosten esittämistä yhteiskuntafilosofisista teemoista viehättyneet etenevät poliittisessa toiminnassa ja ajattelussaan muihin ryhmiin, kuten libertaareihin, teekutsuliikkeeseen, anarkisteihin tai republikaaniseen puolueeseen. (Brühwiler 2016. 44–45; Rothering 2018.)

Randin ajattelun ja objektivismin kehitystä vakavasti otettavana filosofisena kokonaisuutena on hankaloittanut myös sen piirissä toimivien yksilöiden keskinäinen vihanpito, joka on johtanut moniin oppiriitoihin ja puhdistuksiin. Ensimmäinen tällainen tapahtui jo Randin eläessä hänen katkaistessa kaikki henkilökohtaiset ja ammatilliset siteet läheiseen työtoveriinsa Nathaniel Brandeniin vuonna 1968. ARIn perustaja ja johtaja Leonard Peikoff edustaa jyrkkää ortodoksista tulkintaa objektivismista ja pitää kiinni Randin esittämän teorian erehtymättömyydestä. (Harriman 1999. Sciabarra 2013. 3–5.)

Randin objektivismiin, ja etenkin sen aktiiviseen harjoittamiseen niin hänen eläessään kuin myöhemmin Ayn Rand Instituten toiminnan aikana on muodostunut tiukka hierarkia, joka vaatii tiettyjen opinkappaleiden kritiikitöntä omaksumista ja hyväksymistä. Objektivismin avulla voisi katsoa olevan samanlainen suhde filosofiaan kuin skientologialla on uskontoihin. Molemmat ovat vahvan ja määrätietoisen yksilön henkilökohtaisia luomuksia, joihin uskovat yksilöt ovat usein sekä vilpittömiä että kritiikittömiä omaksumansa maailmankuvan tai ajattelun suhteen. Burns (2009) ja Hellerin (2009) teoksissa kuvatut Randin seuraajien kokemukset, joiden myötä heidän koko maailmankuvansa on yhtäkkisesti muuttunut, muistuttavat uskonnollista kokemusta, jonka myötä etsiminen ja kysymykset korvautuvat järkkymättömällä vakaumuksella yhteen ihmiseen tai järjestelmään. Suurin syy Randin filosofian epäsuosioon lienee kuitenkin Rand itse, sillä hän oli jo lapsuudestaan ja nuoruudestaan saakka riitaisa ja epäystävällinen henkilö, joka oli vakuuttunut omasta

erinomaisuudestaan. Kuvaavaa on ehkäpä hänen myöhempi muistelonsa lukiovuosilta Pietarissa. Jo tuolloin muihin ihmisiin vähättelevästi ja kylmästi suhtautunut Rand ei suinkaan pitänyt vaikeiden ihmissuhteiden syynä omaa toimintaansa, vaan syytti kaikkia muita oppilaita kateellisiksi älystään. (Burns 2009. 13; Brühwiler 2016. 44–45)

Olisi mielenkiintoista pohtia, millaiseksi Randin ja objektivismin myöhempi kehitys olisi muodostunut, ellei *The Atlas Shrugged* olisi 1957 saanut niin huonoja arvioita, joiden myötä Rand eristäytyi sisäpiirinsä palvottavaksi. Pelkkää suitsutusta kuullut Rand alkoi 1960-luvulla uskoa omaan nerouteensa ja historialliseen merkitykseensä. Samoin olisi mielenkiintoista tarkastella, millaiseen menestykseen objektivismi olisi saattanut nousta, ellei Rand olisi järjestänyt rakkaudessa pettyneenä vuonna 1968 lopullista ja peruuttamatonta välirikkoa Nathaniel Brandenin kanssa myös ammatillisessa yhteistyössä. Tuolloin sekä *The Fountainhead* että *The Atlas Shrugged* olivat jo molemmat vakiinnuttaneet asemansa luettuina – joskin kiistanalaisina – klassikoina, samalla kun NBI, valtakunnalliset uutiskirjeet ja esiintymiskierruudet olivat tuoneet sekä Randin itsensä että objektivismin teorian varsin laajojen joukkojen tietoisuuteen. Yhdysvalloissa kuumana käynyt yhteiskunnallinen keskustelu ja kamppailu uusine aktivistiliikkeineen loi myös Randin yksilönvapautta, individualismia ja markkinataloutta julistaneelle ideologialle otollista maaperää konservatiivisemmista kansanosista ja nuorista. Tämä kaikki kuitenkin mureni lopulta vuoden 1968 tapahtumien seurauksena, ja Rand käpertyi itseensä käyden viimeisen vuosikymmenensä yhä kiivaammin jatkuvaa sotaa ja torailua kaikkia muita kuin uskollisinta seuraajajoukkoaan vastaan.

Hänen ansioistaan niin kaunokirjailijana kuin filosofinakin voi olla perustellusti montaa mieltä. Harvempi Randin teoksiin hiukankin lähemmin tutustuva jäänee mielipiteissään kylmäksi tai välinpitämättömäksi, sen verran jyrkkiä ja äkkivääriä näkemyksiä Rand teoksissaan maalaa. Rand tarjoaa paljon hienoja ja kauniita ajatuksia siitä, kuinka yksilö voi toteuttaa itseään ja hallita elämänsä. Vapaus, onnellisuus ja hyvinvointi ovat varmasti useimmille tärkeitä teemoja, joiden parissa joutuu eri elämänvaiheissa painimaan. Randin (ja myöhemmin Peikoffin) luoma suljettu ja kokonaisvaltainen järjestelmä ja objektivismin omaksuminen vaikuttaa valitettavasti vaativan nimenomaan lähes uskonnollista vakaumusta ja sitoutumista tiettyyn ortodoksiseen maailmankuvaan, josta poikkeaminen on ankarasti ja ehdottomasti rangaistavaa. Tämä muistuttaa sellaista yksilönvapauksia rajoittavaa totalitarismia, jota vastaan Rand omissa ajatuksissaan taisteli jo 1900-luvun alkuvuosina.

Hänen tuotantonsa ja teemansa, joissa individuaalisuus, itseohjautuvuus ja kaiken kollektiivisen ja uskonnollisen toiminnan lähes raivokas inho korostuvat, ovat lopulta

muuttuneet hänen oman toimintansa ja myöhemmin hänen filosofiaansa vaalineiden toimijoiden valintojen myötä omaksi vastakohtakseen. Randin ehdoton vaatimus omaksua ja noudattaa totuutta, jonka ainoastaan hän oli kyennyt paljastamaan, on kuin toisinto Hannah Arendtin vaikuttavalla tavalla kuvaamasta totalitarismin sisään rakennetusta vakaumuksesta, joka lähtee sen omasta oikeutuksesta ja tehtävästä jonkin "suuremman" suunnitelman tai lain toteuttajana. Vastakkainasettelun lähtökohdat muodostuvat nopeasti, koska ihmisten omalla harkinnalla ja keskustelulla tai niiden perusteella syntyneillä ratkaisuilla ei ole merkitystä korkeamman historiallisen voiman edessä. Valintana on joko liittyä mukaan tai jäädä vastustajaksi, eli "luonnollisen" kehityksen viholliseksi. ”*Liike etenee oman lakinsa mukaan eikä sitä voi ajan mittaan estää; lopulta se osoittautuu aina voimakkaammaksi kuin vahvimmat voimat, jotka ihmisen tahto ja toiminta synnyttävät.*” (Arendt 2013. 537.)

On sinänsä paradoksaalista, että Randin asema filosofina, merkittävänä eettisenä ajattelijana sekä yhteiskuntafilosofina voisi nykyään olla huomattavasti vahvempi, ellei hän huonosta kritiikistä loukkaannuttuaan olisi ryhtynyt luomaan kaunokirjojensa maailmalle tieteellistä pohjaa ja päätynyt rakentamaan kokonaisvaltaista filosofista järjestelmää. Useimmiten Randin luomaa objektivismia ei pidetä vakavasti otettavana tieteellisenä teoriana, ja esimerkiksi Popperin rajanvedon mukaan sitä ei sellaisena toisaalta voidakaan pitää. Tällainen näkemys on kuitenkin liian yksipuolinen ja Randin ajattelun hyviä elementtejä ei ole syytä väheksyä.

Kaunokirjailijana Rand onnistui luomaan kaksi merkittävää teosta, joiden vertaaminen venäläisiin klassikoihin ei ole perusteetonta. Randin kirjojen muoto ja teemat johtavat 1800-luvun klassikoihin, ja Rand oli pohjimmiltaan etsimässä ja kuvaamassa ihmiselämän moraalisia ja eettisiä puitteita, kuten Dostojevski ja Tolstoi ennen häntä, saapuen kuitenkin eri johtopäätöksiin. Howard Roarkin tai muiden Randin päähenkilöiden ei voisi kuvitella rikosten jälkeen vellovan itsesäälin, pelon ja katumuksen vallassa tai antavan itseään ilmi, kuten vaikkapa Raskolnikov Dostojevskin *Rikoksessa ja rangaistuksessa* tekee. Rand itsekään tuskin pahastuisi tällaisesta vertauksesta, sillä vaikka hän oli niukka jakamaan tunnustusta muille kuin itselleen, hän kuitenkin arvosti Dostojevskia kirjailijana ja totesi vuonna 1971 Dostojevskin olleen kautta aikain paras pahan psykologian kuvaajana. Randin mukaan Dostojevskin teokset ja ihmiskuvaus olivat vaikuttavia ja ”(*Dostojevski*) gives me the feeling of entering a chamber of horrors, but with a powerful guide.” (Heller 2009. 39.)

The Fountainheadin ja *The Atlas Shruggedin* kestäväälle suosiolle on syynsä, sillä ne tarjoavat edelleen lukijalleen maailman, joka arvostaa älyä, omaa tahtoa, luovuutta, intohimoista rakkautta ja sitoutumista, vaikeuksien voittamista sekä yksilön vapautta. On sääli, että Rand ei

itse myöhemmässä elämässään ja kirjallisessa työssään kyennyt noudattamaan omaa filosofiaansa, vaan muuttui sen peilikuvaksi.

LÄHTEET

- Alston, W.** 2006. *Perceptual Knowledge*. Teoksessa: **J. Greco & E. Sosa.** (toim.). 2006. *The Blackwell Guide to Epistemology*. Malden, Blackwell Publishing. 223–242.
- Amazon.com** 2017. *Ayn Rand – Author page*. https://www.amazon.com/Ayn-Rand/e/B000APYGIW/ref=ntt_dp_epwbk_0 (Viitattu 13.7.2017).
- Arendt, H.** 2013. *Totalitarismin synty*. Tampere: Vastapaino.
- Ayn Rand Institute.** *Ayn Rand*. <https://www.aynrand.org> (Viitattu 18.7.2017).
- Badhwar, N.K. & Long, R.T.** 2016. *Ayn Rand*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/ayn-rand/> (Viitattu 2.6.2017).
- Bascomb, N.** 2007. *Red Mutiny*. London: Phoenix.
- Berliner, M.S.** 1995. *Letters of Ayn Rand*. New York: Plume.
- Binswanger, H.** (toim.) 1986. *The Ayn Rand Lexicon. Objectivism from A to Z*. New York: Meridian.
- Boeckmann, T.** (toim.) 2000. *The Art of Fiction. A guide for Writers and Readers*. New York: Plume.
- Brühwiler, C. F.** 2016. *Pitiless Adolescents and Young Crusaders: Reimagining Ayn Rand's Readers*. Canadian Review of American Studies/Revue Canadienne d'Etudes Americaines, 46(1). 42-61.
- Burns, J.** 2009. *Goddess of the Market. Ayn Rand and the American Right*. Oxford: Oxford University Press.
- Burns, J.** 2012. *In the Ayn Rand archive*. Raritan. Vol 32, Issue 2, September 2012. 53 - 74.
- Burns, J.** 2011. *The Root of all good. Ayn Rand's meaning of money*. Journal of Cultural Economy. Volume 4, 2011, Issue 3: Beyond Liquidity. 329-347.
- Carnes, M. C.** 2002. *Invisible giants: Fifty Americans who shaped the nation but missed the history books*. Oxford: Oxford University Press.
- Chernyshevsky, N.G.** 2003. *A Vital Question; or, what is to be done?* Miami: HardPress Publishing.
- Clardy, A.** 2012. *Galt's Gulch: Ayn Rand's Utopian Delusion*. Utopian Studies, 23(1), 238-262.
- Crespino, J.** 2012. *Strom Thurmond's America*. New York: Hill & Wang.
- Erlor, M. & Schofield, M.** 2010. **Epicurean ethics**. TEOKSESSA: **K. Algra, J. Barnes, J. Mansfield & M. Schofield.** *The Cambridge History of Hellenistic Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press. 642–674.
- Feldman, R.** 2006. *Methodological in Epistemology*. Teoksessa: **J. Greco & E. Sosa.** (toim.). 2006. *The Blackwell Guide to Epistemology*. Malden, Blackwell Publishing. 170–186.
- Friedman, M.** 2002. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- GaltsGulchOnline.com.** 2018. *Welcome to Galt's Gulch*. <https://www.galtsgulchonline.com/about> (Viitattu 29.7.2018.)
- Gotthelf, A. & Lennox, J.G.** (toim.) 2011. *Metaethics, egoism, and virtue: Studies in Ayn Rand's normative theory*. Pittsburgh: University of Pittsburgh.

- Haaparanta, L.** 2010. *Filosofiset ongelmat ja filosofian paradoksaalisuus*. Teoksessa: **H. Rydenfelt & H.A. Kovalainen.** (toim.). 2010. *Mitä on filosofia?* Gaudeamus: Helsinki. 21–30.
- Harriman, D.** (toim.) 1999. *Journals of Ayn Rand*. New York: Plume.
- Hasan, R.** 2017. *What They Won't Tell You About Objectivism*. Independent Publishing.
- Hathway, S.** 2017. *Why do people follow Ayn Rand?*. <https://www.quora.com/Why-do-people-follow-Ayn-Rand/answer/Steve-Hathway> (Viitattu 1.8.2018.)
- Hayek, F.A.** 2001. *The Road To Serfdom*. London: Routledge.
- Heller, A.C.** 2009. *Ayn Rand and the world she made*. New York: Anchor Books.
- Heller, A.C.** 2015. *Ayn Rands Ideal*. <http://time.com/3951166/ayn-rand-ideal-fountainhead/> (Viitattu 19.7.2018).
- Hull, G. & Peikoff, L.** (toim.) 1999. *The Ayn Rand Reader*. New York: Plume.
- Johnson, D.K.** 2006. *The Lavender Scare*. Chicago: University of Chicago Press.
- Katznelson, I.** 2013. *Fear Itself*. New York: Liveright Publishing Corporation.
- Kauppalehti.** 2017. *Wahlroosin suosikkiajattelijaa Ayn Rand loi kokonaisen aatesuunnan: yltiökapitalismin*. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/wahlroosin-suosikkiajattelijaa-ayn-rand-loi-kokonaisen-aatesuunnan-yltiokapitalismin/VTXiZWMD> (Viitattu 25.7.2018.)
- Kiikeri, M. & Ylikoski, P.** 2004. *Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kim, J.** 2013. *What is "Naturalized Epistemology?"*. Teoksessa: **E. Sosa, J. Kim, J. Fantl & M. McGrath, M.** (toim.). 2013. *Epistemology. An Anthology. 2nd edition*. Malden, Blackwell Publishing. 538–551.
- Koistinen, O.** 2010. *Filosofia analyysinä ja synteessä: Kant filosofiasta ja sen tehtävästä*. Teoksessa: **H. Rydenfelt & H.A. Kovalainen.** (toim.). 2010. *Mitä on filosofia?* Gaudeamus: Helsinki. 110–121.
- Konstan, D.** 2018. *Epicurus*, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/epicurus/> (Viitattu 1.8.2018.)
- Kornblith, H.** 2006. *In Defence of Naturalized Epistemology*. Teoksessa: **J. Greco & E. Sosa.** (toim.). 2006. *The Blackwell Guide to Epistemology*. Malden, Blackwell Publishing. 158–169.
- Laitinen, A.** 2010. *Erimielisyyksistä ja näkemysten oikeutuksesta filosofiassa*. Teoksessa: **H. Rydenfelt & H.A. Kovalainen.** (toim.). 2010. *Mitä on filosofia?* Gaudeamus: Helsinki. 31–45.
- Los Angeles Times.** 3.7.2011. *Clarence Thomas is his own man*. <http://articles.latimes.com/2011/jul/03/nation/la-na-clarence-thomas-20110703> (Viitattu 9.10.2017).
- Luntinen, P.** 2006a. *Uudenaikaistumisen paine*. TEOKSESSA: **Kirkinen, H.** (toim.). *Venäjän historia*. 2006. Helsinki: Otava. 261–298.
- Luntinen, P.** 2006b. *Vanhan Venäjän viimeiset rauhan vuodet 1905–1914*. TEOKSESSA: **Kirkinen, H.** (toim.). *Venäjän historia*. 2006. Helsinki: Otava. 299–326.
- Madwsley, E.** 2008. *The Russian Civil War*. Edinburtgh: Birlinn Limited.

- Marable, M.** 2011. *Malcolm X*. London: Penguin Viking.
- Mayer, J.** 2016. *Dark Money*. New York: Doubleday.
- Mayhew, R.** (toim.) 2001. *The Art of Nonfiction. A Guide for Writers and Readers*. New York: Plume.
- Mayhew, R.** (toim.) 2005. *Ayn Rand Answers*. New York: Signet.
- Milgram, S.** 2007. "The Fountainhead from Notebook to Novel: The Composition of Ayn Rand's First Ideal Man." TEOKSESSA: **Robert Mayhew** (ed.), *Essays on Ayn Rand's "The Fountainhead"*. Lanham: Lexington Books. 3–40.
- Minerva kustannus.** 2017. *Ayn Randin pääteos The Atlas Shrugged vihdoin suomeksi*. <https://www.epressi.com/tiedotteet/kustannustoiminta/ayn-randin-paateos-atlas-shrugged-vihdoin-suomeksi.html> (Viitattu 27.12.2017).
- Mises, L.** *Human Action. A Treatise on Economics I–IV*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Montefiore, S.S.** 2016. *The Romanovs*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Nietzsche, F.** 2012. *Hyvän ja pahan tuolla puolen*. Helsinki: Otava.
- Peikoff, L.** (toim.) 1990. *Voice of Reason. Essays in Objectivist Thought by Ayn Rand*. New York: Meridian.
- Peikoff, L.** (toim.) 2005. *The Early Ayn Rand*. New York: Signet.
- Perlstein, R.** 2001. *Before the Storm*. New York: Hill & Wang.
- Popper, K.** 2010. *The Logic of Scientific Discovery*. London: Routledge Classics.
- Popper, K.** 1974. *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*. Helsinki: Otava.
- Popper, K.** 2002. *The Poverty of Historicism*. London: Routledge Classics.
- Rand, A.** 1961. *For the New Intellectual*. New York: Signet.
- Rand, A.** 1964. *The Virtue of Selfishness*. New York: Signet.
- Rand, A.** 1966. *Introduction to the Objectivist Epistemology*. New York: Meridian.
- Rand, A.** 1967. *Capitalism: The Unknown Ideal*. New York: Signet.
- Rand, A.** 1975. *The Romantic Manifesto*. New York: Signet.
- Rand, A.** 1994. *The Fountainhead*. New York: Plume Fiction.
- Rand, A.** 1999. *Anthem*. New York: Plume Fiction.
- Rand, A.** 1999. *Atlas Shrugged*. New York: Plume Fiction.
- Rand, A.** 2005. *Three Plays*. New York: Signet.
- Rand, A.** 2009. *Philosophy: Who Needs it?*. New York: Signet.
- Rand, A.** 2010. *We the Living*. New York: Penguin.
- Rand, A.** 2015. *Ideal*. New York: New American Library.
- Raphael, F.** 2000. *Popper*. Helsinki: Otava.
- Rothering, J.** 2018. *Why do young people like Ayn Rand?* www.quora.com (Viitattu 30.7.208.)
- Schwartz, P.** 1999. *Ayn Rand - Return of the Primitive. The Anti-Industrial Revolution*. New York: Meridian.

Sciabarra, C.M. 2013. *Ayn Rand: The Russian radical. 2nd edition.* New York: Department of Politics, NYU.

The Atlas Society. 2018. *The Chronology of Ayn Rand.*

<https://atlassociety.org/objectivism/atlas-university/new-to-ayn-rand/launchpad-blog/5819-ayn-rand-chronology> (Viitattu 29.7.2018.)

The New York Times. 15.9.2007. *Ayn Rand's Literature of Capitalism.*

<http://www.nytimes.com/2007/09/15/business/15atlas.html> (Viitattu 9.10.2017).

The Washington Post. 13.8.2012. *Paul Ryan and Ayn Rand.*

https://www.washingtonpost.com/blogs/the-fix/post/what-ayn-rand-says-about-paul-ryan/2012/08/13/fd40d574-e56d-11e1-8741-940e3f6dbf48_blog.html?utm_term=.c7e017555522 (Viitattu 9.10.2017).

Tieteen termipankki. 2017. *Filosofia: Naturalismi.*

<http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:naturalismi> Viitattu 20.7.2017.

Tieteen termipankki. 2018. *Filosofia: Metafysiikka.*

<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:metafysiikka> (Viitattu 29.7.2018.)

Tucker-Abramson, M. 2017. *Atlas Shrugged's Shock Doctrine.* MFS Modern Fiction Studies, Volume 63, Number 1, Spring 2017, pp. 73-94

Tuoma, S. 2015. *Suuret kertojat 1840–1890. Fjodor Dostojevski ja Leo Tolstoi.*

TEOKSESSA: **K. Ekonen & S. Tuoma.** 2015. *Venäläisen kirjallisuuden historia.* Helsinki: Gaudeamus. 316–346.

Voima.fi. 2012. *Tätä he lukevat.* <http://voima.fi/blog/arkisto-voima/tata-he-lukevat/> (Viitattu 25.7.2018.)

Weiner, A. 2016. *How bad writing destroyed the world.* New York: Bloomsbury Press.

Yleisradio. 2012. *Miten syvällä Wahlroos on?* <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2012/11/12/miten-syvalla-wahlroos> (Viitattu 25.7.2018.)

LITTEET

AYN RANDIN KESKEISET TEOKSET³

Kaunokirjat

- 1936 *We the living*
- 1938 *Anthem*
- 1943 *The Fountainhead*
- 1957 *Atlas Shrugged*
- 1968 *Night of January 16th*
- 1984 *The Early Ayn Rand*
- 2005 *Three plays*
- 2015 *Ideal*

Tietokirjat

- 1961 *For the new intellectual*
- 1964 *The virtue of selfishness*
- 1966 *Introduction to objectivist epistemology*
- 1967 *Capitalism: the unknown ideal*
- 1969 *The romantic manifesto*
- 1971 *The new left: the anti-industrial revolution*
- 1982 *Philosophy: who needs it?*

Postuumit julkaisut

- 1986 *The Ayn Rand lexicon: Objectivism from A to Z* (Binswanger)
- 1989 *The voice of reason: Essays in objectivist thought* (Peikoff)
- 1991 *The Ayn Rand column* (Schwartz)
- 1991 *Objectivism: The philosophy of Ayn Rand* (Peikoff)
- 1995 *Ayn Rand's marginalia* (Mayhew)
- 1995 *Letters of Ayn Rand* (Berliner)
- 1997 *Journals of Ayn Rand* (Harriman)
- 1998 *The Ayn Rand reader* (Hull & Peikoff)
- 1999 *Russian writings on Hollywood* (Berliner)
- 1999 *Return of the primitive: The anti-industrial revolution*
- 2000 *The Art of fiction* (Boeckmann)
- 2001 *The art of non-fiction* (Mayhew)
- 2005 *Ayn Rand answers: The best of her Q&A* (Mayhew)
- 2009 *Objectively speaking* (Podritske & Schwartz)

³ Etenkin Randin kaunokirjallista tuotantoa, joka koostuu näytelmistä, elokuvakäsikirjoituksista ja romaaneista, on julkaistu useissa toisistaan osittain poikkeavina painoksina eri kustantajien toimesta. Tietokirjojen uusintapainoksissa on usein Leonard Peikoffin lisääntä alkusanat ja/tai muuta lisämateriaalia alkuperäisiin verrattuna. Tässä yhteydessä käytetty The Ayn Rand Instituten julkaiseman virallisen luettelon tietoja, eli teoksen nimeä, alkuperäistä julkaisuvuotta ja postuumien teosten toimittajia.

AYN RANDIN ELÄMÄ 1905–1982

- 1905** Alissa Zinovlevna Rosenbaum syntyy Pietarissa 2. helmikuuta.
- 1913** Aloittaa omien tarinoiden kirjoittamisen muistiin
- 1914** Tekee matkan Eurooppaan (Itävalta, Sveitsi, Englanti). Tutustuu Maurice Champagnen teokseen *The Mysterious Valley*, jonka päähenkilöstä Cyruksestä tulee myöhemmin yksi pohjapiirros hänen myöhemmille sankarihahmoilleen.
- 1915** Ensimmäiset tunnetut romaanihahmotelmat ja käsikirjoitukset
- 1917** Venäjän vallankumous katkaisee Rosenbaumien porvarillisen elämän ja syöksee perheen köyhyyteen.
- 1918** Tutustuu Victor Hugon teoksiin. Perhe pakenee vallankumousta Pietarista Krimille.
- 1921** Valmistuu ylioppilaaksi. Boshevikit valtaavat Krimin ja perhe palaa Pietariin. Alyssa hävittää polttamalla muistikirjansa, joissa on vallankumousta vastustavia tekstejä.
- 1922** Aloittaa Pietarin yliopistossa historian opiskelun. Suorittaa sivuaineena filosofiaa professori N.O. Losskyn kursseilla. Tutustuu Freidrich Nietzschen teoksiin.
- 1924** Valmistuu Leningradin yliopistosta korkeimmilla arvosanoilla. Aloittaa opinnot Valtion elokuvakorkeakoulussa.
- 1925** *Pola Negri*, luonnos mykkäelokuvatähden elämäkerrasta julkaistaan Moskovassa ja Leningradissa. Hakeutuu Latviaan saadakseen viisumin Yhdysvaltoihin.
- 1926** Lähtee Neuvostoliitosta tammikuussa saapuen Berliiniin ja Pariisiin kautta New Yorkiin helmikuussa. Asuu puoli vuotta sukulaisten luona Chicagossa. Muuttaa syyskuussa Los Angelesiin ja vaihtaa nimensä Ayn Randiksi. Tapaa Cecil B. De Millen, joka tarjoaa töitä elokuvastudioilla. Tapaa tulevan miehensä Frank O'Connorin.
- 1929** Menee naimisiin O'Connorin kanssa. Työskentelee RKO studioilla vaatevarastossa ja tarpeistonhoitajana kirjoittaen samalla ensimmäistä romaaniaan.
- 1931** Saa Yhdysvaltain kansalaisuuden maaliskuussa.
- 1932** Saa ylennyksen RKO studioiden tarpeiston johtajaksi. Universal ostaa Randin elokuvakäsikirjoituksen *The Red Pawn*. Viimeistelee näytelmäkirjoituksen *The Penthouse Legend*, joka julkaistaan nimellä *The Night of January 16th*.

- 1933** Saa valmiiksi ensimmäisen romaaninsa *We the Living*. Myy *The Night of the January 16th* näytelmän elokuva-oikeudet MGM studioille.
- 1934** Viimeistelee romaanin *Ideal*, joka julkaistaan vasta vuonna 2015. Ensimmäiset näytelmät tuotetaan näyttämöille Los Angelesissa ja New Yorkissa. Muuttaa Frank O'Connorin kanssa New Yorkiin. Aloittaa myöhemmin nimellä *The Fountainhead* julkaistavan romaanin käsikirjoittamisen.
- 1935** Myy romaanin *We the Living* MacMillan kustantamolle. Näytelmä *The Night of January 16th* jatkuu Broadwayllä.
- 1936** Ensimmäinen romaani *We the Living* ilmestyy Englannissa ja Yhdysvalloissa.
- 1937** Romaani *Anthem* ei saa kustannussopimusta. Työskentelee Ely Jacques Kahnin arkkitehtitoimistossa osana *The Fountainheadin* kirjoitusprosessia.
- 1938** Romaani *Anthem* julkaistaan Iso-Britanniassa.
- 1939** Näytelmä *Think Twice* valmistuu. Muokkaa romaanin *We the Living* näytelmäksi *The Unconquered*.
- 1940** *The Unconquered* tuotetaan Broadwaylle. Osallistuu Wendell Willkien presidentinvaalikampanjaan ja tutustuu aikakauden keskeisiin konservatiivisiin poliitikkoihin.
- 1941** Kahdentoista kustantamon hylkäyksen jälkeen saa kustannussopimuksen *The Fountainheadille*, mikäli teos on julkaisuvalmis 1.1.1943.
- 1942** Toimittaa *The Fountainheadin* käsikirjoituksen kustantamolle joulukuun 31. päivä.
- 1943** *The Fountainhead* julkaistaan toukokuussa. Warner Brothers ostaa teoksen elokuva-oikeudet. Muuttaa takaisin Los Angelesiin kirjoittaakseen teoksen elokuvaversioon. Aloittaa käsikirjoituksen työnimellä *The Strike*, josta muotoutuu myöhemmin *The Atlas shrugged*.
- 1944** Toimii elokuvakäsikirjoittajana, käsikirjoitus elokuvaan *Love Letters* valmistuu. Ostaa kodin Cahtfordista, Californiasta.
- 1945** *Anthem* julkaistaan Yhdysvalloissa.
- 1947** Todistaa kongressin epä-amerikkalaista toimintaa tutkivan komitean edessä kommunistien vaikutuksesta Hollywoodissa.
- 1948** *The Fountainheadin* elokuvakäsikirjoitus valmistuu.

- 1949** The Fountainhead ilmestyy elokuvana, pääosissa esiintyvät Gary Cooper ja Patricia Neal.
- 1950** Tapaa ensimmäistä kertaa Nathaniel Blumenthalin (myöhemmin Nathaniel Branden) ja tämän kihalatun Barbara Wiedmanin, joista tulee nopeasti hänen lähimpiä työtovereitaan filosofian alalla.
- 1951** Muuttaa takaisin New Yorkiin työskennelläkseen kokoaikaisesti The Striken parissa ja ollaakseen lähellä Blumenthalia, joka muutti aiemmin itärannikolle opiskelmaan.
- 1957** *The Atlas Shrugged* valmistuu ja julkaistaan lokakuussa Random Housen kustantamana. Teos saa murskaavat arviot, mutta on vielä *The Fountainheadia* suurempi myyntimenestys.
- 1958** Pitää luentoja, jotka julkaistaan psotuumisti nimellä *The Art of Fiction*, kaunokirjallisuudesta. Kirjoittaa Nathaniel Brandenin kanssa ensimmäiset objektivismin viralliset luennot, *The Basic Principles of Objectivism*, jotka julkaistaan Nathaniel Branden Institutin kautta.
- 1960** Aloittaa julkiset yliopisluennot Yalessa.
- 1961** Randin ensimmäinen objektivismia käsittelevä tietokirja, *For the New Intellectual*, ilmestyy.
- 1962** Aloittaa valtakunnallisen uutiskirjeen, *The Objectivist Newsletterin*, julkaisemisen ja toimittamisen Nathaniel Brandenin kanssa.
- 1963** Saa Lewis and Clarke Universityn filosofian kunniatohtorin arvon.
- 1964** Tietokirja *The Virtue of Selfishness* julkaistaan.
- 1965** *The Objectivist Newsletter* muuttaa nimensä *The Objectivistiksi*, jossa myöhemmin kirjaksi koottu *The Introduction to Objectivist Ethics* julkaistaan sarjana. Tietokirja *Capitalism, The Unknown Ideal* julkaistaan.
- 1968** Katkaisee kaikki välinsä Nathaniel Brandeniin ja lopettaa NBI:n toiminnan. Ottaa itselleen kaikki *The Objectivistin* tehtävät.
- 1970** Tietokirja *The Romantic Manifesto* julkaistaan.
- 1971** Tietokirja *The New Left: The Anti-industrial Revolution* julkaistaan. *The Objectivist* muuttaa nimensä *The Ayn Rand Letteriksi*.

- 1974** Pitää West Pointissa valmistujaisluennon, joka julkaistaan myöhemmin teoksena *Philosophy: Who Needs it?*
- 1976** *The Ayn Rand Letterin* julkaiseminen päättyy tammikuussa.
- 1979** Tietokirja *The Introduction to Objectivist Epistemology* julkaistaan. Aviomies Frank O'Connor kuolee.
- 1981** Pitää viimeisen julkisen luentonsa, *The Sanction of the Victims*, marraskuussa New Orleansissa.
- 1982** Aloittaa käsikirjoituksen *The Atlas Shruggedin* televisiosovitystä varten. Kuolee kotonaan maaliskuun 6. päivä. Tietokirja *Philosophy: Who Needs it?* julkaistaan.